31
1976

metmenys

kūryba ir analizė

metmenys

Mindaugas Tomonis, Lietuviškas noktiurnas 4, Šventųjų ėjimas į vakarus 5, Amžių klajūnas 8 • *Bronius Vaškelis*, Valdovo problematika V. Krėvės dramose: I 9 • *Živilė Bilaišytė*, Veidrodis 33, Legendoje 34, Metaforos 37 • *Ralph L. Slotten*, Marijos Gimbutienės darbai lyginamosiose religijų studijose 39 • *Vytautas Kavolis*, Pats ir asmuo, gamta ir kultūra 76 • *Kazys Almenas*, Pėdos 85 • *Marius Katiliškis*, Po Velykinės 105 • *Vincas Rastenis*, Pulgio Andriušio metamorfozė 111 • *Jurgis Janavičius*, Karimuji 125 • *Petras Klimas*, Maskvos lietuvių studentų draugijos ir „Aušrinės" susirinkimai 137 • *Vincas Maciūnas*, Jurgis Savickis ir jo laiškai Jurgiui Šauliui 152 •

Nepalietęs nieko nesužinosi, *X.* 176 • Kovoti prieš viską, kas krašte gyva, *A. Štromas*, *Vladimir Maramzin* 177 • Laiko upės dugne, *R. Šilbajoris* 184 •

Pu 27-2194

Lie... TSR
V... Ė

Dailės darbai: Rudolf Baranik — 67-75; *Sigita Kondrataitė* — 104, 110, 125, 151, 175, 190.

MINDAUGAS TOMONIS
1940 - 1975

1973 metų rudenį Redakcija gavo iš Lietuvos *Metmenims* skirtą pluoštą eilėraščių. Jie buvo pasirašyti T o m o K u r š i o slapyvardžiu. Tačiau jau tada buvo žinoma, kad jų autorius — M i n d a u g a s T o m o n i s.

Ketvertas atsiųstųjų eilėraščių buvo išspausdinta *Metmenų* nr. 26 (1973). Tiesa, tai nebuvo pirmieji paskelbti M. Tomonio eilėraščiai — šiek tiek jų buvę išspausdinta Lietuvoje (pradžioje pavarde, o vėliau tuo pačiu Tomo Kuršio slapyvardžiu): bene pats pirmasis 1962 m., o daugiausia 1971-72 m. laikotarpyje, ypač *Literatūroje ir mene* ir dviejuose *Poezijos pavasariuose* (1971 ir 1972). Tačiau po to daugiau jo eilėraščių Lietuvoje nebepasirodė, nors, atrodo, kaip tik tada jis daugiausia reiškėsi kūrybiškai.

Po kelerių metų paaiškėjo priežastys: 1974 m. jis atsisakęs restauruoti sovietinei armijai skirtą paminklą ir atviru pareiškimu protestavęs prieš tautos priespaudą, reikalavęs jai elementarių teisių, o sekančiais metais panašiu pareiškimu kreipęsis į partijos centro komitetą. Dėl to buvęs kelis kartus uždarytas į psichiatrinę ligoninę. Pagaliau 1975 m. pabaigoje atėjusi žinia, jog tų metų lapkričio 5 d. M. Tomonis žuvęs po traukiniu Vilniaus-Pavilnio ruože.

Taip grubiai buvo užversta savo kūrybinės išraiškos dar tebeieškojusio poeto vos tepradėta knyga, taip ir vėl, tartum kirviu, nukirstas jauno idealisto gyvenimas — lūkesčiai, darbai ir dienos.

Spausdinama iš to paties pluošto vėl keletas Mindaugo Tomonio eilėraščių.

LIETUVIŠKAS NOKTIURNAS

kur koplytstulpių stiklai
lyg žibintai mėnesienoj
lyg ramybės švyturiai
plieskia laukuose pavieniai. . .

kur lietuviška akis —
šventoje gamtos brolijoj
vėl atklydėliai nuklys
susikaupus Praeitis
ties melsvom nakties lelijom

kur žvaigždelės danguje
tartum akys išveztųjų
miega miško brolija
gimsta gėlės žaroje
akmenys — raudų
statulos

1973.VII.

ŠVENTŲJŲ ĖJIMAS Į VAKARUS

iš miškų išeina žmonės
atminties žalia šviesa
mes norėjome ne duonos
geso meilė akyse

dideli vaikystės paukščiai
ko nutildyti varpai. . .
veltui šaką tą nulaužei
vienas dulkėse likai

girios dvasią palytėjo
pamirštą lyg senas jausmas
dangumi — basi šventieji
plevėsuodami apsiaustais

1973

° ° °

žvaigždynų šifrai
pasaulių būtys. . .
uždegė galvas
žydriosios liūtys

eisim į erdvę
viską suprasim
kūdikis verkė
klėtyje rastas

pievą šienavo
trys žili broliai
saulėj nušvito
stiklo karoliai

lipdėm iš molio
pašiūrėje žmogų
jis nedėkojo
kerštо išmoko

veidrodžiai naktį
rodė žvaigždes. . .
kažkas ateis
nebeiškęs

1973.VII.

° ° °

ateina iš žemės
šviesieji taurieji
dega beprotnamiai
šviečia kalėjimai

Saule — uždegsi
šešėlius ir vėl
klausiame klausiame
amžiais k o d ė l. . .

šokis šviesos
ir tamsos. . .
vienok —

n i e k o nėra
nepabusk
miegok

1973.VII.

AMŽIŲ KLAJŪNAS

mišku su baltu
žiedeliu...
tarsi atkeikdamas
likimą...

mažyčiai atšvaitai
ant lapų ir žolių...
murmėsi tyliai
paskutinį rimą...

kurį išsinešei
iš tirpstančių erdvių
miglos liepsningos
burtų palytėtas

kaip žvenklas b ū t i
pastoviu —
klajosi amžių vėjais
prarastas poetas

1973.VI.

VALDOVO PROBLEMATIKA V. KRĖVĖS DRAMOSE: I

BRONIUS VAŠKELIS

Minint Filadelfijoje 70 metų Krėvės sukaktį, jubiliatas žodyje Lietuvai pareiškė, kad savo kūryboje norėjęs „atkurti tą senąją Lietuvą", kuri sėkmingai kovojo prieš visą Europą ir net pajėgė užimti didelę dalį slavų žemių. „Aš galvojau, — tęsė Krėvė, — kad jeigu tie žmonės (lietuviai) galėjo tai padaryti, jie turėjo būti milžinai siela. Ir aš norėjau atvaizduoti tų milžinų sielą"[1]...

Be abejo, Krėvė turėjo omenyje savo Dainavos padavimus ir istorines dramas, nes ten kaip tik pagrindinis dėmesys yra sukauptas į lietuvių asmenybes, kaip Šarūną, Mindaugą, Skirgailą, kuriems buvo lemta nešti valdovo atsakomybės ir pareigos naštą mūsų tautos istorijos kritiškuose momentuose.

Krėvės istorinėse dramose valdovo problematika sprendžiama valdovo ir žmogaus, valdovo ir pavaldinių, valdovo ir dievų konflikte. Šiai problematikai atskleisti panagrinėsime dramas „Šarūnas", „Mindaugo mirtis" ir „Skirgaila".

---

[1] Krėvė, V., „...Aš norėjau atvaizduoti tų milžinų sielą..." — *Raštai*, Bostonas, 1961, t. 6, psl. 452.

Šarūnas

Šios dramos pirmoje dalyje „Nerimsta" Krėvė pateikia bendrus priešistorinės Dainavos bruožus. Jie sudaro dramos foną ir yra įvadas į dramos pagrindinių motyvų bei konfliktų problematiką. Tai padeda suvokti ir Šarūno — valdovo ir žmogaus — siekimų ir veiksmų kai kurias priežastis.

Dainava susiskaldžiusi ir yra valdoma silpnų, savanaudiškų, tarpusavyje besivaidijančių kunigų — valdovų: „kur kaimelis, ten ir pilutė, panaši į tvartą, o joje gyvena valdovas. Ką visi tie valdovai daro? Riejasi, o kai gudai puola Dainavą, degina tėvų namus, ardo krosnis, visi valdovai pasislepia, kaip uodai plyšin, jog ir protėvių vėlės jų neatrastų" (237).[2]

Santykiuose su savo pavaldiniais šie valdovai nėra absoliutūs, nes jų galią ir teisę apriboja bajorai ir kriviai. Pagal tradicijas, bajorai yra valdovo patarėjai, o svarbesniais politiniais bei socialiniais klausimais lauktina, kad valdovas gautų jų, o ypač senesniųjų, pritarimą. Kriviai yra šventos ugnies saugotojai ir dievų norų aiškintojai, bet taip pat ir valdovo elgesio bei moralės prižiūrėtojai. Jie turi didelės įtakos žmonėms ir krivių laikysena valdovo atžvilgiu yra labai svarbi. Bendrai, valdovui pažeidus tradicijas arba išėjus prieš bajorų ir krivių norus, šie gali sušaukti vadinamąją tarybą ir net patraukti valdovą į teismą.

Krėvės vaizduojamoje visuomenėje vyrauja vyrai. Jie rūpinasi daugiausia politikos ir karo reikalais, o moterys — namų ruoša, vaikų auginimu ir tarnyba vyrams.

---

[2] *Ibid.*, t. 3, psl. 237. Prie tolimesnių citatų skliausteliuose nurodyti numeriai reiškia to paties tomo puslapius.

Net Šarūno motinai Viltei pabandžius pasakyti savo nuomonę, bajoras Gelovinis atrėžia: „Žiūrėk kuodelio, o į vyriškus darbus nesikišk, kol dar yra vyrai" (67). Dainavos vyrai iš esmės yra kariai, o ne žemdirbiai. Į žemės ūkio darbus jie žiūri su tam tikra panieka, nes tai daugiau senių, moterų ir vergų užsiėmimas. Liškiaviečiams nenorint jungtis į Šarūno karių tarpą, jis įsako juos pažeminti: „Visus liškiaviečius, kurie kalaviją nešioja ir kurie nestos mano būrin, Balynan liepk išvaryti arti laukų" (238). Vienas vyrų troškimų yra joti į karą, kad galėtų įrodyti savo vyriškumą, pagarsėti ir prisigrobti turto. Vaidila Dundys taip aiškina vyro užduotį: „Mes, vyrai, ne tam juk gemam, kad su jaučiu jungą vilktume, bet kad ereliais per gyvenimo kelią perskristume... Nei arklas, nei dalgė nesužadins jaunos krūtinės, neatskleis dausų vartų, į didvyrių kraštą kelio neparodys" (51). Todėl jauni vyrai veržiasi į karą, anot bajoro Briedžio, „kaip gaisras sausros metu" (68). Jei valdovas yra drąsus ir narsus karo vadas ir dažnai rengia karo žygius, jauni vyrai jį vergiškai seka. Šiokią tokią opoziciją valdovui sudaro pasenę kariai, kurie pramuštgalviškoje jaunystėje išvengė mirties, o dabar, pagal Krėvę, gyvena pas krosnį su moterimis. Pilna žodžio prasme valdovui opozicija yra moterys. Joms visai svetimas ir net baisus vyrų karo žygių geidulys. Kiekviena proga jos kaltina ir net keikia valdovą Šarūną, kad šis viliojąs jų vyrus, sūnus, mylimuosius į karą.

Dramoje pabrėžti du etapai vyro gyvenime. Jaunas vyras trokšta karo žygyje įrodyti savo drąsą ir narsą, visiškai ignoruodamas mirtį, o pasenęs skundžiasi „žiauria", „negailestinga" senatve ir artėjančia mirtimi. Šitokia vyrų galvosena susieta su gyvenimo tikslo ir pomirtinio gyvenimo supratimu. Dausos yra vyrų-kar-

žygių, didvyrių šalis. Kritę kovoje su priešu vyrai užima garbingą vietą dausose: „amžinojoj puotoj jie didžiuojasi savo darbais, savo garsiais žygiais atliktais" (49). Vaidila Dundys skundžiasi, kad kiti vyrai išjojo su Šarūnu į karą ir „garsiais žygiais dausose garbingą vietą sau gamina"(49), o jis turįs ramiai sėdėti be audrų, be karo žygių, kaip „garnys su pašautu sparnu". „Aš nenoriu, — kalba Dundys, — gilios senatvės sulaukti. Aš noriu karo žygy mirti su kalaviju rankoje, kaip dera narsiam vyrui" (49). Kada moterys ir seniai dejuoja, nesulaukdami išjojusių su Šarūnu į slavų kraštus, Dundys įsivaizduoja juos kritusius kovoje ir „skrendančius auksuoton šalin", besimaudančius „padangių erdvėse" (49).

Pasenę vyrai, kaip Gelovinis, Džiangis, kurie jaunystėje garsėjo savo narsa ir drąsa, žino, kad dausose jiems nebus paskirta garbinga vieta. Kada žmonės dejuoja ir keikia Šarūną, kad jis išvedė vyrus, ir sklinda gandai, jog visi jau žuvo, Gelovinis žiūri į visa tai iš karšinčiaus padėties su tam tikru pavydu: „Jei žuvo — laimingi dabar — jie mirė su įnirtusiu džiaugsmu širdyje, ir neteks jiems pakelti sunkios senatvės naštos. Nedera gailėtis mūšio lauke žuvusiųjų. Savo žygių daina jie džiaugiasi dausose" (20). Mat, žuvusieji karo lauke yra apraudoti, išgarsinti dainomis ir todėl atverti jiems keliai į dausas. Gelovinio visi keturi sūnūs žuvo kovose su svetimaisiais: „Viena mane džiugina — kad sūnūs jauni narsiai žuvo, sunkios negarbingos senatvės nepatyrę"... (22).

Gyvenimo ir dausų prasmę garsina keliaujantys vaidilos - dainiai. Paviešėję pas vieną valdovą, jie keliauja pas kitą. Kanklių daina jie apdainuoja garbingą praeitį, kovose pasižymėjusius karžygius, uždega vyrus didelių žygių troškimu bei sužadina jų drąsą. Vaidila

Rainys taip aiškina Šarūnui, suabejojusiam vaidilos žodžių galia: „Didi vaidilos kanklių galybė! Karžygis gimdo vaidilos dainelę, o daina gimdo karžygį“ (90).

Nupiešęs visuomenę bendrais bruožais, Krėvė sukaupia dėmesį ties Balyno ir dar kelių pilaičių valdovu Šarūnu. Šis jaunas ir niekuo ypatingai dar nepasižymėjęs valdovas beveik prieš metus išjojo plėšikauti į slavų žemes, neatsiklausęs „dievų valios“ ir nepaisęs bajorų perspėjimų. Pasklidus gandams, kad visi išjojusieji žuvo, žmonių nerimas išauga į atvirą maištą ne tik prieš valdovą, bet ir jo paliktus viršininkus. Mat, balyniečiai nori joti ieškoti saviškių ir atkeršyti priešams. Moterys keikia Šarūną, kad „šitas išgama“ paviliojo ir pražudė jaunimą. Ginkluotų balyniečių minia susirenka prie pilies vartų, reikalaudama, kad bajorai vestų juos į žygį. Negavus pritarimo, Vainis, vienas iš maištaujančių, išvadina pilies viršininką valdovo vergu ir graso kerštu.

Sekančioje dalyje „Žaibuoja“ matome Šarūną grįžusį su dideliu grobiu ir išgarsėjusį kaip narsų ir drąsų karo vadą. Maištavusieji suimti, o valdovas Perlis, kuris užpuolė Šarūno pilį Vinkšninę, atmuštas. Ir štai ima atsiskleisti Šarūno - valdovo problematika. Bajorai pataria jam būti suktu ir praktišku politiku: taikytis su Perliu, o vėliau, nutaikius progą, jam atkeršyti. Deja, Šarūnas - karys, įpratęs problemas bei kliūtis spręsti kalaviju, o ne nuolaidomis bei apgavystėmis. Jis riteriškai sąžiningas. Kaip gali taikytis, jei galvoja visvien Perliui atkeršyti? Kaip karo vadas, taip ir valdovas Šarūnas nori viską spręsti vienas, be jokių patarėjų. Bajorams priekaištaujant, kad jis laužąs tėvų papročius, neklausydamas bajorų patarimo, jis trumpai atkerta: „Ar aš čia valdovas, ar jūs?“ (94).

Susikryžiuoja taip pat valdovo ir krivių požiūriai. Pagal senus papročius, krivis reikalauja dievų garbei sudeginti kelis belaisvius. Šarūnui iškyla dilema: pagerbti papročius ar elgtis pagal savo įsitikinimus? Jam kovoje žudyti ginkluotus priešus yra „miela ir garbinga", bet čia eina kalba apie „surištų beginklių vergų" egzekuciją. Neklausyti krivių reiškia ne tik supykinti žmones ir krivius, bet taip pat ir dievus. Išgirdęs krivio grasinimą dievų kerštu, Šarūnas užsidega pykčiu, nes įžeidė jį kaip valdovą: „. . .aš vergas nebuvau ir nebūsiu, nei žmonių, nei dievų" (97). Dievus Šarūnas iki šiol gerbė, kol jie, anot jo, „man pikta nedarė", bet jeigu jie išeis prieš jį, jam jie nebus reikalingi: „. . .apsieisiu be jų malonės!" (97). Šarūnas - valdovas nenori būti net ir su dievais lygiu bei su kuo nors savo garbe ar valdžia dalintis.

Vis dėlto Šarūnas galų gale sutinka: tegu krivis degina belaisvius. Ar tai reiškia Šarūno nuolaidą kriviui ir dievams? Neatrodo. Gyvų belaisvių deginimas jam, kaip riteriškam kariui, yra nepriimtinas paprotys ir todėl jis nesutinka tame „aukojime" dalyvauti. Tačiau jis, kaip valdovas, nesiekia socialinių reformų ir, nepaisant kokie barbariški bebūtų papročiai, jų nelaužo, jeigu jie netrukdo jo siekimams bei valdovo orumui. Maištininkų ir Perlio žmonių atžvilgiu Šarūnas žiaurus ir nepermaldaujamas. Jie nusikalto jam, kaip valdovui, ir už tai negali būti ir kalbos apie pasigailėjimą ir kalčių atleidimą. Nusileidimas maištininkų bei priešų prašymams bei reikalavimams gali būti suprastas, kaip baimė: „Paleisti jo (Perlio) vyrus? Kad pamanytų — jo keršto esu nusigandęs" (103). Pagal dainaviečių papročius, vyrui, nešiojančiam kalaviją, o tuo labiau valdovui, baimė turi būti nežinoma. Todėl ir Šarūnas gyvena nuolatiniu rū-

pesčiu visur ir visada rodyti savo drąsą ir valdovišką bekompromisiškumą: „Aš noriu būti valdovas, bet ne pataikūnas ar palenktas beržas, ant kurio visos ožkos lipinėja" (100). Net supratęs, kad neteisingai pasielgė, Šarūnas nenori savo klaidos ar sprendimo atitaisyti. Gailisi, kad buvęs per žiaurus Vainio atveju jo nepasigailėdamas, bet savo sprendimo nekeičia: „.. . .dabar vėlu — kunigo (kunigaikščio) žodis, kartą tartas, turi būti nekeičiamas" (103). Toks valdovo žodžio supratimas apsunkina ir patį apsisprendimą. Kuo svarbesnė problema, tuo ilgiau Šarūnas svarsto bei delsia. Nuo pat sugrįžimo iš karo žygio, bajorai nori sužinoti, ką Šarūnas galvoja toliau daryti. Matyti, kad jis kažką labai rimtai ir sunkiai svarsto, bet nė vienam savo minčių neatidengia. Tačiau Šarūno sumanymai ima ryškėti vaidilų Vaidulio, Dundžio ir Rainio pašnekesio metu. Jie aptaria tris skirtingas valdovo sąvokas ir kiekvieną jų sugretina su dabartine Šarūno situacija. Iš to pašnekesio susidaro įspūdis, kad Šarūnas stovi pasirinkimo kryžkelėje ir žvelgia į tris galimybes, tris kelius. Jo kelrodžiu imama praeitis, tiksliau kunigaikštis Vydievutis, kuris kadaise valdęs visą Dainavą ir kurio vardas bei darbai tebeskamba dainose ir legendose.

Vaidulis mato Vydievutį negailestingą, nuožmų, be jokių skrupulų valdovą. Jis „daug savųjų kraujo praliejo, išvaikė, išblaškė visą savo giminę, išvijo ir brolius ir seseris iš gimtojo krašto, nuo protėvių krosnies — ir dievai supyko ant jo" (88). Vaidulis vertina Šarūną daugiau negu Vydievutį, už tai, kad jis priešus mušęs, didelį lobį paėmęs ir savųjų pirmas nepuolęs. Jis siūlo nesekti Vydievučio - grobiko ir žudiko pėdomis, o taikytis su Perliu ir be karų ramiai valdyti.

Dundys, trokštantis žygių, garbės, audrų, dievina

legendose ir dainose sukurtą Vydievučio didvyrio asmenybę, kuri savo karžygio darbais nupynusi garbės vainiką sau ir Dainavai. Todėl ir gundo Dundys Šarūną tęsti pradėtą garbės kelią karo žygiais ir prilygti narsa ir drąsa Vydievučiui, kad Dainava vėl garsėtų karžygiais.

Rainiui nepriimtinos nei nuolaidaus, taikaus, nei garbėtroškos valdovo sąvokos. Jam Vydievutis buvęs didelio ryžto ir kilnaus idealo vyras, „ugningų norų, milžiniško troškimo kupinas, Perkūno galybę prilygti geidžiąs, kad nebūtų jam lygaus nei danguje, nei ant žemės" (91). Šarūnas Rainio supratimu esąs tik paprastas plėšikas, dėl grobio teriojęs gudus ir lenkus ir virkdęs savuosius.

Be jokių svarstymų Šarūnas atmeta Vaidulio siūlomą taikaus, ramaus valdovo sąvoką. Papriešarauja Dundžiui, kad dabar kiti laikai ir kitokie žmonės, negu prie Vydievučio, tačiau kovų ir garbės kelias Šarūnui atrodo labai patrauklus. O Rainio atviri žodžiai, atrodo, tyčia taikyti, labai įžeidžia Šarūną. Jis pirmą kartą prisipažįsta, kad ilgai puoselėjęs didelę, bet grasią svajonę, apie kurią net dienos metu nedrįstąs ir galvoti. Užuot ją pasakęs, jis tik ima Rainiui grasinti, kad jis, taip lengvai žaisdamas žodžiais, galįs uždegti Šarūno krūtinėje tokį gaisrą, „kuris apims visą Lietuvą, — jei keiks mane, — tekeikia ir tave..." (92).

Nuo šio momento Rainys, supratęs rusenančią Šarūne didžio troškimo ugnelę, neatstodamas taikliomis pastabomis ją kursto. Mato, kad Šarūnas svajoja ir abejoja, trokšta, bet bijo. Vėliau ir pats Šarūnas prisipažįsta: „Ir noriu aš drįsti ir baisu..." (126). Mat, Šarūnas nėra toks svajotojas, kaip kad Rainys, kad nesuprastų, ką reiškia bandyti tokį troškimą įvykdyti. Jis

aiškiai supranta, kad Rainio siūlomas valdovo kelias eis per kraują, ašaras ir ugnį: supykins, sukiršins „tėvą prieš sūnų“ ir „sūnų prieš tėvą“, „tiek kraujo, tiek kraujo gali prasilieti! . .“ (126). Dainava taptų „vieni pelenai, ašaros ir kančios“ (126). O gal galų gale ir jis liktų „prieš visus vienui vienas? . .“ (126). Tačiau Rainys velnio gundytojo gudrumu griauna vieną po kitos Šarūno abejones. Tik kančioje, esą, žmogus nutolsta nuo gyvulio ir atsiskleidžia žmogiškoji didybė. Svarbu būti narsiam, nes garbė tenka tik narsuoliams, „kurie ją ima, bet ne svajoja“ (129). Šarūnas prisipažįsta Rainiui: „Aš noriu pamilti nūnai tik vieną — garsią, galingą garbę, tokią, kad pavydėtų man per amžius dievai ir žmonės. Dėl jos aš paaukosiu ir jaunystę ir gyvenimą“ (128). O Rainys vis tikina, kad svarbu tik išdrįsti, svarbu yra pats ryžtas, didelis siekimas, nes „ar būsi vienas mūsų žemėje valdovas, ar žūsi, vistiek dievai ir žmonės turės tau pavydėti“ (128).

Ir štai tiek lūkuriavęs, svarstęs, pagaliau Šarūnas nusprendžia, kad tokia garbė svarbiau negu visa kita. Taip pat suprasdamas pasirinkto kelio sunkumus, jis pasiryžta būti žiauriu, nepalenkiamu, negailestingu valdovu, anot jo, „Perkūnu naikintoju“. Mat, Perkūno žmonės nemyli, bet bijo, jie kenčia, bet nesukyla ir tik iš baimės jį garbina.

Taip nuspręsdamas, Šarūnas dar neperžengia savo Rubikono. Jam dar neaišku, kaip šį sprendimą įvykdyti. Prasideda nauja delsimų ir lūkuriavimų stadija, kurią Krėvė atskleidžia eile kartais ne visai motyvuotų, ištęstų įvykių bei situacijų.

Šarūno vedybos su Vovere yra vienas svarbesnių šios stadijos įvykių, nors pats veiksmas nėra tiesiogiai susijęs nei su Šarūno - valdovo siekimais, nei su

Pu 27 - 2194
Lie... TSR
V... E

Šarūno - žmogaus jausmais. Krėvė mini, kad Šarūnas praeityje troškęs meilės, „kaip alkanas duonos". Tai buvę vienišo Šarūno dienos, kada tėvas, neapkęsdamas kuproto ir keisto sūnaus, paskyrė valdyti „senutę pilį", kada brolis visaip jį skriaudė ir žmonės jo neapkentė. Tik pyktis ir neapykanta jį palaikę gyvu. Bet dabar jam „nereikalinga nei paguoda, nei meilė, nei žmona, nei draugas" (143). Mat, jis yra įsimylėjęs savo troškimą būti karžygiu, pranašesniu už žmones ir dievus. „Aš turiu dabar draugę ir žmoną... Jie man visą pasaulį atstoja" (143).

Bet galų gale Šarūnas sutinka vestis. Kodėl jis pakeitė savo nuomonę? Iš dalies jis vykdo savo motinos prašymą. Iš tikrųjų Šarūnui vedybos nėra reikšmingas bei svarbus dalykas. Jis motinai prisipažįsta: „Man vistiek, ką turiu vesti. Man vistiek, bet tik žmona, ir tu nurimtai" (149). Tačiau kada motina maldauja, kad Šarūnas nebesiruoštų į karą ir nepultų Meškio, Šarūnas net nesileidžia į kalbas. Juk karas susietas su jo pagrindiniais gyvenimo siekimais.

Iš kito taško žiūrint, vedybos Šarūnui yra ir tam tikras savo galybės išbandymas. Tai savotiškai jį intriguoja: ką vesti, kai jo nei viena mergina nemyli? Prievarta, kaip kad senoliai darė? Į pagalbą ateina jo dėdė Gelovinis: „Žmona, prievarta paimta, kalaviju iškovota, dar brangesnė, dar meilesnė būna, negu gera valia tekėjusi. O moteris prievartą mėgsta ir visados prievartai mielai pasiduoda" (123). Šarūnui abejojant, ar Voverė sutiks tekėti už jo, Gelovinis griebiasi ironijos: „Kokis tu bernas, jei mergos bijai? Dėl to jos tavęs ir nemyli, kad tu jų bijai. O dar narsus kunigas esi!.. (124). Nebūtų Šarūnas, jei pasirodytų bijąs bei praleistų progą pasirodyti galingu.

Trečioje dalyje „Audra kilo" sužinome, kad Voverė pabėgo nuo Šarūno į gabiją ir tapo vaidilute. Šarūnas jaučiasi įžeistas ir paniekintas. Tačiau kuo didesnės kliūtys, tuo atkaklesnis darosi Šarūnas. Ar jis, valdovas, nusileis moteriai?

Šarūnas, kaip ir kadaise Vydievutis, išvagia verkiančią vaidilutę iš gabijos. Įrodęs drąsą ir vyriškumą, Šarūnas tuoj supranta, kad tai tėra išviršinė, tikriau Piro pergalė. Juk Voverė myli kitą ir per prievartą Šarūno nemylės. Impulsyvus Šarūnas užsidega neapykanta: „Nekenčiu aš jos [Voverės], kaip gyvatės! . ." (191). Tačiau jam kelio atgal nėra ir jis per prievartą Voverę veda. Negi jis leis save paversti pajuokos objektu?!

Vis dėlto ši nesekmė giliai sukrečia Šarūną ir užlieja jį liūdesiu. Vos tik pabandė žengti drąsų, savarankišką žingsnį — ir suklupo. Pamato prarają tarp savo troškimų ir tikrovės: trokštąs, kaip kad ir kiti senovės karžygiai, ereliu skraidyti, bet esąs tik vaikų apipešiotas žvirblis. Tačiau beaugantį Šarūno pesimizmą nuslopina staiga iškilęs pyktis, kad jo sielą kausto žmonės, papročiai ir aplinkybės. Ir vėl kyla ryžtas. Šiuo momentu atskuba jaunas kunigaikštis Mindaugas pas Šarūną, jau dainose apdainuojamą didvyrį, nebijantį „nei dievų, nei žmonių". Ši žinia tarsi kilsteli Šarūno sparnus, ir jis atgauna pirmykštį norą kovoti. Išgirdęs kalbant apie praeities vyrų pranašumą, Šarūnas tuojau šokasi įrodyti savo drąsą: „ko senovėj nedrįso, mes išdrįsim" (220). Įrodymui jis atgabena maru užkeiktą Pikulo akmenį, nekreipdamas dėmesio nei į dievų pyktį, nei į maro pavojų, tik „tenekalba žmonės, kad Šarūnas bijo" (227).

Ten pat Šarūnas pastatomas prieš kitą situaciją, kuri reikalauja valdovo sprendimo: pulti Liškiavos val-

dovą Meškį, kuris užpuolė vieną Šarūno karių būrį ir jį tebekalina, ar pasirodyti bailiu. Pačios aplinkybės sprendimą palengvina: ne jis, o Meškis pirmas puolė. Tai proga, apie kurią tiek svajojo, bet vis neišdrįso žengti pirmąjį žingsnį. Dabar arba niekada. Nuspręsdamas pulti Meškį, jis žino, kad išeina į kovą su visais Dainavos valdovais: „Viena saulė danguje, vienas valdovas turi būti Dainavoje, arba manęs gyvo žemė nelaikys" (229).

Pirma didelė pergalė: Liškiava paimta, Meškis pabėgo pas gudus, o Šarūno nuolatinis priešas Perlis su jo dukra suimti. Tačiau Šarūno vargai tik prasideda. Tolimesnė įvykių eiga reikalauja ne karo vado, o valdovo. Liškiaviečiai sumušti, bet nenugalėti. Kaip juos priversti, kad kovotų drauge su balyniečiais prieš kitus Dainavos valdovus? Pradžioje Šarūnas kantriai aiškina jiems, kad visi kovos bendrai visų dainaviečių gerovei. Deja, Šarūno žodžiai nepajėgia išrauti įsišaknijusios tarp liškiaviečių ir balyniečių neapykantos. Nors suvienytos Dainavos idėja ir patraukli, bet žmonės nemato esminio skirtumo: jie tarnavo Meškiui, o dabar reikalauja tarnauti Šarūnui. Geruoju nepalenkęs liškiaviečių į savo pusę, Šarūnas praranda kantrybę, ima grasinti ir pykčio siautulyje išspardo, užgesina krosnį, kur šildėsi liškiaviečių protėvių vėlės. Tas liškiaviečius tiesiog apstulbina.

Sunkios Šarūnui-kariui valdovo-diplomato pareigos. Jis neįpratęs pavaldiniams aiškinti ir veidmainiauti. Dėstydamas sujungtos Dainavos reikšmę, jis nuolatos pabrėžia, kad Dainava „mano visa bus" (237), visi dainaviečiai „bus lygūs, visi bus mano", ir „visi būsite mano kareiviai"... (238). Susidaro įspūdis, kad Šarūnas kovoja savo, o ne visų dainaviečių naudai. Žinoma,

egoistinių tikslų pasiekiamai bus naudingi ir dainaviečiams, bet Šarūnas nepajėgia jiems to išaiškinti.

Savo nepasisekimą su liškiaviečiais Šarūnas priima svarbiu pralaimėjimu: „Tai tau ir pirmas akmuo!.. Neperšokau, bet paslydau ir — sugriuvau"... (239). Pasirodo, kad Šarūnas nėra toks stiprus viduje, kaip kad kiekviena proga nori pasirodyti. Užuot pergyvenęs, savyje užsidaręs, tą nepasisekimą, jis trokšta iš Rainio užuojautos bei padrąsinimo. Rainiui šiuo momentu Šarūnas primena vaiką, išėjusį į savarankišką gyvenimą ir pergyvenantį pirmą nusivylimą. Užuot jį paguodęs, Rainys grubiai atkerta: „Nori didvyris būti, nereikalauk pagalbos ar užuojautos...". „Prasiskink patsai, bet ne kitų darbu naudokis!" (239). Šie Rainio žodžiai Šarūną sukrečia, bet tuo pačiu jį tarsi prablaivo ir užgrūdina, ir Šarūnas sau prisiekia, kad ateityje pasikliaus tik savo jėgomis.

Deja, lengviau prižadėti, negu ištęsėti. Kiek kartų Šarūnas grūmojo Perliui kerštu už jo klastą ir padarytas skriaudas, bet, išvydęs jo reto grožio dukrą, kerštą atideda. Vos tik Perlius išveda iš kambario, Šarūnas ima sau priekaištauti dėl savo silpnumo: „Kokis aš — papurtusi drebulė, ne vyras!.. Tfu, net smirdu sau, kaip šašuotas šuva" (240). Jis nori būti valdoviškai rūstus ir tvirtas, bet negali nugalėti jį blaškančių vidinių prieštaravimų.

Kur kas lengviau Šarūnui spręsti kariški dalykai. Atvyksta Balgūnas, Trakų valdovo Rakalnio pasiuntinys, ir perduoda reikalavimus, kad Šarūnas paklustų Rakalniui. Šarūną užtelia gaivališko pykčio banga: „Pasakyk tai savo beprotėliui, utėliniam valdovui, tebijo manęs, nes... Šunų gurbon jį pasodinsiu, pančiais supančiosiu..." (244). O Rakalniui paskelbus karą, grįžta Šarūnui

ne tik savitvarda, bet ir pasitikėjimas savimi. Mat, jis nukreipė savo dėmesį nuo savęs į iškilusias kliūtis, į ateitį: „Gana iki šiol svyravau, abejojau... Dabar stipriai stoviu ant kojų ir žinau savo kelią... Jį man patys dievai rodo... Nuo pusiaukelės negrįšiu, nors ir Perkūnai traiškintų... Ne aš karo ieškojau... Laumės, likimo deivės, taip jau nulėmė mano gimimo dienoje" (244).

Šie Šarūno žodžiai ir visas Šarūno elgesys Liškiavoje sugestijuoja labai sudėtingus ir prieštaringus Šarūno vidinius pergyvenimus. Pakartotinai parodoma, kad Šarūnas daugiau veiksmo, o ne minties žmogus ir jam sunku spręsti problemas, o ypač daryti sprendimus, kurie reikalauja ilgesnio, nuodugnesnio apsvarstymo. Jam neįprasta svarstymų bei sprendimų situacija jį išvargina ir įpykina. Savo nepasitenkinimą dažnai išlieja viešai grubiais, užgauliais, grasiais žodžiais, o likęs vienas su Rainiu, tolygiai negailestingai kritiškas sau ir savo veiksmų atžvilgiu. Tačiau Šarūno nuotaika diametraliai pasikeičia, kada jis pastatomas prieš tokią padėtį, kur jam beveik nereikia apsispręsti. Rakalniui paskelbus karą, Šarūnas turi dvi galimybes: kovoti arba pasiduoti. Jis net nedvejodamas pasirenka kovą, nes jos visą laiką trokšta, be to, kova yra tai, ką jis geriausiai moka. Iš esmės jis yra profesionalus karys ir už tai, kaip jis pakartotinai pabrėžia, kalavijas yra vienintelis dalykas, kuriuo visiškai pasitiki. Be to, ne Šarūnas karą paskelbė, o Rakalnis. Atseit, tai įvyko be Šarūno valios ir jis už tai neatsakingas. Pagal Šarūną, tas likimo, laumių nulemta „jo gimimo dienoje". Tikėdamas predestinacija, Šarūnas nejaučia atsakomybės už savo veiksmus, todėl jis drąsiai žengia į ateitį, norėdamas išbandyti save ir pasiekti savo lemties ribas.

Nors tikėjimas į lemtį padaro Šarūną neatodairiškai drąsiu, bet vis tiek nenustelbia jame abejonių, ar jam yra lemta tapti karžygiu ir visos Dainavos valdovu. Ypač sunkesniuose gyvenimo momentuose tas jį vargina ir bent laikinai savotiškai paraližuoja. Nusprendus tuojau pulti Rakalnį, atvyksta Šarūno motinos pasiuntinys, kuris motinos ir jo žmonos vardu maldauja kuo greičiau grįžti namo. Mat, Balyne žmonės miršta nuo maro, gyvuliai dvesia, Viltės ir Voverės sapnai pranašauja blogą Šarūno ateitį. Pirmoji Šarūno reakcija — tipiška priešginai: „Negi pasikarsiu dėl žmonių kiaulių ir karvių?" (247). Tačiau šiek tiek pagalvojęs supranta padėties kritiškumą ir, kaip ir kitais panašiais atvejais, puola į nusiminimą. Tiek daug kliūčių ir sunkumų, ar pajėgs ištverti iki galo? Net šmėkšteli mintis: „Mesiu gal visa ir gyvensiu, kaip kad tėvai gyveno" (248). Deja, Rainys, kaip kipšas, sekantis kiekvieną Šarūno žingsnį ir suabejojimą, sutramdo, nes esą per vėlu net ir galvoti apie tokį gyvenimą. Tačiau būdinga pati Šarūno mintis, nes čia prasiveržia kario ir valdovo pareigų ir siekimų nuslopintas Šarūnas — žmogus. Tai yra sūnaus jausmai motinai, vyro — žmonai, jausmai, kurie nugali nors momentui tą jį genančią jėgą — egoizmą ir pyktį, — susikaupusią iš praeityje patirtų skriaudų. Taip pat jis pasiilgęs ramaus gyvenimo, tokio, kaip jo tėvai gyveno. Tačiau užteko vienos Rainio pastabos, kad jo egoistiniai troškimai nustelbtų humanistinius ir sekantį momentą jis jau biaurisi savimi, tuo svyruonėliu, tuo „lepšiu", anot jo, ir graužiasi, kad „nieko gero nepadarysiu" (248). Tačiau Šarūno nuotaikos keičiasi beveik žaibo greitumu. Tikėjimas predestinacija nuslopina nepasitikėjimą savim: „Nuo savo likimo vistiek nepabėgsi" (248). Ir po tokių svyravimų ir vidinių blaškymųsi atgavęs sa-

vitvardą ir pasitikėjimą, Šarūnas išjoja į kovą su Rakalniu.

Trakuose Šarūnas — karys ir vadas — triumfuoja: Rakalnis žuvo, Trakai Šarūno valdžioje. Tačiau vos tik jis padeda kalaviją, jis vėl mėtomas vidinių prieštaravimų.

Užuot tiesiogiai analizavęs Šarūno vidinius išgyvenimus, Krėvė įveda Rainio ir Balgūno, dviejų vaidilų — Šarūno patarėjo ir Šarūno priešo — pašnekėsį. Balgūnas nemato Šarūno didvyrio, o tik „išgamą", kuris „žmonių krauju, savųjų ašaromis nori sukurti sau garsius garbės rūmus" (251). Rainys gina Šarūną, kaip valdovą, kuriantį „naują Lietuvą, didžią, galingą..." (251). Rainys suprantąs, kad labai aukšta kaina perkama pergalė, ir pats už tai kenčiąs ir net pats esąs iš dalies kaltas, bet jis, kaip ir Šarūnas, tiki likimo pašaukimu ir pritaria Šarūno veiksmams, nes „dievai jam [Šarūnui] siuntė šitą sumanymą, dievai jam ir padeda laimėti" (251).

Rainys čia pirmą kartą iškelia suvienytos Dainavos idėją. Iki šiol jis tekalbėjo Šarūnui apie karžygio garbę, gundė susilyginti savo darbais, ryžtu ir drąsa su Vydievučiu ir nustebinti žmones ir dievus savo pranašumu. Išeitų, kad Rainys, pažindamas Šarūną, kaip garbėtrošką ir egoistą, akcentavo jam asmenišką naudą; jis suprato, kad per tai bus pasiektas ir pagrindinis Rainio tikslas — suvienyta Dainava. Šarūnas irgi supranta, kad suvienyta Dainava yra tik jo kovų rezultatas, o ne tikslas. Tačiau retkarčiais, kaip liškiaviečiams, vaidilai Balgūnui, kalba apie suvienytą Dainavą arba savo kovų naudą žmonėms, tarsi tai būtų jo kovų pagrindinis tikslas. Kitais atvejais Šarūnas atvirai kalba, kad „kvailas, kas dirba žmonėms!" (196), kad jo garbės, pergalių ir kovų troškimas yra toks stiprus, jog visvien kas bebūtų, jis ne-

galįs ramiai ir taikiai gyventi. Negalvodamas, kas galutiniame rezultate išliks iš tėvynės ir kas atsitiks su jo žmonėmis, Šarūnas pasiryžęs siekti tikslo, nes ateityje visvien būsiąs įvertintas: „Tegul sau keršto šaukia visi, aš nebijau: ar žūsiu ar valdysiu visą pasaulį, kaip kad Vydievutis jį valdė! Tekeikia priešas mane dabar, bet žavėsis visi vėliau mano žygiais, kaip žavisi Vydievučio gadyne" (254).

Trakuose Šarūnas pergyvena naują dvasinę krizę. Pasiuntinys iš Balyno praneša, kad tenai kriviai ir žmonės maištauja ir net žada Šarūną traukti krivių ir senųjų tarybos teisman. Ypač jį sukrečia žinia, kad iš belaisvės sugrįžęs Tautvilas užėmė Šarūno Gelovinės pilį ir vilioja žmoną Voverę. Šarūnas visa tai taip jautriai pergyvena, kad jį suima galvos skausmai. Dabar supranta, kad prieš jį ne tik sukilo žmonės, bet ir dievai. Kaip išryškėja iš Šarūno sapno, jį graužia kaltės ir baimės jausmai už išjudintą Pikulo užkeiktą akmenį, išdraskytą Meškio protėvių vėlių krosnį, žuvusius maru balyniečius. O ypač jį nugąsdina, kad, nepaisant nežmoniškų pastangų ir aukų, ne Šarūnas, o Mindaugas bus Dainavos valdovu.

Detalesnė Šarūno pergyvenimų analizė duodama ketvirtoje dramos dalyje „Ir perkūnas sugriaudė". Pakeliui iš Trakų Šarūnas išvargintas, peršalęs ir drugio krečiamas negali užmiršti sapno, pranašavusio artimą jo mirtį. Pati mirtis jo negąsdina, bet esą „žiauru mirti, nieko nedarius, laimės nemačius!.." (323). Jis tiesiog verda pavydu, kad Mindaugas naudosis taip jam brangiai kainuojančiais kovos vaisiais. Šarūną yra apėmusi tokia manija, kad jis galėtų užmušti, anot jo, ir savo sūnų, jeigu žinotų, kad tas bus garsesnis ir garbingesnis, negu jis. Ir viskas, ką jis iki šiol pasiekė tarsi praranda

prasmę ir už tai jį kankina: „visi laimėjimai labiau man gelia širdį, negu pasiutusiam šuniui dantis“ (325). Kas iš to visko, jei turės baigti gyvenimą ne Dainavos valdovu ir karžygiu, o nieko nepasiekusiu „gyvenimo kampininku“.

Šiuo depresijos bei nevilties momentu Šarūnas apmąsto žmogaus likimo ir bendrai gyvenimo prasmę. Rainys esąs kaltas, kad jį sugundęs ryžtis tokiai kovai, bet kaltesni esą dievai, jam įdiegę didelius troškimus ir tepaskyrę tokį trumpą gyvenimą. Kyla klausimas, kodėl jis turįs pavydėti, neapkęsti, amžinai siekti ir galų gale nieko nepasiekti. Supranta, kad jo neapykanta žmonėms, pyktis ant likimo ir pavydas sėkmingesniems išskyrė jį iš kitų, iš minios, bet kas iš to — „rytoj tave, kaip ir kitus, toji ugnis sudegins, tas pats vėjas tavo pelenus išpustys... Kad likimas tavęs laukia tokis pat, kaip visų kitų...“ (323).

Tai fiziškai išvargusio ir dvasiškai išsisėmusio žmogaus mintys. Vos tik Šarūnas išgirsta, kad Tautvila sukilo prieš jį ir Voverė jau su juo (vėliau paaiškėjo, kad Voverė atsisakė eiti pas Tautvilą), Šarūnas užsidega kerštu ir vėl įgauna pirmykštę energiją, tarsi naujai atgimsta. Pykčio ir keršto — jo pagrindinių variklių — akstinas pirmą kartą sukyla prieš dievų valią: „Dievai mane prikaustė prie tvirtos uolos, didelio akmens, kad galą gautau. Bet aš uolą išgriausiu ir grandinius sutraukysiu...“ (336).

Iki šiol Šarūnas dievų atžvilgiu laikėsi gana neutraliai, nors jų nebijojo, bet toleravo, nes jų nelaikė nei priešais, nei konkurentais, bet tuo pačiu ir ne visagaliais. Siekdamas nemirtingos garbės kovoje su Dainavos valdovais, jis pabrėžė, kad savo ryžtu ir darbais sukels pavydą ne tik žmonių, bet ir dievų. Atseit, panoro ne

tik su dievais susilyginti, bet juos pralenkti. Aišku, kad Šarūnas tiki, jog dievai lemia žmogaus likimą, bet dievai yra įvairūs ir įvairios gali būti lemtys. Todėl, lietuvių dievams nulėmus Šarūnui ankstyvą mirtį, kyla mintis pasirinkti kitus dievus: „Be jų, yra juk kitų dievų; kurie galima gerbti" (337). Ir Šarūno maištas prieš dievus turi šį alternatyvinį pobūdį. Vienu momentu Šarūnas atrodo kaip prometėjiškas herojus, išėjęs į žūtbūtinę ir beviltišką kovą: geriau mirti, negu nusilenkti dievų valiai: „Geriau žūsiu, už savo norus kovodamas, negu likimo vergu dūlėsiu..." (339). Kitu momentu jo kova atrodo, tarsi jis kovotų maždaug su sau lygiu priešu: „Kam bus blogiau, man ar jiems (dievams), man kovą paskelbusiems, tesižino patys. Jų gabijos ir alkai mano rankoj" (337). Todėl Šarūno maištas prieš dievus nėra vien tik bravadiškas iššūkis, bet tikėjimas galima pergale: „Ne aš likimo vergas, bet likimas turi mano vergu tapti"(339).

Gana būdinga ir dievų laikysena Šarūno atžvilgiu. Šarūnas įžeidė dievus iškeldamas Pikulo užkeiktą mergą, paverstą akmeniu, ir už savo veiksmus prisiėmė visą atsakomybę. Deja, supykinti dievai maro rykšte baudžia ne Šarūną, ne jo karius, o pačius nekalčiausius asmenis: namuose pasilikusius senius, moteris ir vaikus. Pagal Krėvę, atrodo, nėra nekaltųjų, nes pavaldiniai yra atsakingi už jų valdovo veiksmus. Jeigu pavaldiniai pritaria ar bent nesipriešina valdovo neteisingiems veiksmams, ant jų krinta kaltė. Už tai krivis kursto balyniečius ne tik sukilti prieš valdovą Šarūną, kuris esąs eretikas, žmogžudys, bet keltis kitur ir išsirinkti kitą, „geresnį, išmintingesnį ir dievobaimingesnį..." (304). Todėl balyniečiai, norėdami visiškai atsiriboti nuo Šarūno ir atgauti dievų malonę, sudegina savo sodybas, bando sunaikinti

ir Šarūno pilis.

Ne tik balyniečiai, bet ir jo ištikimiausias sekėjas ir patarėjas Rainys apsivilia Šarūnu. Šis vaidila, kuris visą laiką skatino ir gundė Šarūną kovai, pagaliau pamato, kokia kaina perkama pergalė ir garbė: tiek kraujo, tiek ašarų pralieta, Dainava tapo išdeginta, vieni tyrai. Todėl Rainys ima Šarūną maldauti, kad atleistų maištininkams ir taikytųsi su pabėgusiais paskutiniais Dainavos valdovais Jorigiu ir Meškiu. Šarūnui atsisakius ir klausyti, Rainys prašo tai daryti tėvynės vardan, nes, mylėdamas tėvynę, jis turįs mylėti „ir tuos, kurie joje gyvena. Tu gi tėvynės meilės vedamas atlieki savo garsiuosius darbus" (339). Dideliam Rainio nusivylimui sužino, kad Šarūnas yra tik „šiaurės vėjas", griaunąs ir naikinąs, o ne Dainavos vienytojas. Šarūnas atvirai pasako, kad jam nereikia nei žmonių, nei tėvynės, jei jis negalės „vykdyti savo norų, savo sumanymų" (339). Galų gale peržengęs visas ribas Šarūno egoizmas ir neapykanta tiek sukrečia Rainį, kad šis idealistas romantikas kategoriškai atsisako Šarūno.

Ir Gelovinis stengiasi atkalbėti Šarūną nuo jo tolimesnių karo žygių. Tik Gelovinis žiūri į Šarūną su užuojauta, kaip į žmogų, kuris pasiryžo pasukti lietuvių gyvenimą, kaip upę, kita vaga, bet atsidūrė prieš milžiniškus sunkumus. Gelovinį ne tiek gąsdina tikslo pasiekimo kaina, kaip kad Rainį, bet jis abejoja, ar iš viso galima pasiekti. Juk beveik visi Balyno bajorai ir didelė pavaldinių dalis, nesupratę Šarūno, apleido jį. Ir dievai išėjo prieš Šarūną. Anot Gelovinio, „šimtais metų nusistovėjusios gyvenimo tvarkos vienas žmogus neišgriausi" (341). Šarūnui belikę taikytis su priešais, užmiršti praeityje jam padarytas žmonių skriaudas ir pamilti žmones, nes, esą, „tada ir saulė tavo akim bus šviesesnė"

(340). Šarūnui taikytis reiškia ne tik nusileisti, nusižeminti, bet ir sulaužyti duotą valdovo žodį. O svarbiausia — atsisakyti savo troškimų, savo tikslų, ypač dabar, kada jis stovįs prieš paskutinę, „lemiamą kovą", laimėti ar žūti situaciją! Jei sumuš pabėgusius Meškį ir Jorigį, taps karžygiu ir net nugalės ir dievų paskirtą lemtį. Mylėti reiškia atiduoti dalį savęs! Mylėti tuos, kurie prieš jį sukilo, jį, kaip valdovą, įžeidė, paniekino! Besiginčijant su Geloviniu, pyktis ir neapykanta išauga iki tokio laipsnio, kad Šarūnas, atrodo, praranda racionalumą: „Šunis verčiau pamilsiu, negu žmones..." — atkerta Geloviniui. „Išdegintau karšta ugnimi visą šitą kvailą pasaulį, kad jame gyvo garo nebeliktų" (340).

Šarūno aistrų siautulys pasiekia kulminacinį tašką, kada Voverė pasako jo neapkenčianti, o mylinti ir mylėsianti Tautvilą. Jos žodžiai jį tiesiog apakina, ir, apėmus žvėriškam pavydui ir pykčiui, ją nuduria. Tačiau vos suvokęs, ką padarė, raunasi plaukus, bučiuoja mirštančios Voverės lūpas. Pamatęs tuo besidžiaugiančią, pirmiau jį melu apgavusią Vilkę, puola prie jos su durklu, bet parbloškia ant žemės be žado savo motiną. Ironiškas Šarūno likimas — jis pats nužudė šiuos du asmenis, kuriuos, gal būt, vienintelius, nors ir savaip, mylėjo.

Šituo Šarūno-žmogaus tragiškiausio pralaimėjimo momentu jis sužino, kad Meškis įsiveržė į Dainavą su gudais iš rytų, o kryžiuočiai iš vakarų. Kitus žinia pritrenkia, o Šarūną pradžiugina. Štai pagaliau Šarūno-valdovo tiek laukta, trokšta proga, kada galutinai galės išbandyti savo jėgas ir savo lemtį. Kuo gausesnis ir galingesnis priešas, tuo tinkamesnė Šarūnui galimybė tapti didesniu karžygiu: „Platesnė upė — maudytis geriau,

daugiau priešų — kova įdomesnė" (344).

Paskutinėje dramos dalyje „Saulei tekant", sužinome, kad priešai sumušti, bet Šarūnas žuvęs. Kareiviai krauna laidotuvių laužą, susirinkę žmonės aptaria kovoje kritusį valdovą. Sunki buvusi valdovo ranka, nes „kruvinos žmonių ašaros byrėjo, kur tik žingsnį nužengė". „Nuklojo lavonais klonius ir kalnus, tiltus nugrindė per upes ir upelius, krauju tekančius" (354). Tačiau Šarūno nekeikia, o kai kurie net jo gaili, nors, kaip Garnys išsireiškia, „kito tokio, kaip jisai, ir sapne sapnuoti nenorėtau. . ." (355).

Vaidila Rainys prabyla į žmones gailesčio ir skundo žodžiais, kad Šarūnas norėjęs suvienyti susiskaldžiusius lietuvius į vieną, galingą valstybę, jog priešai išgirdę „lietuvio balsą" drebėtų. Deja, žmonės, nesupratę jo siekimų, neapkentė ir kaltino jį. Sunki buvusi valdovui ta „milžinų milžino" našta. Ir žuvęs todėl „karžygys galiūnas Šarūnas valdovas" (355). Rainio žodžiai atveria žmonėms akis, jie dabar supranta savo klaidas, bet valdovas mirė, o likusieji turi gyventi. Reikia Dainavai naujo valdovo, ir minia juo išrenka Mindaugą. Jis, taip pat tik dabar supratęs Šarūno siekimų prasmę, prisiekia vesti dainaviečius „tuo garbės keliu, kurį Šarūnas pramynė" (361). Vaidilos Vaidulis ir Dundys eisią per Lietuvą ir daina skiepysią suvienytos Lietuvos idėją: „viena saulė danguje, viena tėvynė ant žemės, vienas valdovas visur, kur tik skamba šventa tėvų kalba" (363). Žodžiu, Šarūnas mirė, bet jo kalaviju suvienyta Dainava triumfuoja. Žmonių liūdesį dėl jauno valdovo mirties nustelbia džiaugsmas, kad išrinktas naujas valdovas — ir linksmas, ir meilus, ir „gražaus būdo, kaip mergaitė" (353). Iš valdovo-perkūno perima valdžią valdovas-saulė.

Kuo daugiau džiūgauja minia, tuo niūresni darosi

Rainys ir Gelovinis, buvusieji Šarūno patarėjai. Jiems skaudu, kad žmonės greit užmiršta Šarūno nuopelnus, o Mindaugas „nesėjęs, nepiovęs, be vargo viską gavo. . ." (362). Žuvo Rainio ir Gelovinio valdovas ir drauge su juo jųjų gyvenimo prasmė. Atiduodami paskutinę duoklę Šarūnui, abu kopia ant degančio laužo, kad palydėtų savo valdovą į didvyrių šalį — dausas.

Susumuojant „Šarūne" atskleistą valdovo problematiką, galima pasakyti, kad tarp valdovo ir jo pavaldinių konfliktai dažniausiai kilo dėl skirtingai suprastų valdovo pareigų. Šarūnas paveldėjo iš tėvo tik menką pilaitę, o visa kita pats iškovojo savo jėgomis. Todėl jis elgiasi kaip absoliutus valdovas, su niekuo valdžia nesidalindamas, niekam nesijaučia esąs skolingas ir prieš nieką neatsakingas. Kas naudinga valdovui, turi būti naudinga ir pavaldiniams, nes ne jis, o jie jam tarnauja. Jie turį klausyti valdovo iš baimės, o ne iš meilės ar pareigos. Tačiau pavaldiniai savo interesais ir troškimais yra marga minia. Kiekviena visuomenės grupė — bajorai, kriviai, moterys, kariai — iš esmės būdama savanaudiška, irzli, žiūri į valdovą iš savo interesų ir norų perspektyvos. Tik vienu atveju pavaldiniai sutinka — nori Šarūne matyti ne tiek valdovą ar vadą, kiek geradarį ir kartais net visuomenės tarną. Dramos pradžioje visi Šarūną priima kaip teisėtą valdovą, bet, pajutę jo tironišką ranką ir supratę jį, kaip egoistą ir garbėtrošką valdovą, ima prieš jį murmėti, priešintis ir palaipsniui nepasitenkinimas valdovu išsiplečia į atvirą maištą. Ima Šarūną palikti net kariai, kuriems, atrodo, Šarūnas, suteikia užtektinai nuotykių ir karo žygių. Pagaliau Šarūnu nusivylęs pasitraukia ir jo ideologas Rainys. Tačiau Šarūnas lieka nepajudinamas kaip uola: nuolaidų nepažįstąs, pavaldiniams nesilankstąs, jų skundų ir grasinimų

nepabojęs valdovas.

Visa tai liudija, kad Šarūnas yra didelės jėgos ir tvirtos valios valdovas, bet ir egocentriška, garbės troškulio apsėsta asmenybė. Jo gaivališkos aistros — pyktis, neapykanta, kerštas, pavydas — yra varomoji jėga tiek kovoje su saimi, tiek kovoje su priešais ir savaisiais. Ji užgniaužia nusivylimų momentuose iškilusias abejones ir depresiją ir gena Šarūną-valdovą per ugnį, per žmonių kraują ir ašaras į vienintelį jo tikslą — savęs įamžinimą karžygiu.

Šarūnas, kaip žmogus, yra asociali, primityvi ir brutali asmenybė, bet žavi vulkaniška energija, ryžtingumu ir troškimų, aistrų, drąsos amplitude. Jo šėtoniškas išdidumas primena maištingus, romantiškus herojus, kurie be baimės kovojo prieš visuomenę bei autoritetus ir tragiškai žuvo didingi savo pasipriešinimo dvasia. Tačiau Šarūno maištas prieš dievus nepasiekia tokios tragiškumo viršūnės. Jo mirtis nėra bausmė už kaltes, bet troškimų išsipildymas, Šarūno-valdovo pergalės triumfas.

(Bus daugiau)

VEIDRODIS

ŽIVILĖ BILAIŠYTĖ

Mano naktyse yra veidrodis.
Man merkiantis
jame išnyra langas,
švelnus tamsos šiurkštumui,
nubrėžtas veidrodžio kampe,
vilioja žengt pro jį
ir žada šviesų taką.

Žinau — tenai driežai gyvena,
Italijos rugpiūčio saulėje sapnuoti.
Jie kanda.
Jų uodegos prikimba karštom adatom,
nutraukus odą skaudžiai peršti,
ir jie šiurendami pranyksta
pakelės dulkinuos šešėliuose.
Jie siurbiasi, kaip dėlės,
negalima sutrint nei vieno.
geriau nepykint pakelės dievų.

Kai šviečia lempos ir saugu,
veidrodis niūriai tyli.
Šviesoms užgesus,
išnyra langas — gundytojas,
ant sienų plaukia mėlyni banginiai,
ir kamerinis orkestras išgroja tamsai
mano visas nebylias paslaptis.

LEGENDOJE

Namą pririšo voratinkliais,
kad nunuskristų.
Viduj — betvarkė,
byra makaronai
ant purvinų grindų virtuvėje,
ploni, nevirti, trapūs, geltoni,
lūžta ant tamsių plytelių.
Likimo įvaizdžius renku,
kaip pasakoj,
tik skruzdėlės pagalbon neateis.
Jei kiltų gaisras,
kas gelbėtų mano medinį stalą?
Ant sušalusių laiptų paberti
apelsino žievės skutai
ir pelėms nuodų kvapas
pinasi tarpduryje.
Katinas nesupranta,
kodėl visi mūsų nekenčia;
jis stovi ant trijų kojų, kai šalta
leidžia vienai letenai sušilt.
Jei kiltų gaisras. . .
Išbarstykit manǫ pelenus
pamatų šešėliuose.
Užsitarnausiu teisę tilpti
mitų rėmuose.

Į duris pasibeldžia
tamsiaveidis nepažįstamas,
mėlynu švarku susisupęs,
geležinkeliečio kepurę dryžuotą
užsimaukšlinęs.

Pro rakto skylutę
įžiūrėt jo bruožų neįstengiu,
lyg po vandeniu jie virpa,
kaip sviestu patepti išslysta.

Atidarau duris.
Be žodžio užsisukęs,
jis veidą slėpdamas,
plačiais guminiais batais
nužingsniuoja geležiniais laiptais.

Tamsioj vidurmiesčio dienoj
langais klajoju,
pagaugais eina nugara.
Kas mane stebi, pro kokius aklus langus?
Kas saugoja, kad neištrūkčiau?

Kas vakarą tas pats:
už kampo šviečia saulė,
tarp šiltų pastatų — mergaitę sutinku,
ji sėdi susikūprinus ant laipto,
čigonę vaidina,
čebatuota, juodos garbanos,
vosilkinis aksomas — plačios rankovės,
pro kurias nardo jos pirštai.

Apkabinu pažįstamą
ir man po rankomis pranyksta,
išsikreipia jos veidas,
ištysta lūpos, pašaipiai juokias,
miglos skutai nusitęsia gatve.

Jos balsas kužda man ausin,
kad virstame į žiovulį
tarp kasdieninės duonos kąsnių,
glostomi savim pasitikėjimo.
Sėduos jos vieton praeiviam pasakot
atsakomybės nuodėmes:
išmaldos prašyti,
pranykusias sekundes atpirkt iš užkerėjimo.

METAFOROS

Miego ir mirties metaforos
nuo amžių viena kitą pavaduoja tamsoje.

Žiemos naktim įkyriai gundo —
tik susiriest, įsižiūrėt
į vieną blizgantį ant sienos tašką —
nesunku srovei pasiduot.

Tu apie mirtį galvoji abstrakčiai.
Susprogs mirties metaforų kiautai
ir teks apčiuopti nuogą reiškinį.
Stingstančių nervų liejinys
pavirsta momentu, ir pasirink:
ramiu miegu užmigt,
ar panikoje tirpt,
pranykt akimirksnio nasruose,
likimo glėbyje nebegalvot,
kovot su neviltim jėgų verpetuose,
ironišku šypsniu nuslyst į nebūtį.

Smuikų garsai nusidriekia
voratinkliais tamsių minčių,
jais vaikštau palubėm,
ir muzikai nutilus
nežinoma ranka išpurto
stygų šešėlius tamsoje.
Sukryžiuoju rankas:
tapytas angelas per apreiškimą,
skridimas į save,
karstuose paguldyti miega.

Šešios gerklės rėkia.
Betarpiškumo.
Tarp svetimų energijų suspaustiems
kur atvirumo rasis?
(Juk dera būti kietais.)
Nieko tiesioginio ir nuoširdaus nebus.
Nelaukite.

Aš ir mano veidrodinis pasaulis
žodžiais nepasitikim,
atsikartojam priešpastatytų
metalinių plokščių šlifuotuose paviršiuose,
vaizdai atsimuša į vienas kitą,
kartojasi, gilyn, gilyn,
mažėdami nusidriekia į begalybę,
į save žalčiu rangosi,
į vieną neištrintą tašką.

MARIJOS GIMBUTIENĖS DARBAI LYGINAMOSIOSE RELIGIJŲ STUDIJOSE

RALPH L. SLOTTEN

Marija Gimbutas, *The Gods and Goddesses of Old Europe: 7000 to 3500 B. C. Myths, Legends and Cult Images* (Berkeley: University of California Press, 1974).

Senosios Europos deivės ir dievai profesorės Gimbutienės interpretacijoje pasirodo esą Didžioji Deivė (trijuose pavidaluose: vandenų valdytoja, didžioji gyvenimo, mirties ir atgimimo deivė, ir nėščioji augalijos deivė) ir antraeilė vyriška figūra, dvilypė metų dvasia. Jos veikalas yra išsami įvairių kultūrinių sričių, kurias ji sukaupė Senosios Europos kategorijon, vietovių, išdirbinių ir meno, dažniausiai ikonografiškai interpretuojamo, analizė. Kruopštus dėmesys terracotta figūroms, vazų piešiniams, raižiniams, kaulo skulptūroms ir t.t. lydimas lygiai drąsios spekuliatyvinės vaizduotės. Ji turi aiškią simpatiją savo medžiagai, kuri veda į abejotinas interpretacijas tik tada, kai ji apleidžia senųjų europiečių svarstymus, nueidama į lyginamąjį kultūrų vertinimą, specifiškai senųjų europiečių ir indoeuropiečių palyginimus bendrajai pastarųjų nenaudai. Bet ji turi galiojančio pagrindo bandyti tokius palyginimus,

būdama žininga archeologė pietų Rusijos kurganų kultūros, kurią ji yra įtikinančiai interpretavusi kaip proto-indoeuropietišką. Ši apžvalga nebandys įvertinti jos archeologinių darbų ar kultūrinių interpretacijų, bet ribosis jos inašo į religijų istoriją, t.y. lyginamąsias religijų studijas, pasvarstymu, ir panaudos jos veikalą platesnės interpretacijos pagrindu.

1.

Pagal Gimbutienės tezę, pietrytinės Europos gyventojai 7000 - 3500 m. pr. Kr. periode sukūrė civilizaciją, kuri, nors be abejo ryšyje su kultūriniais išsivystymais Artimuosiuose Rytuose ir jų paveikta, buvo iš esmės autonomiška. Jeigu jos tezė bus įrodyta esanti teisinga, jos reikšmė kultūrinių išsivystymų rytiniame pusrutulyje rekonstrukcijai būtų milžiniška. Iš tiesų revoliucija atrodo besiformuojanti ne tik ties pietrytinės Europos civilizacijos laiko ribomis, bet ir visos archainių civilizacijų tarp Tailando rytuose ir Bretanijos vakaruose proto-agrikultūrinės juostos atžvilgiu. Duomenys iš Ban Chieng šiauriniame Tailande, kontroversiškai kai kurių datuojami 4500 pr. Kr., sugestionuoja, kad Senoji Europa galėjo turėti konkurencinę ankstyvojo bronzos amžiaus civilizaciją pietrytinėje Azijoje, o vėliausi kasinėjimai leidžia spėti, kad miestiškos civilizacijos egzistavo Irane tuo pačiu metu, kaip ir Sumerijoje. Bretanijoje megalitinė civilizacija žydėjo periode, kuris neseniai buvo nustumtas atgal į penktąjį ir šeštąjį tūkstantmetį pr. Kr. Megalitinė Bretanija turėjo ryšius su panašiais išsivystymais Ispanijoje, Britanijoje, Airijoje ir Skandinavijoje, ir ji turi būti kaip nors susisiejusi su ciklopine Malta.

Gimbutienės hipotezė turi būti matoma šio plataus peržvelgimo fone. Sintetiškos interpretacijos pagrindą yra, gal būt, davęs jau Carl Sauer, kuris suvokė seną agrikultūrinį centrą pietrytinėje Azijoje (jo teorija, atrodo, yra patvirtinta Dvasios Olos tarp Tailando ir Burmos radinio, kuris leidžia spėti, kad šios srities gyventojai buvo sistematiški daržininkai maždaug 10,000 pr. Kr.), su visa eile kiek jaunesnių žemdirbystės centrų pietvakarinėje Azijoje ir pietrytinėje Europoje, Etiopijoje, Vakarų Afrikoje, Mezoamerikoje ir šiaurės vakarų Pietinėje Amerikoje, kurie formavo archaišką proto-civilizacinį tarpusavyje susiejusių kultūrinių židinių horizontą. Jei suvoksime jas ne horizontaliai, bet vertikaliai, tai šios žemdirbių visuomenės yra susisiejusios su dar archaiškesnėm paleolito amžiaus medžiotojų ir maisto rinkėjų kultūrom, per tarpinę fazę — žvejų kaimų kultūras, kuriose gausus ir reguliaruș maisto tiekimas ir prekyba buvo įgalinę gyventojų koncentraciją. Tarpinės žvejų kaimų fazės prielaida yra svarbi interpretuojant Gimbutienės Senajai Europai sugestionuojamą mitiškų vandenų ir jų viršgamtiškų gyvulių / dievybių — gyvatės ar žuvies ir vandens paukščio — religinės simbolikos išsivystymą.

Senoji Europa laikytina civilizacija, „jeigu civilizacija apibrėžiama kaip kurių nors žmonių pajėgumas prisitaikyti prie savo aplinkos ir išvystyti menus, technologiją, raštą ir visuomeninius santykius" (psl. 17). Kiek neaiškumų sukelia jos kalbėjimas apie Vinčą ir kitas „civilizacijas" Senosios Europos civilizacijos viduje; bet, kadangi mokslininkai kalba apie prancūzų ar amerikiečių „civilizacijas" Vakarų civilizacijos kontekste, tai ir Gimbutienei reikia šią teisę pripažinti. Esmiška jos tezei yra priėmimas duomenų, kuriuos ji

skaitytojui pateikia, kad senieji europiečiai buvo raštingi žmonės maždaug du tūkstančius metų prieš sumerų rašto pradžią. Diskusijos apie raštingumo galimybę Balkanuose šeštame ir penktame tūkstantmety pr. Kr. visu rimtumu prasidėjo 1963 m. išspausdinus duomenis apie Tărtăria lenteles, rastas vakarinėje Rumunijoje. Ši revoliucija rašto pradžios teorijoje gavo papildomos paramos iš duomenų ir teorijų, pateiktų Marshacko, kurios nustumtų žmogaus polinkį daryti žymes ant kaulo ir akmens toli atgal į paleolitinius laikus. Marshack aiškina tų ankstyvųjų žymėjimo pastangų atsiradimą tuo, kad paskutiniojo ledo amžiaus metu šiauriečiams, gyvenantiems po debesuotu dangumi, reikėjo laikytis lunarinio religinio kalendoriaus.

Geografine apimtimi Gimbutienės suvokta Senoji Europa apėmė visą Balkanų pusiasalį (išskyrus tą dalį, kuri dabar yra europinė Turkija), vidurinį Dunojaus baseiną, Italijos bato kulną ir dalį Ukrainos iki Dunojaus. Vinčos kultūrinė sritis dabartinėje pietinėje Jugoslavijoje sudarė jos fizinį centrą. Miesto sienų ir įtvirtinimų trūkumas Senojoje Europoje liudija, kad sritis buvo pažymėtinai taikinga, ne taip kaip senieji Viduriniai Rytai. Gal taip buvo todėl, kad netruko erdvės žemdirbystės išsiplėtimui; religinės ideologijos taikingas charakteris, jei Gimbutienės interpretacija teisinga, būtų kitas veiksnys, glaudžiai susisiejęs su pirmuoju.

Minoinė civilizacija, kuri žydėjo Aigėjuje trečiajame ir ankstyvame antrajame tūkstantmety, turi būti reinterpretuota archeologinių duomenų, kuriuos Gimbutienė surinko, šviesoje. Ankstesnieji mokslininkai ieškojo jos šaltinių ir santykių vakarinėje Azijoje ir žemutinio Egipto deltos srityje. Gimbutienė aiškina minoinę ir iš dalies mikėnų civilizacijas kaip pavėluotą pasku-

tinį Senosios Europos sužydėjimą, prieš indoeuropiečių įsiveržėliams ją galutinai nuverčiant. Pastarieji tačiau buvo įsiveržę į Dunojaus upės sritį ir į Balkanus jau nuo ketvirtojo tūkstantmečio pr. Kr., ir vėlyvojoje mikėnų fazėje Senosios Europos elementas buvo jau stipriai suindoeuropintas.

2.

Gimbutienė identifikuoja Didžiąją Deivę jos įvairiose apraiškose su įvairiomis klasikinių graikų deivėmis, kurios buvusios tik paviršutiniškai suindoeuropintos: Hera, Demetra, Aphrodite Urania, Athena, Hekate, bet ypač su Artemis, jos apraiškoje kaip Europa, Plačiai Žvelgiančiąja, neprijaukintos gamtos valdove. Gimbutienės simboliniams tikslams neabejotinai pasitarnauja Europos identifikavimas Senosios Europos deive. Ji apsireiškia gyvate ar žuvimi, vandens paukščiu, šunimi, elniu, rupūže, ežiu, bite, vikšru ir peteliške, kiškiu, kiaule ir meška. Athenos paukščiai, šalia pelėdos, buvo erelis, žuvėdra, kregždė ir balandis. Tačiau gyvatė ir vandens paukštis aiškiausiai išreiškia pagrindinį Didžiosios Deivės ryšį su vandeniu. Vandens paukščio, nėščios stirnos ir meškos simboliai taip pat randami tarp šiaurinių eurazinių medžiotojų, kur nėščia stirna simbolizuoja visatos motiną. Gimbutienė teigia, kad meška, šiauriečių taip pat suvokiama kaip motiniška ar globojanti figūra, galėjo būti šioje ankstyvoje kultūrinėje fazėje identifikuota su lietaus šaltiniu. Šuo, naktį staugiąs į mėnulį, interpretuojamas kaip Deivei skirtas gyvulys; šuo, kaip ir gyvatė, yra namų sargas, nors jis turi ir gąsdinantį aspektą, kadangi iki dabar liaudyje tikima, kad užtemimus sukelia šungalviai

monstrai. Rupūžė, vėžlys ir ežys reprezentuoja Deivę fetuso formoje, kadangi apvaisinimas buvo aiškinamas, kaip antgamtinio keliaujančio gyvulio įsiveržimas į kūną. Bitė, medaus gamintoja, reprezentuoja Deivės kūrybingumą ir periodiškumą; jaunų karių, kuretes, triukšmas Kretos Dzeuso kulte imitavo bites, besispiečiančias apie bičių karalienę, Deivę. Gimbutienė teigia, kad indoeuropiečiai, kurie pažinojo tik laukinį medų, išmoko laikyti bites iš minoinės civilizacijos. Vikšras ir peteliškė reprezentuoja Deivės pajėgumą begalinėm transformacijom ir atgimimui. Kiškis ir kiaulė reprezentuoja vaisingumą, kaip atgimstančios Deivės galią.

Senųjų europiečių Didžioji Deivė yra išsivysčiusi iš senesnės paleolitinės deivės, gyvulių ir laukinės gamtos valdytojos, gyvulių, augalų ir žmonių vaisingumo šaltinio, savyje sujungusios globos ir siaubo bruožus. Sėslios, matrilinealios žemdirbių visuomenės kontekste ji tampa toli siekiančiai lunarizuota ir reinterpretuota kaip atstovė visų moteriškumo aspektų, kurie Senosios Europos matristinėje civilizacijoje, atrodo, apjungė bruožus, kurie galėtų būti pavadinti monoteistiniais, panteistiniais ir henoteistiniais.

Deivės simboliai yra ševronas, žymintis jos paukštišką charakterį; labirintinė kreivė, žyminti mitiškus vandenis ar jų gyvulinę apraišką, gyvatę; zigzagas, susietas su žaibu ir lietumi; taškas rombe žymįs nėštumą; kryžius, simbolizuojantis, pagal Gimbutienę, metus, laiką ar mėnulį su jo keturiais ketvirtainiais; specializuotas gimimą duodančios deivės, kuri yra jo abstrakcija, simbolis; ir dvigubas kirvis, peteliškės reprezentacija. Didžioji Deivė, savo apraiškoje kaip magiška gyvybės keitėja, vaizduojama stovinčioje padėtyje, kiekvienoje rankoje laikanti peteliškių kirvį. Indoeuropie-

čiai, žinoma, siejo dvigubą kirvį su savo vyrišku perkūno, karo ir, pagal Dumézil, individualizmo dievu (arba jį jam atgal grąžino); bet Gimbutienė tvirtina, kad senųjų europiečių religija šių asociacijų nepažinojo.

Metų dievas, kurio vėlesnę minoinę formą galima suvokti kaip jos vyrišką palydovą, išlikusį iki klasikinės Graikijos laikų Dionizo kulte, yra vaizduojamas dviejose apraiškose: kaip senieji metai — Rūpintojėlis ar Taikingas Senis; ir kaip naujieji metai, identifikuoti su kūdikiu Erichthonios, Hyakinthos, Kretos Dzeusu ar Ploutos. Senosios Europos proto - Dionizas siejamas su bulium ir ožiu. Klasikinis Dionizas, išlaikęs šias gyvulines asociacijas drauge su daugeliu kitų, kaip su dolfinu, buvo siejamas su visais vandeningais, drėgnais ir gyvybę duodančiais ar ekstazę iššaukiančiais dalykais, įskaitant vyną. Viena iš Gimbutienės įdomesnių hipotezių interpretuoja, iš vienos pusės, galingą užpakalį, su kuriuo kartais Deivė vaizduojama, ir, iš kitos pusės, bulių-dievą su gyvatėmis, įrėžtomis į jo užpakalį, kaip reiškiančius, kad jų galia glūdi jų ryšyje su žeme.* Vis dėlto Gimbutienė tvirtina, kad Senosios Europos Deivė, ne taip kaip jos indoeuropinė atitikmė, neturi būti identifikuota su Žeme Motina. Kaip vandenų valdytoja, simbolizuojanti galutinybę, ji palygintina su Nut, egiptietiška dangaus deive, nors ir turi chtoniškų ypatybių. Transcendentiška, neišsemiama Deivė gy-

*) Skliausteliuose gal vertėtų pažymėti, kad šis dvasinis motyvas sugrįžta bekojėje japonų Zen Darumo (= Bodhidharma) lėlėje, kuri yra apsunkinta užpakalyje taip, kad paversta į šoną ji visada sugrįžta atgal. Zen ir Tantra tradicijose kūno psichinis centras yra žemutinėje pilvo dalyje, ne taip kaip Platono įtakotame misticizme, kur psichinis centras yra viršutinėje pilvo dalyje ar galvoje.

vena už dangiškųjų vandenų, iš kurių, atrodo, ji apreiškia save kosmiškose energijose ir gyvybingume.

Žmonių aukojimui skiriama pažymėtinai maža dėmesio, nors Gimbutienė užsimena, kad jis galėjo būti praktikuojamas, nurodydama į klasikinių graikų legendą apie Ifigeniją, kuri yra kitas Artemis vardas, ir į žmonių aukojimo deivei Laphria, kuri buvo Artemis, praktiką. Panašiai nedaug dėmesio skiriama istoriniam Cybeles kultui, reikia manyti turinčiam gilias šaknis Senosios Europos civilizacijoje ar į ją panašiose Vidurinių Rytų formose, kuris reikalavo jos kunigų kastracijos. Ji taip pat trumpai pažymi, kad buvę manyta, jog Brauronijos Artemis iššaukianti beprotybę.

Senasis europinis Didžiosios Deivės kultas, žinoma, išliko, ar buvo naujai įvertintas, krikščioniškajame Mergelės Marijos kulte. Esama įspūdingo tęstinumo jos garbinime nuo paleolitinių ir neolitinių laikų iki vėlesniųjų indoeuropietinių ir krikščioniškų amžių, nepaisant indoeuropiečių invazijos ir krikščionybės įvedimo pertraukų. Gimbutienė pateikia vaizdingų šitokio tęstinumo iliustracijų, įskaitant rupūžių votyvines reprezentacijas, aukojamas krikščionių kaimiečių moterų, ir ankstyvojo pavasario festivalio Hypapante šventimą (Candlemas; Ground Hog's Day, vasario 2) su Panagia (Marijos, „visų švenčiausios"), jos apraiškoje kaip Arkoudiotissa („meškinė") garbinimu Kretoje, oloje prie Kydonios.

3.

Gimbutienės siūlomoji Didžiosios Deivės ir Metų Dvasios interpretacija ją patalpina romantiškoje filomatristinėje Harrison, Neumann, Graves, Bachofen, Briffault ir Rachel Levy draugijoje, kuriais ji tam tikru

Deivė - Paukštė. Achilleion, Šiaurės Graikija 6000 m. pr. Kr. Iš M. Gimbutienės kasinėjimų 1973 m.

laipsniu ir remiasi. Ji taip pat semiasi iš mito ir ritualo mokyklos, atstovaujamos E. O. James. Jos filomatrizmas charakterizuoja ją kaip artimesnę Jungui negu Eliade'i, kadangi Eliade's vyriški Didieji Dievai priartina jį labiau prie indoeuropietinės ideologijos, kuri išstūmė Senosios Europos ideologiją. Kaip galėtume laukti, Gimbutienė pristato indoeuropiečius kaip karingus patriarchalistus, priešingus taikingoms, deives garbinančioms Senosios Europos bendruomenėms, su kuriomis palyginant pirmieji yra taipgi meniškai atsilikę. Evangeline Walton pristato tą patį romantišką portretą jos valiečių *Mabinogi* populiariame atkūrime. Gimbutienės teigimas, kad Senosios Europos Deivė nėra žemė motina, bet visų pirma deivė gyvatė ar vandens paukštė, susieta su dangiškaisiais vandenimis, — ne taip,

kaip indoeuropiečių Deivė, — būtų svarbus, jei teisingas.

Gimbutienės Deivė iš tikrųjų yra dvilypė būtybė, paprastai vaizduojama moteriškoje formoje, bet su kokia nors būdinga vyriška savybe, kaip, pavyzdžiui, fališku ar gyvatišku kaklu. Jos jėga nustelbia Metų Dvasią, kuris turi palyginti pasyvų vaidmenį mirtyje ir atgimime. Jeigu Metų Dvasia išliko iki klasikinės Graikijos laikų Dionizo formoje, tai jis turi būti Tragiškosios ir Komiškosios Vizijos prototipas, nes Dionizo festivaliai paprastai laikomi ritualinėmis progomis, iš kurių kilo šios dvi klasiškos dramos formos. Reikia manyti, kad Tragiškoji Vizija pradžioje reprezentavo Senųjų Metų mirtį, o Komiškoji Vizija — Naujųjų atgimimą. Heroinė indoeuropiečių dvasia turėjo radikaliai pakeisti tokią hipotetišką senųjų europiečių Tragišką Viziją. Duomenų, liudijančių Komiškosios Vizijos buvimą Senojoje Europoje, yra figūroje, kurią Gimbutienė aiškina galinčia būti komišku aktoriumi.

Dangiškasis Deivės charakteris reikalauja tolimesnio komentaro. Jei sektume Eliade, dangus yra natūraliausias galutinybės simbolis, ar suvoktume ją galutinėmis kosmiškomis ir žmogiškomis ribomis, ar kaip galutines galimybes, — ypač per ekstazę, — žmogiškajai realizacijai. Pettazzoni tačiau siūlo mintį, kad žemė ar, gal tiksliau, chtoniškasis, žemės gelmių, pradas taip pat gali būti naudojamas galutinybės simboliu. Jis yra suvokęs tris Didžiojo Dievo simbolius, — Gyvulių Viešpats, archaiškos medžiotojų kultūros egzistencinis šaltinis; Žemė Motina, žemdirbių visuomenės egzistencinis šaltinis; ir Dangaus Dievas, kurį jis sieja su technologine - kultūrine pastoralinio nomadizmo forma. Jei tačiau Gimbutienė yra teisi, Senosios Europos žemdirbių reli-

gijos Didžioji Būtybė buvo moteriška ir dangiška, nustūmusi savo palydovą, Metų Dvasią, į antraeilį vaidmenį, kaip laikinio kosmoso ritmų ir energijų įsikūnijimą.

Tačiau gali būti, kad Visų Motina taip pat buvo chtoniška. Senųjų Vidurinių Rytų ir klasikinės Graikijos mitologijose chtoniška sritis kartais buvo suvokiama kaip anti-dangus. Todėl yra dvi dangiškosios upės (kurios gali, kaip rojaus aprašyme Genezėje, būti išdalintos į keturias, tai yra į keturias erdvinio kosmoso kryptis arba į keturius ketvirtainius lunariškai atrasto laiko): dangiškoji upė (arba Paukščių Takas) ir antidangaus upė. Didieji Dievai nuo Kanaano iki Mezopotamijos, ir net Indijoje, gyveną ant kalno, kuris yra šaltinis dviejų ar keturių upių, taip pat suvokiamų kaip žemyn augantis kosminis medis.** Šie dievai suvokiami vyriškais, tikriausiai todėl, kad jų simbolika išreiškia dominuojantį vyrišką šių visuomenių charakterį, kuriose žemdirbystė, nors dar vis susieta su moterimis, buvo perimta vyrų su jomis bendradarbiaujant, visa tai simbolizuojant agresyvaus Dangaus Tėvo ir priimlios (bet ne visiškai pasyvios) Motinos Žemės *hieros gamos*. Egipte tačiau dangus išlaikė moterišką simbolį, susietą su juo deivės Nut formoje. Bet šis simbolis dalinosi dangaus erdve su vyrišku Dievu Sakalu Horus ir įvairiomis vyriškomis saulės ir vėjo dievybėmis, tuo tarpu žemė ir Nilas buvo suvokti kaip vyriški dievai Geb ir

** Plg. Apreiškimas 22 ff., kur yra ankstyvas krikščioniškas šios temos išskaidymas. Čia dangiškoji upė yra viena, nors ji nuleista į žemę; bet Gyvybės Medis, kuris auga iš abiejų jos pusių, išsaugo šį dvilypumą. Jo medicininiai lapai yra dvylikos rūšių, reprezentuoją dvyliką metų eigos, t.y. laikinio pasaulio lunarinių ciklų.

Hapi. Rezultuojanti simbolių konfuzija buvo dar padidinta susiejant Dangiškąjį Horus su jo žemiškuoju atitikmeniu, Horus - Faraonu, kuris mirtyje (be prisikėlimo, kadangi jo magiškai atgimusio išnarstyto kūno lyties organas nebuvo surastas), virto Oziriu, antidangiškojo pasaulio karaliumi ir chthoniškuoju augalijos šaltiniu. Sostas, kuriame glūdėjo trilypė dviejų Horusų ir Ozirio galia, buvo tačiau suvoktas moteriškoje Isis formoje, magiškosios motinos, glaudžiai koordinuotos su Ma'at, deive, įkūnijančia šiaip jau visiškai neasmenišką kosminę, visuomeninę ir moralinę tvarką, ir su Thoth, su mėnuliu susietu magiku ir išminties, rašto ir istorijos dievu. Kadangi Gimbutienė pati atkreipia dėmesį į Senosios Europos Deivės ir egiptietiškosios Nut giminiškumą, platesnis Egipto religinių simbolių tinklas galėtų būti vertas panagrinėjimo, kaip šaltinis galimų analogijų Senajai Europai, įskaitant Metų Dievo, analogiško Horus / Oziriui, funkciją.

Indoeuropietiška religija iš tiesų turėjo Žemę Motiną, kuri buvo suporuota su Dangaus Dievu *hieros gamos*, iš kurio žmonija kartais buvo laikoma kilusia. Kitoje, gilesnėje plotmėje indoeuropiečiai, atrodo, prileido nuasmenintą matristinę visatos (ar visatų eilės) pradžią, iš į ysčius panašaus chaoso. Pasauliai atsirado spontaniškai. Bet, sykį atsiradę, jie turėjo būti suorganizuojami, koordinuojami ir apsaugojami nuo antrinių chaoso apraiškų piktavalio ar bent antikosmiško principo formoje. Jei Dumézilio pasiūlytoji indoeuropietiškos religinės ideologijos interpretacija yra teisinga, jos genialumas glūdėjo jos pajėgume įsivaizduoti kosminio, visuomeninio ir moralinio inžinieriavimo programą, kurioje skirtingi žmonijos interesai buvo reprezentuojami trijų visuomeninių ir technologinių funkcijų ar luomų:

Kairėje: Stulpas su nuimama kauke — vienkartinis radinys ir anksčiausias kaukių naudojimo liudijimas. Achilleion fazė III b, apie 6000 pr. Kr. Molis. Dešinėje: Gimimą duodančios deivės reprezentacija, išpjaustyta iš juodo akmens. Achilleion fazė I b, apie 6300 m. pr. Kr.

suverenumo (teisinio ar sekuliarinio; ir magiškojo), karo ir gamybos. Dievai simbolizavo šias funkcijas. Pirmojo luomo funkcija buvo linkusi į tam tikrą puritonizmą ar represiją; bet trečiojo luomo funkcija reprezentavo vaisingumą, išreiškiamą orgijomis ir taisyklių suspendavimu. Socialinės skalės viršuje ir apačioje dievų ir žmonių vaidmenys buvo tvirtai nustatyti, bet karių funkcija skatino individualizaciją. Karys buvo indoeuropietis, labiausiai linkęs į nuodėmę, ir jo nuodėmė reiškė nusižengimą prieš valdančiosios klasės teises ir prerogatyvas. Karys buvo raktas į indoeuropiečių visuomenės reikšmę, kuri buvo dinamiška kova ir individualizacija didesnės, teorijoje harmoniškos, sukosmintos visuomenės rėmuose. Numerologinėje simbolikoje indoeuropie-

čių ideologija galėtų būti apibūdinta kaip dualizmas trejybės viduje, priešingybė žemdirbių-lunaristų bendruomenėm, kuriose numerologinė simbolika dažniausiai išreiškiama homeostatinėmis keturlypybėmis, būdingomis Jungo veikalams.

Indoeuropiečiai buvo pastoraliniai nomadai, nors jie taip pat praktikavo šiek tiek ir žemdirbystę. Gal būtų galima teigti, kad, kiek jie buvo pastoralistai, jie garbino patriarchalinę dangaus dievybę ar dievybes: kiek jie buvo žemdirbiai, ar rūpinosi gyvulių ir moterų vaisingumu, jie garbino žemės ar gydymo ir gerovės dievybes; kiek jie buvo kariai, — jų būdingiausia savybė, — jie krypo į sekuliarizuojančias autonomiško epiško herojaus vertybes. Kai kuriose indoeuropiečių visuomenėse, kaip Indijoje, kunigų luomas, atrodo, užstelbė karių luomą, kartu su jo polinkiu į sekuliarizaciją ir individualizaciją (nors Mahavira ir Buddha kilo iš karių luomo ir jie ir džainų ir budistų religinės sistemos atstovauja karių luomo dvasingumui, perkeltam į naują plotmę). Kitose, ypač šiauriečių tarpe, kunigų luomas, atrodo, sunyko ir paliko laisvą kelią radikaliai sekuliarizuotam individui, kurį simboliškai reprezentuoja Odinas ir Thoras ir herojai, kuriuos jie saugo ir kurie yra jų žmogiškieji atitikmenys.

Indoeuropiečiai be abejo buvo patriarchalistai; skitų, kurie buvo pusiau totoriai, atvejuje jie buvo bjaurūs patriarchalistai. Tačiau apskritai būtų tiksliau juos vaizduoti kaip pirmoje eilėje patriarchalinius, antroje eilėje matriarchalinius, su stipria tendencija karių luome į fratriarchiją. Kiekviena iš trijų funkcijų turėjo ir savo moteriškus atstovus. Aukščiausioje plotmėje buvo žemės deivės, nors būdingiau indoeuropietiškos buvo seseriškos upių deivės, primenančios Gimbutienės

Senosios Europos Vandenų Deivę. Buvo taip pat individualizuotų karo deivių. Kokia bebūtų Athenos seneuropietiškoji kilmė, ji valdė Periklio Atėnus kaip indoeuropietiška valkirija.

Kaip ji Dumézilio vaizduojama, mišri indoeuropiečių visuomenės konstitucija, atrodo, atstovauja jos pirmykščiam planui ir nėra kažkas tik vėliau išsivystęs. Tačiau be abejo žemdirbių genčių užkariavimai ir įjungimai turėjo tendenciją stiprinti matristinį elementą indoeuropietinėje visuomenėje; kita vertus, jinai giliai pakeitė matrizmus, su kuriais buvo suėjusi į sąlytį.

4.

Jei Gimbutienės indoeuropiečių palyginimai su Senosios Europos civilizacija yra iškreipti pirmųjų pozityvaus suromantinimo ir antrųjų negatyvios romantizacijos, tai jos paleolitinių ir neolitinių sąvokų ir simbolių tęstinumo traktavimas yra mažiau šališkas ir pateikia daug įžvalgų. Ji susipažinusi su Hultkrantz ir Eliade primityviosios religijos studijomis ir Marshacko įžvalgomis į paleolitinį sąmoningumą, tačiau nemini Baumann, A. E. Jensen ir Maringer veikalų, kurie galėtų būti buvę jai naudingi.

Vienaip ar kitaip Didžioji Deivė ir Metų Dvasia turi būti atkildintos, per įvairias tarpines fazes, iš archainio kultūrinio sluoksnio, siejamo su medžiokle ir maisto rinkimu, dievybių ir dvasių. Pettazzonio tezė, kad Gyvulių Viešpats yra medžiotojų religijų Didysis Dievas, kaip Žemė Motina yra žemdirbių religijose, ir Dangaus Dievas pastoralinių nomadų religijose, turi būti gerokai modifikuota, kad galėtų būti naudotinu modeliu. A. E. Jensen siūlo hipotezę, radikaliai skirtingą nuo

Pettazzonio, kuri postuliuoja tris atskiras vienodo, neapibrėžiamo amžiaus dievybes: Aukščiausiąją Būtybę, Gyvulių Viešpatį ir Dema Dievybę, su ketvirtąja būtybe, Prometėjaus mitologemos trickstерio-pakeitėjo-kultūros herojaus figūra, kuri nėra dievas, bet žmogiškosios autonomijos archetipas. Jis argumentuoja prieš teorijas, kurios tikėjimą į dievus ir dvasias subordinavo neasmeniškai manai. Teisingai ar neteisingai, jis tvirtina, kad mažesnieji dievai yra atkildinti, per skaldymo, sujungimo ir pakeitimo procesus, iš trijų pirmykščių dievų tipų, kurių tarpusavį santykį jis palieka neapibrėžtu, — tuo tarpu kai tikėjimai į dvasias kyla iš kitų šaltinių, kaip ligų interpretacijos. Paliekant nuošaly tikėjimo į dievus (kurie, Jenseno nuomone, yra žmogaus dieviškojo kūrybinio pajėgumo metafizinių šaltinių reprezentacijos) kilmės problemą, bet tiesiog paimant Jenseno tris, ar keturias, archetipines figūras kaip galimus išeities taškus, galėtų būti naudinga pabandyti juos susieti su Gimbutienės Senosios Europos Deive ir Metų Dvasia.

Pagal Jensen, visi trys turi „vienkartiškumo" savybę, nors absoliutus vienkartiškumas yra nežinomas religijų istorijoje prieš hebrajus. Aukščiausioji Būtybė ir Viešpats dalinasi tėvišką interesą, kuris charakterizuoja dieviškų-žmogiškų santykių dievybės pusę. Aukščiausios Dievybės ir Viešpaties, kurių simboliai kartais susijungia į vieną dievybę, funkcija yra atlyginti ir bausti, kaip žmogaus funkcija yra klausyti draudimų, kurie jam duoti. Tačiau Aukščiausioji Būtybė turi tendenciją tapti neaktyvia, tuo tarpu kai Gyvulių Viešpats yra aktyvi, nors kiek folklorizuota, „dalyvaujanti" dievybė. Jensen laiko Aukščiausią Dievybę priežastingumo principo įasmeninimu, kokio būtų galima laukti

iš žmogaus, įrankių gamintojo; nors šias eilutes rašančiojo tyrinėjimai skatina mintį, kad archaiškesniuose religijos sluoksniuose Aukščiausioji Dievybė gali būti tiksliau interpretuota, kaip pasaulio *pristatytoja*, ne jo sutvėrėja, — pastarasis uždavinys priklauso demiurgui. Dema Dievybė yra geravalė ankstyvesnės mitologinio laikotarpio rasės būtybė, iš kurios nusikalstamos ir pasiaukojančios mirties auga augalai ir kyla naujoji vegekultūrinė tvarka, kuri pakeičia senesnę tvarką, pagrįstą medžiokle ir maisto rinkimu. Bet Dema Dievybė atrodo turėjusi senesnę ir labiau pirmykštę formą už Jensen aprašytąją, būtent, Augmenijos Dvasios arba Miškų Viešpaties, kuri kai kada gali sutapti su Gyvulių Viešpačiu. Gal tad Jensen klysta, laikydamas šias dievybes trimis vienkartiniai atskiromis būtybėmis. Greičiau jos reprezentuoja tris iš dalies sutampančius centrus arba giminiškų, bet ne vientisų simbolių spektrą.

Gyvulių Viešpats yra tuo pačiu metu gyvulių prižiūrėtojas, dovanojąs juos jo palankumą turinčiam medžiotojui ir atimąs juos iš tabu laužytojo, ir kartu apsaugojąs juos nuo sunaikinimo iš žmonių pusės. Jis todėl užima neaiškią poziciją, kaip geravalis ir kaip baimę įkvėpiantis, žmonių atžvilgiu. Jis be to yra ir žmogus, ir gyvulys, galįs priimti kurią formą jis nori, kaip galėjo gyvulių - žmonių iš pirmykščių laikų mitiškoji rasė, su kuria jis turi būti kaip nors susijęs. Kadangi tricksteris-pakeitėjas-kultūrinis herojus (kartais suskaldomas į herojų ir antiherojų, geravališkai išmintingą ir dviprasmiškai kvailą) taip pat yra charakteris iš gyvulių-žmonių mitinio laiko, tai turi būti koks nors santykis tarp Viešpaties ir kultūrinio herojaus. Bet Viešpats suvokiamas, kaip dabar esanti būtybė, — taip pat ir kaip šiurpą keliantis Skirtingumas, — tuo tarpu kultūrinis herojus

yra suvokiamas, kaip legendų būtybė, kuri, pakeitusi pasaulį iš jo pirmykštės formos, kuri buvo Aukščiausios Dievybės duota, pasitraukė arba į žemę arba į dangų, iš kur ji kada nors sugrįš, kad vėl pasaulį pakeistų. Kultūros atnešėjas, kaip legendos, bet ne susitikimo būtybė, stovi kažkur tarp radikalaus Skirtingumo („nežmogus") ir dianthropiškojo „per žmogų". Pastaruoju atžvilgiu kultūros atnešėjas yra tikrovėje pats žmogus. Jis gali atlikti uždavinį, kaip Aukščiausios Dievybės asistentas ar pasiuntinys; arba jis gali padaryti pavojingą žingsnį ir pareikšti savo autonomiją virš šventosios srities ir prieš ją. Pastarajame vaidmeny jis yra paprasčiausiai žmogus, tiriąs savo grynai žmogiškas savęs realizavimo galimybes. Mitai atskleidžia visą spektrą kultūros atnešėjo motyvų kombinacijų ir vertinimų.

Gyvulių Viešpaties, Dema Dievybės ir Prometėjaus figūros simboliai, šiaip jau skirtingi, imanencijos plotmėje priartėja vienas prie kito. Nes Viešpats nėra tiktai gyvulių savininkas, bet taip pat ir jų atstovas, mistiškai suvienytas su medžioklės laimikiais, kuriuos jis dalina. Kai pabrėžiama šita jo charakterio pusė, jis potencialiai yra aukojamasis objektas, nuo kurio priklauso žmogaus gyvybė. Mirtyje Dema Dievybė pasidaro pratęstine fizine ir istorine prezencija. Prometėjaus figūra ir Dema Dievybė, abi pirmykščios mitinės rasės kultūros atnešėjai, išsiskiria savo požiūriais į Skirtingumą. Dema Dievybėje transcendencija yra sulieta su radikalia imanencija, kaip Dievybės savanoriško savęs davimo veiksmas. Prometėjaus figūra, kita vertus, išreiškia žmogišką savitumo pareiškimą prieš Dievybę. Šie du veiksmai yra, aišku, nesuderinami, nebent Dievybė nori, priima ar net reikalauja žmogiškų savitumo pareiškimų, kaip kai kuriuose mitiniuose motyvuose, kurie sukaupiami kai

kuriose vėlesnėse monoteistinėse religijose.

Mitai nusako, kaip Visuotinybė buvo prarasta, duodami nujausti, kad ji dar gali būti atgauta. Gyvuliai ir žmonės (kartais taip pat augalai) nebėra viena rasė, bet gali sugrįžti vienybėn įvairiais būdais, jų tarpe per šamanizmą, kur šamanas atgauna priėjimą į rojų; laukiama taip pat, kad kultūrinis herojus kada nors sugrįš su mirusiaisiais, kad sugrąžintų rojaus būklę pasaulin. Ši kritimo ir grįžimo tema gali būti apversta, skirtingos, esmiškai moteriškos psichologijos įtakoje, kuri gali būti sujungta su prometėjišku motyvu ir pagaminti mitą apie aukštesnę plotmę, kuri kyla iš žemesnės ar kuri dar turi būti pagaminta. Kaip Lévi-Strauss yra parodęs, mitai taip pat reprezentuoja kultūrų ar visuomenių įtampas ir logikas.

Šių interpretacinių kategorijų rėmuose galime panagrinėti Gimbutienės pasiūlytąją paleolitinės ir neolitinės kultūros tęstinumų, kaip jie matomi Senojoje Europoje, rekonstrukciją. Didžioji Deivė aiškiai yra Gyvulių Viešpaties ar Viešpatės transformacija, sujungta su Aukščiausia Būtybe; panašiai Metų Dvasia yra Dema Dievybės transformacija. Jeigu Senosios Europos civilizacijoje buvo prometėjiškos figūros atstovas, tai jo Gimbutienės raštuose negalima atsekti, — nebent gal proto-Dionizas, iš kurio keliais tūkstančiais metų vėliau kilo graikų tragedija ir komedija, taip pat priėmė kai kuriuos prometėjiškus bruožus. Senoji Europa ir vėliau minoinė civilizacija, atrodo, turėjo palyginti sekuliarinę dvasią, tai yra estetinę spontaniškumo ir žaismingumo dvasią, išreikštą jų madingose damose ir, kaip Kretoje, gražiuose jaunuoliuose, šokančiuose ant buliaus ragų. Ši sekuliarumo forma yra, tur būt, matristinių visuomenių natūrali išraiška, ir ji turėtų

duoti įžymų vaidmenį komedijai. Rimtoji, mąstančiai tikslinga, ikonoklastiška Prometėjaus dvasia yra, tur būt, nesuderinama su matrizmu, išskyrus tada, kai ji įsiveržia į matristinę tradiciją iš jai išorinio šaltinio. Šioji dvasia, su jos veržimusi į radikalią individualizaciją, yra natūraliau susieta su indoeuropiečiais (ar net, iki tam tikro laipsnio, su ankstyvojo heroinio periodo hebrajais), su jų karių kultais.

Gyvulių Viešpats, pagrindinis Didžiosios Deivės šaltinis, gali būti suvoktas arba vyriškoje arba moteriškoje apraiškoje, nors gal vyriška forma natūraliau derinasi archainės medžiotojų kultūros kontekste. Tendencija duoti Gyvulių Viešpačio simboliui *coincidentia oppositorum* formą (žmogus / gyvulys, žvėrių parūpintojas / žvėrių apsaugotojas, milžinas / nykštukas ir t.t.) kartais jam suteikia androginišką išraišką. Taip pat galima, kaip, pavyzdžiui, tarp kai kurių eskimų grupių, nuasmeninti Viešpatį / Aukščiausią Būtybę.

Gyvulių Viešpats kartais suvokiamas pagrindinai žmogiškoje formoje; kai jis priima gyvulio formą, ji paprastai yra svarbiausio žvėries, nuo kurio kuri nors medžiotojų gentis priklauso. Kartais būna Didžiųjų Žvėrių Viešpats ir Mažųjų Žvėrių Viešpats; arba kiekviena žvėrių rūšis turi savo Viešpatį, t.y. savo padidintą antgamtišką atstovą, arba Seniūną, gal su Dangaus Dievu, kaip galutiniu visų Viešpačių Viešpačiu. Meška, kuri atrodo buvusi šiaurės Eurazijos kulto centru nenutrūkstamai nuo Neandertalio laikų, ir taip pat yra plačiai garbinama tarp eskimų ir šiaurės Amerikos indėnų, yra gerokai savotiška Viešpaties rūšis — kiekvienas lokys laikomas Viešpaties archetipo apraiška.

Meškos kultas, kuris buvo žinomas Senojoje Europoje, išliko ir klasikinėje Graikijoje ir buvo naujai įvertintas krikščionybėje Mergelės Marijos kulte, yra palikęs savo pėdsakus ir žvaigždėtame danguje, Didžiojo ir Mažojo Lokio žvaigždynuose. Kallisto, Artemidės pagrindinė palydovė, buvo meška ar buvo pakeista į dangiškąją mešką (Kalliste taip pat yra Artemidės epitetas), ir Gimbutienė cituoja graikų iniciacijos ritualo pavyzdį, kuriame mergaitės buvo aprengtos meškomis. Gimbutienės siūlomasis ryšys tarp meškos ir lietaus šaltinio sutampa su Gyvulių Viešpaties sąvokomis iš Afrikos, taip pat ir iš Eurazijos ir abiejų Amerikų, kurios glaudžiai susieja Viešpatį su oru ir todėl su dangaus dievu, nors taipgi ir su žemės vidumi ar apatine puse. Kai kurie šiauriečiai, atrodo, buvo suvokę mešką kaip mitiškąjį pirmąjį žmogų ir kartais (pvz. Ainu), kaip kultūros nešėją. Šiaurinė ir vakarinė Europa taip pat pažįsta liaudies pasaką apie meškos sūnų, su kai kur užkampiuose užsilikusiais ritualais, susietais su krikščioniška Candlemas.

Meškos kultas taip pat svarbus, kadangi jis kartais turi ritualinio užmušimo formą, — arba paveiktas per kelis tarpininkus žemdirbių kultūrų, arba duodantis pradžią vėlesniam nužudytosios augalijos dvasios kultui. Meškos kultas gali tad būti vienas iš šaltinių, dviejuose skirtinguose išsivystymuose, Senosios Europos Metų Dvasiai ir taip pat Didžiajai Motinai.

Didžiosios Motinos ryšys su vandeniu, kuris susieja ją su Viešpačiu Lokiu, labiau suriša ją su gyvate ar žuvimi ir vandens paukščiu. Iš Marshacko Gimbutienė paima duomenų, kad vėlyvojo magdaleniško amžiaus žmogus siejo žuvį ir gyvatę su ankstyvu pavasariu ir gyvulių ir augalų gyvenimo atsinaujinimu, duodama

pavyzdžiu žuvies, griebiančios elnio genitalijas, pavaizdavimą. Vandens paukščiai yra dėl panašių priežasčių šiauriečiams šventi ir, dėl jų pajėgumo skristi, gali būti siejami ne tik su žemiškais, bet ir su dangiškais vandenimis. Elnias, briedis ar caribou yra gerai žinomi kaip Viešpaties, Viešpatės ar Gyvulių Motinos simbolių įkūnijimai šiauriečių tarpe. Nors Gimbutienė suvokia lunarizaciją kaip vėlyvą Didžiosios Deivės kulto išsivystymo fazę, kurioje buvo užbaigtas jos pakeitimas į žemdirbių dievybę, mėnulis yra dažnesnis mitifikacijos objektas archaiškų žemdirbių tarpe negu saulė. Tačiau, kaip Gimbutienė sugestionuoja, mėnulio susiejimas su Senosios Europos žemdirbišku simbolizmu galėjo būti vėlyvas reiškinys. Simboliai turi plastišką charakterį, jų skaičius ribotas, ir jie būna performuojami, kad tiktų naujoms kultūrinėms ir religinėms situacijoms. Taip žuvis, gydymo (taip pat ir blogio) gyvatė ir balandis virš Jordano upės tebevaidina gyvus vaidmenis krikščioniškoje simbolikoje, tuo tarpu mėnulis, pusračio formoje, buvo perimtas Mergelės Marijos ir, turkams užkariavus Konstantinopolį, tapo specialiu Islamo simboliu. Toli Mezoamerikoje paukštis ir gyvatė buvo suausti į vieną ir tapo dievu Quetzalcoatl, kuris, kartu su Kristumi ir Bodhisattva, paveldėjo Dema Dievybės simbolistinę tradiciją.

Labiausiai neraminantis Gimbutienės traktavimo aspektas yra žmogaus aukojimo Senosios Europos Metų Dvasios kulte implikacijų panagrinėjimo trūkumas. Teisybė, nedaug tėra ar visai nėra patikimų duomenų. Vis dėlto Metų Dvasios charakteris, — kiekvienu atveju, Dema Dievybės, kurios jis yra transformacija, charakteris presuponuoja žmogiškas aukas kada nors jo priešistorijoje. Robert Graves *The White Goddess*

knygoje pasiūlo suromantintą žmogiškojo Metų Dvasios impersonatoriaus Deivės kulte paaukojimo portretą, kuris psichologiškai daugiau pasako, negu Gimbutienės blanki užuomina, — gal todėl, kad pastaroji nemato galimų matriarchato baisumų, kuriuos Graves mistiškai priima, bet kurie gali būti mažiau priimtini kitiems vyrams. Yra duomenų iš įvairių visuomenių, kad matriarchija, kuri pakeitė mažiau lytiškai diferenciuotą, nors daugiau ar mažiau vyrų medžiotojų dominuojamą, archaiškesnę kultūrinę situaciją, buvo nuversta ankstyvo vyriško atitikmens šiandieniniam Moterų Išsilaisvinimo Sąjūdžiui. Galvų medžiojimas, slaptų vyriškų draugijų įsteigimas, vyriškų kunigijų ir misterijų sukūrimas, kurios perėmė moterų misterijas ir, kraštutiniais atvejais, radikalus moterų prispaudimas gali būti interpretuojami kaip kai kurios išraiškos vyrų psichinio kentėjimo matristinės visuomenės išsivystymo pasėkoje. Dema Dievybės simbolika yra iš esmės moteriška; reikšminga, kad Senosios Europos Metų Dvasia, kaip ir egiptiečių dieviškasis karalius, yra vyriškos formos, nors Persephone klasikinėje Graikijoje išlaikė archainę moterišką Dema struktūrą. Dionizo figūra tapo esmiškai moteriškos mistikos reiškėja, kaip ir Quetzalcoatl, Kristaus ir Bodhisattvos figūros.

° ° °

Gimbutienė išplėtė ir revoliucionizavo mūsų pajėgumą suprasti europiečių pasaulį, ankstyvesnį už graikus. Minoinė ir mikėnų civilizacijos dabar gali būti suvokiamos praeities, kurios joms iki šiol trūko, fone. Pagrindinės Didžiosios Deivės ir Metų Dvasios temos yra, žinoma, ne originalios, bet Gimbutienės atliktas

Senosios Europos meno darbų ir išdirbinių kruopštus išnagrinėjimas ir vaizduote turtingas apsvarstymas davė senoms sąvokoms šviežumą ir tikslų matomumą, padarydamos jas vėl įdomiomis. Svarbiausia, ji gabiai sukūrė prieinamo žinojimo sintezę.

Kai kurie Senosios Europos religijos aspektai palieka neaiškūs. Kas, norisi paklausti, Senosios Europos žemdirbystės kontekste atsitiko su šamanizmu? Japonijoj ir Formozoj, kurios dalyvavo kraštutinai archainiame vegekultūriniame pietryčių ir rytų Azijos komplekse, kurį Jensen laiko buvus ankstyvesniu už grūdus naudojančią žemdirbystę (kurios kilmės, gal būt, ypač ieškotina pietvakarių Azijoje), šamanizmas nuo seno buvo laikomas daugiausia moterų prerogatyva, tuo tarpu archainėse medžiotojų kultūrose šamanai paprastai yra vyrai. Ar brauroniškoji beprotybė, priskiriama Artemidei, gali būti suvokta kaip moteriškas šamanizmas, paveldėtas iš Senosios Europos? Kokios yra galimybės, kad Senoji Europa buvo šaltiniu homeriškai Cassandros figūrai ir Delfų pitijai, nors abi ir tarnavo antimatristui Apolonui? Le Barre sugestionuoja, kad iš magdaleniško periodo olų tapybos galime prileisti, jog ankstyvojoje Europoje egzistavo specializuotas paukščių šamanizmas, orientuotas į dangų, ir specializuotas elnių šamanizmas, orientuotas į žemę ir į požeminį pasaulį. Šiandieninio Sibiro baltasis ir juodasis šamanizmai atrodo atspindį šią dipolarizaciją, kuri susidarė paleolitiniais laikais ir, gal būt, išreiškia įtampą tarp vyriškų ir moteriškų psichinių potencialijų. Meškų šamanizmas gali būti nukreiptas į bet kurią iš šių krypčių. Gal Indijos joga (homologizuojanti žmogų su augalu) ir Kinijos taoizmas (homologizuojantis žmogų su žiemojančia meška, iš vienos pusės, ir su kosmiškos

upės tekėjimu, iš kitos) gali būti interpretuoti kaip su žemdirbyste susiję į žemę orientuoto šamanizmo pakeitimai, — tuo tarpu kai Graikijos ir vakarinės Azijos (Asirijos ir Izraelio) pranašiški sąjūdžiai išlaikė orientaciją į dangų, dangaus dievo, surinkusio savin kosmiškas energijas, formoje.

Kaip galėjo atrodyti Senosios Europos šamanizmas? Ar jis turėjo daugiau bendro su proto-taoizmu negu su pranašišku monoteizmu ir racionalistišku prometėjizmu, kurie paveldėjo vėlyvesnę Europą? Gal būt, Senosios Europos genijus, jeigu būtų galėjęs nekliudomai išsivystyti, būtų priartėjęs prie hermetiškos alchemijos ideologijos, kuri išsivystė Egipto Aleksandrijoje, kurios spiritualistinis materializmas yra panašus į hindų ir budistų tantrą ir į kinų alchemiją. O gal Senosios Europos Deivė jau buvo šiek tiek monoteistinė dangaus deivė tokio charakterio, koks nebūtų galėjęs tapti dominuojančiu Kinijoje, nors tai atsitiko Japonijoje? Gal naudinga įžvelgti, kad senesnėje religiokultūrinėje plotmėje dangaus ir žemės simboliai nebuvo nepalyginami, bet dar naudingiau pabandyti suvokti, kaip įvairios religinės žmogaus galimybės formuoja statybinius elementus, kurie buvo sujungti į įvairias konfigūracijas, kurios apsprendė žmogaus likimą.

Gimbutienės Senosios Europos deivės ir dievai atskleidžia alternatyvius kelius, kuriais Europos išsivystymas būtų galėjęs pasukti: bet gal jie kiek apšviečia ir tai, kas iš tikrųjų įvyko. Taip Ernst Bloch knygoje *Ateizmas krikščionybėje* pabrėžia krikščioniškojo misticizmo (prie kurio dar būtų galima pridėti žydų Kabbalah ir islamišką sufizmą) reikšmę kelyje į modernųjį ateizmą. Mistiška patirtis ir mistiška teologija ar misteriosofija atstovauja antrajai, paslėptai monoteistinių

religijų pusei, kuri nugali prarają tarp žmogaus ir dievybės pabrėždama moteriškai suvoktą Dievo malonę, kuri neatmeta, bet autentikuoja žmogaus veržimąsi į transcendenciją. Dabartiniai vakarietiškojo monoteizmo ir prometėjizmo / odinizmo pakeitimai, taipgi ir romantiški Deivės kulto atgaivinimai, gal veda mus rytų Azijos modelio kryptimi, su kuriuo Senoji Europa gali pasiūlyti mums ryšį, išblukusį laike ir atmintyje, bet pogrindinį ir tebegyvą mumyse.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Baumann, Hermann, *Das Doppelte Geschlecht* (Berlin: Dietrich Reimer, 1955).

Bloch, Ernst, *Atheism in Christianity* (Seabury, 1972).

Briffault, Robert, *Mothers: The Matriarchal Theory of Social Origins* (New York: Macmillan, 1931).

Collinder, Björn, *The Lapps* (New York: Princeton University Press, for the American Scandinavian Foundation, 1949).

Daniel, G.E., *The Megalith Builders of Western Europe* (Pelican: 1963).

Dumézil, Georges. *The Destiny of the Warrior* (Chicago: University of Chicago Press, 1971).

Eliade, Mircea, *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy* (Bollingen, 1964).

Graves, Robert, *The White Goddess: A Historical Grammar of Poetic Myth* (Octagon, 1972).

Hallowell, Irving, „Bear Ceremonialism in the Northern Hemisphere", *American Antropologist*, XXVIII (1962), psl. 1 - 175.

Harrison, Jane. *Ancient Art and Ritual* (New York: Holt, 1913).

Honan, William H., „The Case of the Pots: An Archaeological Thriller", *New York Times Magazine*, June 8, 1975.

Hultkrantz, Ake. *The Supernatural Owners of Nature* (Stockholm: Almqvist and Wiksell, 1961).

James, E. O., *History of Religions* (New York: Harper, 1957).

Jensen, A. E., *Myth and Cult among Primitive Peoples* (University of Chicago, 1951),

Karsten, Rafael, *The Religion of the Samek: Ancient Beliefs and Cults of the Scandinavians and Finnish Lapps* (Leiden: E. J. Brill, 1955).

La Barre, Weston, *The Ghost Dance: Origins of Religion* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1970).

Lévi-Strauss, Claude, *The Savage Mind* (University of Chicago, 1966).

Lommel, Andreas, *Shamanism: The Beginnings of Art* (New York: McGraw-Hill, 1967).

Maringer, Johannes, *The Gods of Prehistoric Man* (New York: Alfred A. Knopf, 1960).

Marshack, Alexander, *Roots of Civilization* (New York: McGraw, 1972).

Neumann, Erich, *The Great Mother: An Analysis of the Archetype* (New York: Bollingen, 1955).

Paulson, Ivar. *Der Primitiven Seelenvorstellung der nordeurasischen Völker: Eine religionsethnographische und religionsphänomenologische Untersuchung* ((Stockholm: Statens Etnografiska Museum, 1958).

Pettazzoni, Rafaele, *Dio: Formazione e svilappo del monoteisma nella storia delle religione* (Rome: Societe editrice Athenaeum, 1922).

Roe, Derek A., *Prehistory* (Berkeley: University of California, 1971).

Sauer, Carl O., *Agricultural Origins and Dispersals* (New York: American Geographical Society, 1952).

Slotten, Ralph , „The Master of Animals: A Study in the Symbolism of Ultimacy in Primitive Religion", *The Journal of Bible and Religion* (Journal of the American Academy of Religion), XXXIII (1965), psl. 293-302.

Walton, Evangeline, *Children of Llyr; Island of the Mighty; Prince of Annwn; The Song of Rhiannon* (Ballantine, 1973).

Zelenin, D., *Le Culte des idoles en Sibérie* (Paris: Payot, 1952).

RUDOLFAS BARANIKAS

Gimiau Kremenčiuge, Ukrainoje, 1920 metais. Bet ta vietovė mano gimtinė tik techniškai kalbant — tėvai ten gyveno Pirmojo pasaulinio karo metu pasitraukę iš Lietuvos Rusijos gilumon. Tais pačiais metais, netrukus po mano gimimo, jie grįžo į Lietuvą, į gimtuosius Anykščius. Paprastai savo biografijose menu Anykščius kaip gimtinę, nes tai pirmoji vietovė, kurią atsimenu.

Baigiau Anykščių progimnaziją ir po to dvejus metus gyvenau Kaune, mokydamasis eksternu. 1938 m. išvykau Amerikon, apsigyvenau Čikagoje, mokiausi įvairiuose vakariniuose kursuose. 1942 m. stojau JAV armijon, kurioje tarnavau trejus metus. Demobilizuotas 1946 m. stojau mokintis Čikagos Meno instituto mokykloje. 1947 m. lankiau Meno studentų lygos (Arts Students League) mokyklą New Yorke. Tais metais vedžiau jauną dailininkę May Stevens, su kuria 1949 m. išvykau į Paryžių gilinti mokslą. Lankiau Julian Akademiją ir per dvejus metus mokiausi pas Fernandą Lėger'ą. 1951 m. sugrįžome į JAV ir nuo to laiko gyvenu New Yorke. 1964 m. lankiausi Lietuvoje, kur susitikau su vietiniais dailininkais.

Esu socialiai — filosofiniai atsakingas dailininkas, bet tuo pačiu laiku esu formalistas. Tai ne prieštaravimas. Man atrodo, kad forma — tai temos-polinkio jautriausiųjų nervų viršūnių audimas — spontaniškas, gimstantis iš vidaus, apimąs politinį-ideologinį nusiteikimą lygiai kaip kitus atsiminimus ir emocines-protines išraižas, kurios yra tikroji, patikimoji, kūrybinio žmogaus dirva. „Napalmo elegija", nors siaurai imant yra atsakas į barbarišką karą Vietname, platesne prasme yra ir tylus himnas tėviškės koloritui, tamsiam nakties dangui virš snieguotų laukų prie Anykščių, kapinėms su kryžiais ir be kryžių, kur ilsisi mano tėvai.

Tikrojo meno ugnelė tirpdina užtvaras, kurias abiejų pusių dogmatikai tveria tarp abstraktinio formalizmo ir socialinio realizmo. Kur tik tos ugnelės žiežirbos krinta, ten gimsta formalizmo-realizmo puiki santuoka-kardioizmas-iš širdies.

Rudolfo Baraniko kūriniai yra eilėje svarbių muziejų ir universitetų rinkiniuose, būtent Modernaus meno muziejuje New Yorke,

Whitney Amerikos meno muziejuje New Yorke, New Yorko universiteto kolekcijoje ir t.t. Apie jį plačiai rašė žinomi kritikai kaip Dore Ashton, Lawrence Alloway, Irving Sandler, Emily Genauer ir Donald Kuspit. 1973 m. Rutgers universitetas išleido iliustruotą monografiją apie jo darbų ciklą „Napalmo elegija". Jo biografijos bruožai įtraukti į Who's Who in American Art, Who's Who in America ir Who's Who in the World. Tarp gautų premijų 1973 m. jam įteikta Amerikos meno ir literatūros akademijos (American Academy of Arts and Letters) Pasižymėjusio dailininko premija. Dėsto tapybą „daliniu laiku" kaip etatinis profesorius (Adjunct Associate Professor) Pratt Institute, New Yorke.

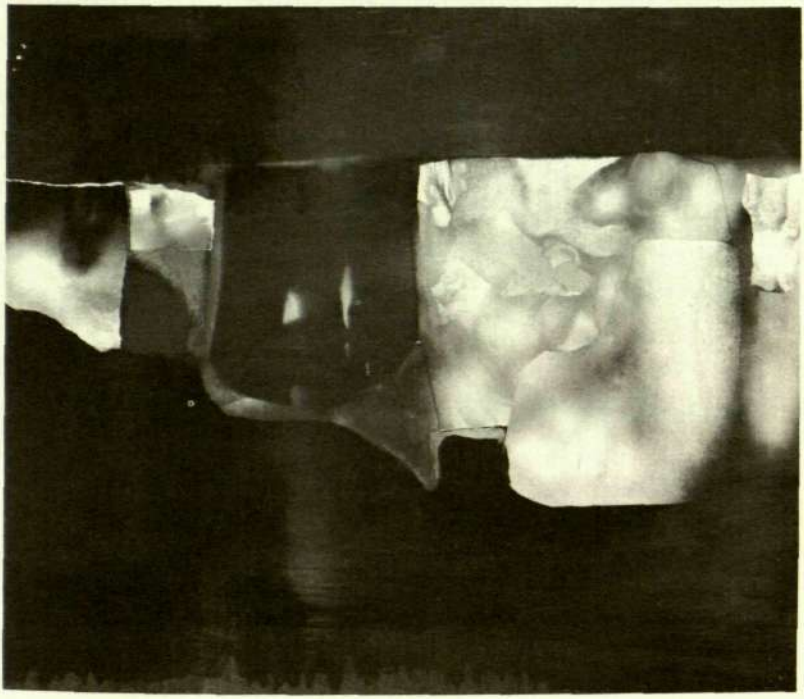

„Lumen", 1975, koliažas, 36 1/2 x 42"

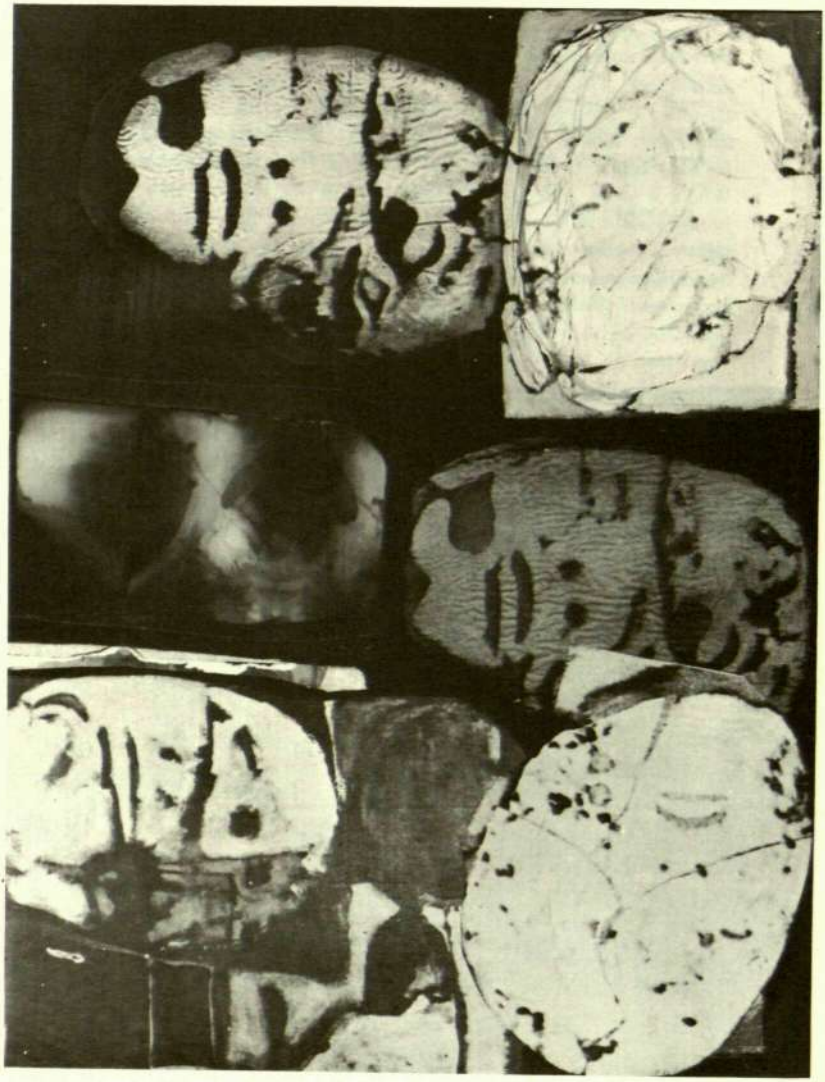

„Napalmo Elegija 8", 1970, koliažas ir aliejus ant drobės, 54" x 42 ,
(Colgate Universiteto nuosavybė)

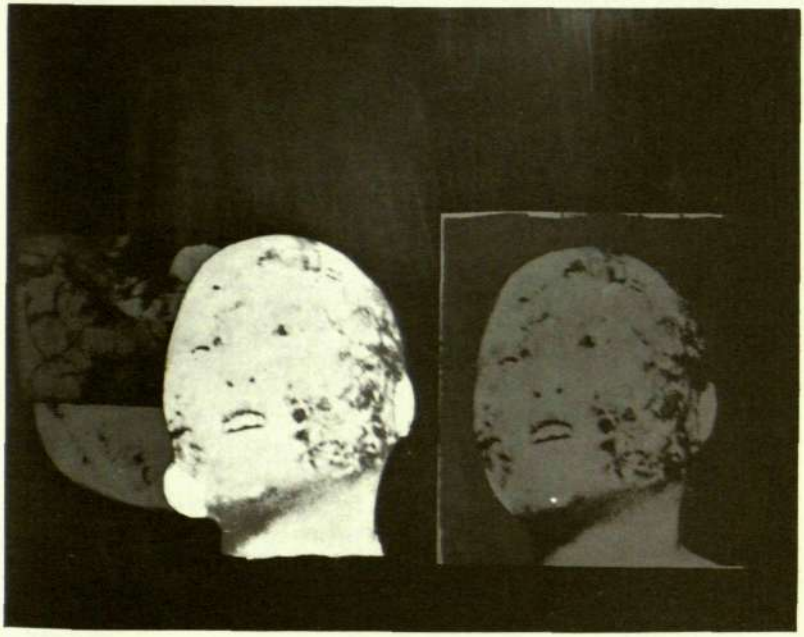

„Napalmo Elegija TH", 1971, fotostatas ir plastmasės koliažas, 39" x 48"

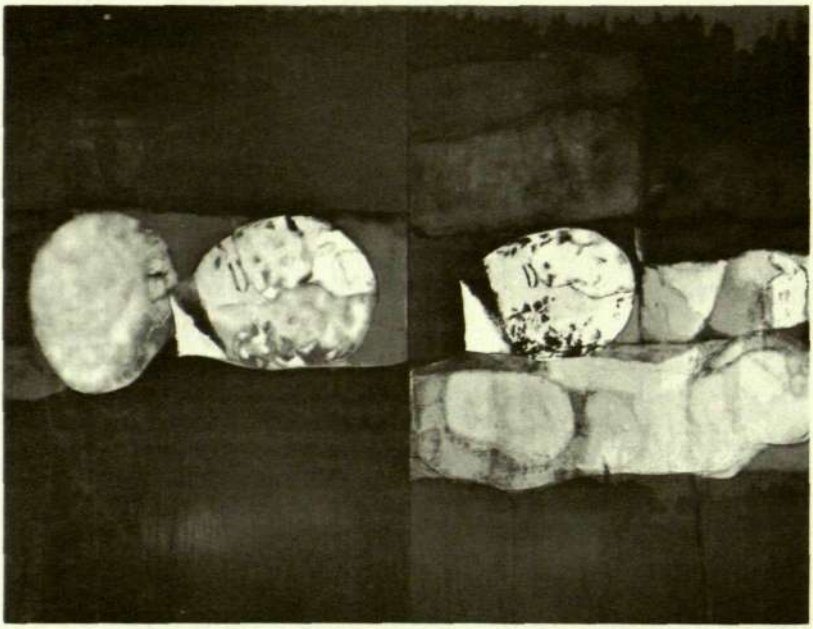

„Napalmo Elegijos Diptichas", 1971, aliejus ir koliažas ant drobės, 72" x 96"

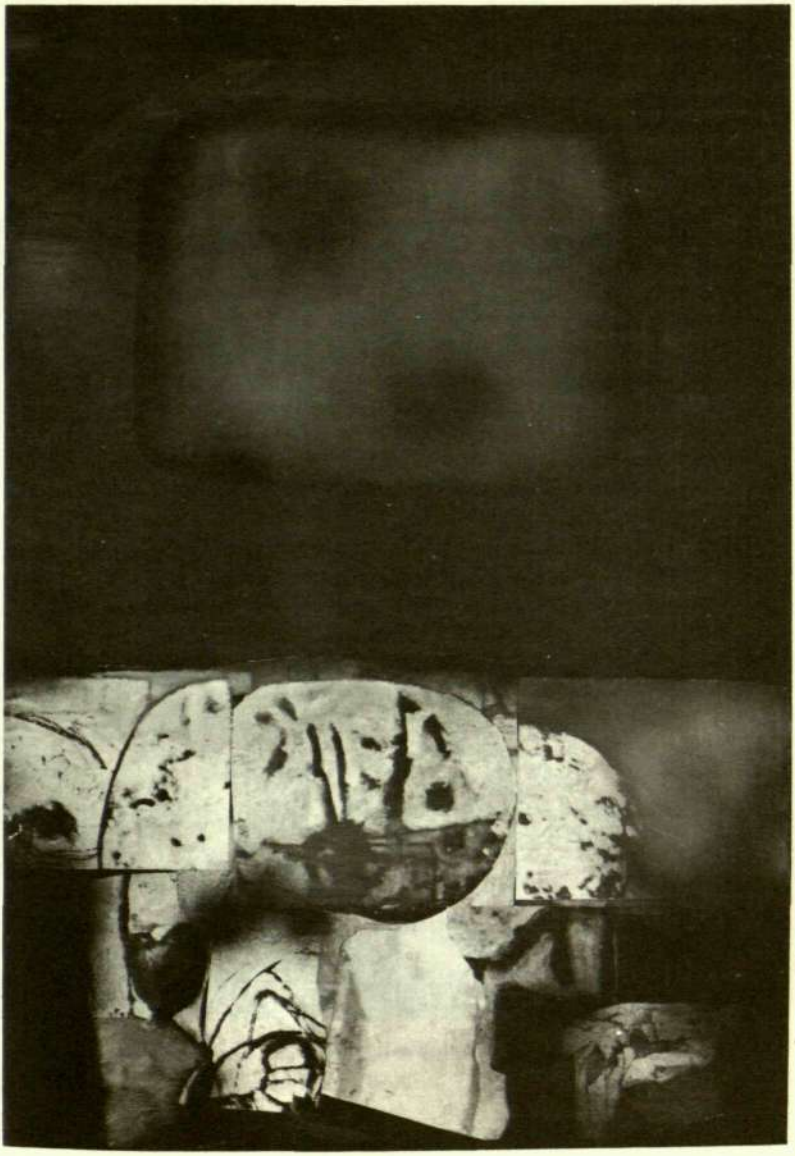

„Napalmo Elegija AN", 1972, koliažas, 40" x 78"

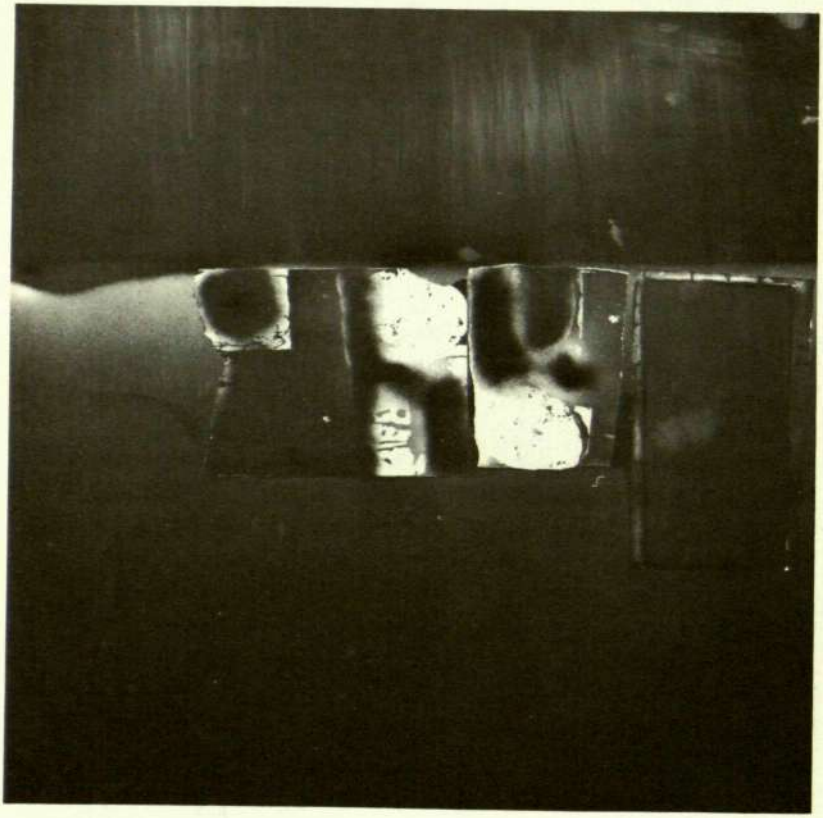

„Napalmo Elegija TA3", 1973, aliejus ir koliažas ant masonito, (The Museum of Modern Art nuosavybė)

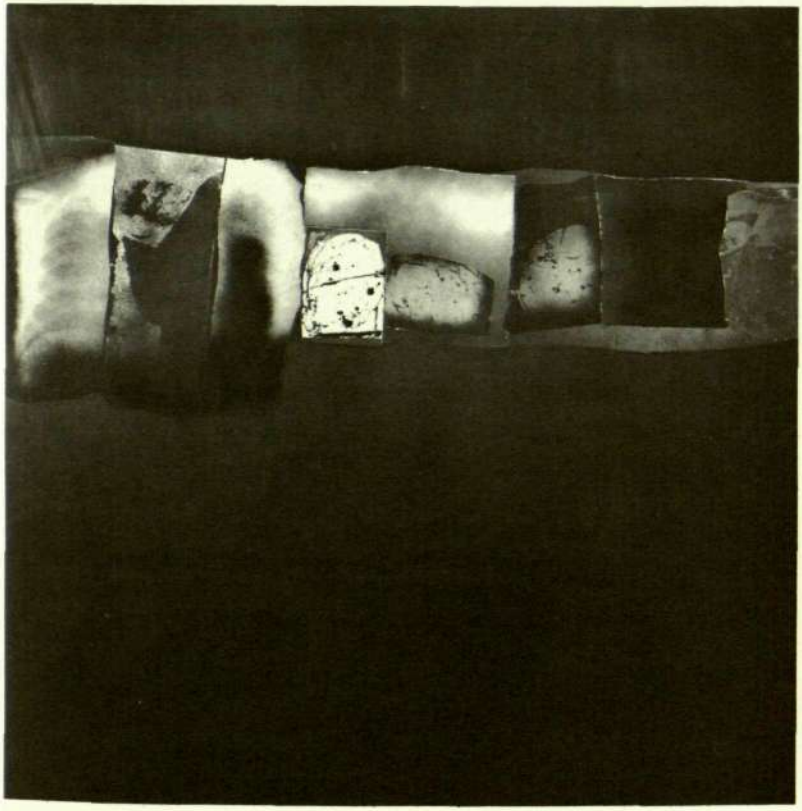

„Napalmo Elegija TA 1", 1973, aliejus ir koliažas ant masonito, 48" x 48"

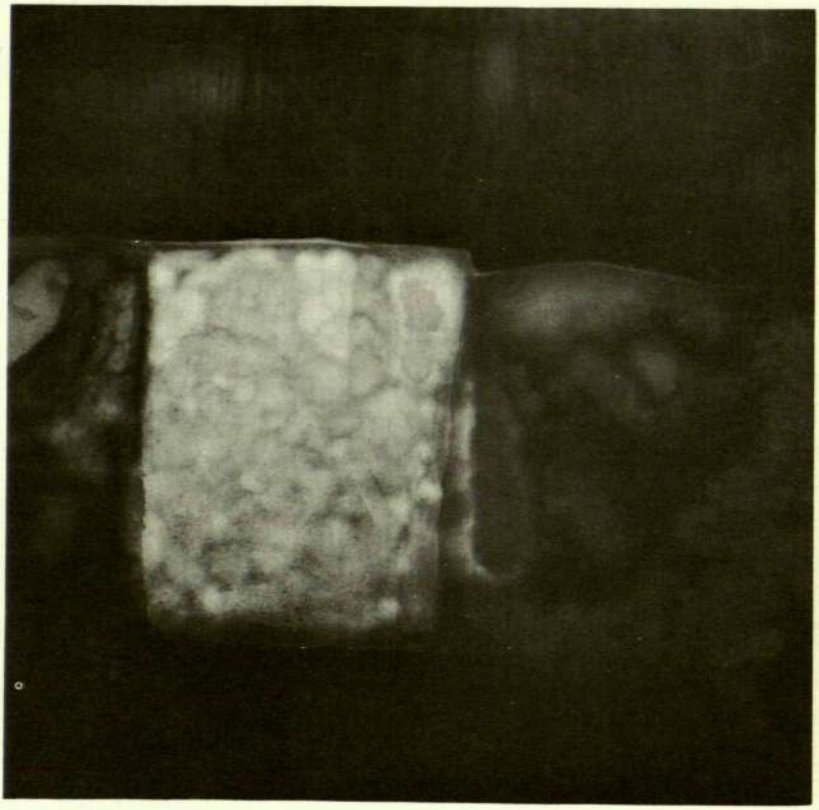

„Nakties Elegija", 1975, aliejus ant drobės, 72" x 72"

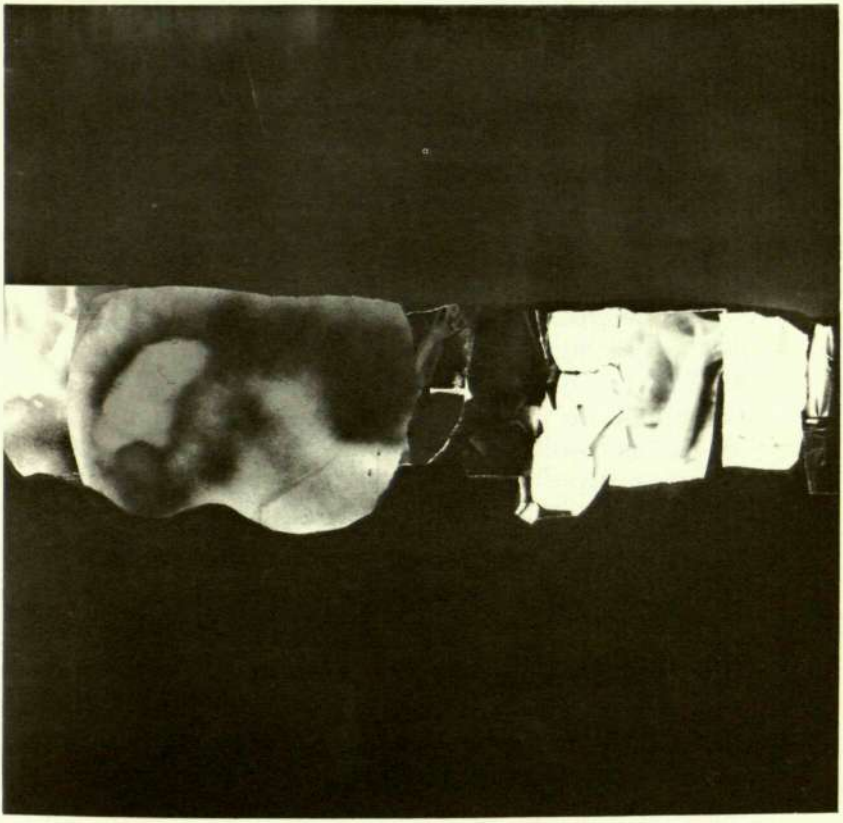

„Umbra", 1975, koliažas, 36 1/2" x 36 1/2

PATS IR ASMUO, GAMTA IR KULTŪRA

VYTAUTAS KAVOLIS

Tai, kas žmoguje yra jo „asmuo", ir tai, kas yra jis „pats", paprastai raštą turinčiose tradicijose (ir ne vien jose) laikoma skirtingais dalykais. Šį skirtumą galima bandyti aiškintis, padarius prielaidą, kad „pats" individo reikšmės struktūroje atstovauja „gamtos", o „asmuo" — „kultūros" kategorijai. Skirtingi „paties" ir „asmens" turiniai įvairiuose kalbiniuose universuose atspindi skirtingą „gamtos" ir „kultūros" suvokimą ir skirtingus tarp jų santykius.

Lietuvių kalboje yra užsikonservavęs ūkininkų kultūroms apskritai būdingas žmogaus „paties" suvokimas.[1] „Pats" čia visada pasirodo gamtos duotoje, lytiškai diferenciuotoje formoje ir, vienoje iš savo reikšmių, reiškia „vyrą" ir „žmoną" (pats ir pati). Ši „paties"

[1] Lietuviškoji leksikinė medžiaga paimta iš Lietuvos TSR Mokslų Akademija. Lietuvių Kalbos ir Literatūros Institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: „Minties" Leidykla), I t., psl. 324-328, III t., psl. 93, IX t., psl. 633-638. Už kai kurias papildomas nuorodas esu dėkingas Leonardui Dambriūnui ir Kostui Ostrauskui.

reikšmė priskiriama tik tiems, kurie yra suaugę, vedę, dirba ir savarankiai tvarko savo ūkio reikalus. Ne tik nevedę, bet taip pat ir samdiniai bei nuo ūkio reikalų tvarkymo pasitraukusieji nėra pilnąja, visuomenine prasme „patys" („pats su pačia, duktė trečia, senis, senė ir piemenė").

„Pats, pati" yra tai, kas (nuolatiniame praktiko-emociniame santykyje su priešingos lyties bendradarbiu) blaiviai ir atsakingai kontroliuoja savo namus, gali veikti savo iniciatyva ir turėti nuosavybę. Iš šių reikšmių susidaro pagrindinė „paties" reikšmė lietuvių kalboje, kurią galėtume konkretizuoti „šeimininkiškojo paties" sąvokoje. Bet lietuvių kalboje yra ir antra „paties" reikšmė. Semantinėse konstrukcijose, išreiškiančiose antrąją reikšmę, „pats" rodo nebūtinai į žmogų, bet į bet kokį akcentuotą nuolatinių gamtos ar visuomenės procesų momentą. Svarbumo, gerumo, gausumo, jėgos, mažumo, blogiausio kvepėjimo, ypatingo tinkamumo ar netinkamumo momentai visi gali būti semantiškai pabrėžti, prie jų pritvirtinant „paties" simbolį. Penkiasdešimtmetis yra savo geriausiuose metuose — „pačiuose metuose". Lapė nunešė jauniausią vištelę — „pačią jauniausią". Jis davė nei per daug nei per mažai — „į patį sykį". Batas yra toks, kokio reikia — „pats tas".

Šitokias konstrukcijas būtų galima sukaupti į „ekologinio paties" sąvoką. „Pats" yra laikinai akcentuotas momentas universe, pajustas žmogaus sąmoningumo. Vartojimas to paties žodžio apibrėžimui „ekologinio paties", kuris nesiejamas su individualaus žmogaus išliekančia forma, ir „šeimininkiškojo paties", kuris susietas su individo visuomenine atsakomybe (bet ne su jo charakterio vienkartiškumu), galėjo šią kalbą vartojantiems, sąmoningai ar nesąmoningai, sugestionuoti,

kad individas, blaivusis savo naminių reikalų tvarkytojas, yra tuo pačiu metu tik laikinai akcentuotas momentas nuolatiniame gamtos procesų tekėjime: *sociogamtinis reiškinys, negalįs reikalauti sau vienkartinės reikšmės pripažinimo.*

Tame „prigimtinių" reikšmių universe, kuriame galėjo egzistuoti šitokia „paties" samprata, „asmens" sąvoka dar nebuvo reikalinga. Senesnysis lietuviškas terminas „asmeniui" išreikšti, „asaba", yra slaviškas skolinys, randamas spausdintuose raštuose nuo XVI amžiaus, ir reiškia (1) asmuo, asmenybė, (2) paveikslas, (3) veidas, gymis. Bendravardikline „asabos" reikšme, atrodo, buvo *įspūdingas išorinis vaizdas.* „Nors dvasiška asaba, bet ne be grieko". „Kad ir turto būtų, kad tos asabos (veido gražumo) nėra". „Tavo merga tikrai asabinga" — t.y. tvirta, kūninga.

Dabartinis lietuviškas „asmens" terminas yra naujadaras, įvestas vėlyvojo XIX amžiaus tekstuose, ir reiškia, šalia savo legalinių ir gramatinių reikšmių, „laisvą ir protingą individą", „atskirą individą", — bet individą formalia prasme, kurio vienkartinis identitetas ir vardas yra prijungtas ne prie „asmens", bet prie „asmenybės" („šią naktį suėmė tris asmenis, bet jų asmenybė dar nepaaiškėjo"). Šis bevardis asmuo turi būti kuo nors skirtingas nuo angliškojo „person", kuris vardą turi. (Anglų kalboje „person" santykiauja su „self", kaip „įvardintasis" su „bevardžiu".)

„Asmuo" yra pradžioje neatskiriamas nuo „esmuo" (irgi naujadaras, turėjęs išreikšti tai, ką šiandien vadiname „esme").[2] Tai, ką vadiname „asmeniu", lietuvių

[2] Didesne dalimi „asmens" sąvokos turinys yra paprasčiausiai lietuvių kalbon išverstas iš tų reikšmių, kurias jos atitikmenys

kalbos kategorijų struktūroje išsivystė iš įspūdingo išorinio vaizdo („asabos“) į žmogaus *esmę*. Lietuvių kalba neskatina atskirti, kaip skyrė vokiečių kalboje keturioliktajame amžiuje meisteris Eckhartas, apčiuopiamą „asmenį“ ir jo neapčiuopiamą „esmę“ (kurią Eckhartas suvokė maždaug kaip „visuotinio proto šypseną“). Esmė, įkūnyta „asmenyje“, yra bendrasis, bevardis žmogiškumas, suvoktas ne kaip koksai dvasinis elementas žmoguje, bet kaip *„žmogaus buvimas“ ten, kur yra jo kūnas*. „Asmuo“ yra ne „dvasinė“, bet „gamtinė“ žmogaus esmė.

Galime prieiti išvados, kad lietuviškajame reikšmių universe „gamta“ ir „kultūra“ nėra radikaliai atskirtos kategorijos. Nuo seno dvireikšmė „paties“ sąvoka sugestionuoja, kad tai, kas priklauso „gamtai“ (ekologinis pats), gali, savo žmogiškojoje manifestacijoje, priklausyti ir „kultūrai“ (šeimininkiškasis pats). O jei naujadaras „asmuo“ išreiškia „gamtinę“ žmogaus esmę, tai „kultūros“ sfera, kuriai „asmens“ sąvoka priklauso, yra niekas kita kaip „gamtos“ aprašymas. Šias dvi observacijas sintetizuojant gaunasi prielaida, kad *„kultūra“ yra izomorfiška (bet ne atitrauktai „objektyvi“ ir ne „viską išsakanti“) „gamtos“ reprezentacija, žmogaus sąmoningumo pagautų jos momentų laikinas užakcentavimas*. Šią prielaidą patvirtina ir seniausioji užrašyta „gamtos“ reikšmė, kuri

---

vakarų Europos kalbose yra pasisėmę iš romėnų stoikų, formavusių gramatikos taisykles ir teisės sistemą, ir iš XVII-XVIII a. „demokratinio“ galvojimo. Bet angliškasis „person“, kuris irgi iš šių tradicijų kyla (bet taip pat ir iš klasikinės teatrinės bei viduramžiškosios teologinės), yra ne žmogaus „esmė“, bet „tarpininkas“ tarp „esmių“ („selves“). Kaip tik šis iš dalies tos pačios kilmės galvojimo kategorijoje iš dalies *kalbos dėka* įsiskverbęs turinio skirtumas ir yra įdomus.

lygiai galėtų priklausyti ir „kultūros" sferai — „dorybė". („Turime pradėt gyvatą..., visų gamtų pilną". „Nesuskaitomas garbas ir gamtas savas pasauliui rodė", 1599.)

Anglų kalboje individo esmė lokalizuojama ne „person", bet „self" kategorijoje, ir šioji kategorija krikščionybės įtakoje, ypač nuo XVII amžiaus, talpina daugiau „antgamtės" negu „gamtos" (taip kad „gamta" joje tampa nebeapčiuopiama, kai „antgamtė" XIX amžiaus antroje pusėje išgaruoja).[3]

Pagrindinės „self" reikšmės yra: (1) substancijos tapatumas („self" = „same"), (2) sąmoningo, bet nebūtinai racionalaus, agento įprastinė būklė arba esmė („often identified with the soul or mind as opposed to the body") ir (3) nepriklausomybė, pajėgumas veikti iš savęs. „Self" yra tai, kas gali veikti „savo valia ar noru" — taigi ne tik, kaip lietuvių kalboje, atsakingi šeimininkai, bet taip pat vaikai, bepročiai, gyvuliai ir net automatiškos mašinos („self-acting mechanisms").[4] Tai, ką apima angliškasis „self", yra ir mažiau organiška, ir mažiau racionalu, negu tai, kas suvokta lietuviškajame

[3] Angliškosios medžiagos šaltinis yra Sir James A. H. Murray, *ed., A New English Dictionary on Historical Principles* (Oxford: The Clarendon Press, 1888-1928), VII t., psl. 724-728, VIII t., 1 dalis, psl. 409-427.

[4] Turėdamas savo kilmėje „sielą", bet ne „visuomeninę padėtį", angliškasis „self" yra „demokratiškesnis", negu lietuviškasis „pats, pati". Jei tik savo nuosavybę kontroliuojantis gaspadorius yra pilnutine, visuomenine prasme „pats" ūkininkų bendruomenėje, tai angliškajame universe kiekvienas žmogus, visai nepriklausomai nuo jo socialinės padėties, turi (jame ar joje mistiškai glūdinčią) „selfhood", — nors dabar jau retokai ją suranda.

„pats". Iracionalus, bet neorganiškas „self", — kurio definuojanti savybė yra *nuolatinis pajėgumas veikti jo viduje izoliuotu impulsu*, — savyje sutalpina ir „sielą" ir „mašinos" galimybę. Nei vienos iš šių dviejų reikšmių lietuviškasis „pats, pati" savaime nepriimtų.

Nuo septynioliktojo amžiaus angliškasis „self" gali reikšti vieną iš kelių charakterių, kuriuos individas žino turįs savo asmenybėje („natural self", „the sinful self" ir „the spiritual self", 1703). Žmogus gali turėti keletą „self" tuo pačiu metu, ir vienas „self" gali būti lengvai ir greit pakeičiamas kitu („the self of two hours before seemed to confront him", 1910). Šios angliškojo „self" struktūroje potencialios reikšmės ir iššaukė psichologinį stovį, kurį lietuvių kalbon tenka *išversti* „savisąmoningumu" (self-consciousness). Lietuviškoji kalbinė „paties" struktūra tokio psichologinio stovio negalėtų sugestionuoti. Ji leistų „pačiam" — tyliai, bet ne bereikšmiai — ištirpti gamtos procesų detale, bet ne savo viduje suskilti į kelis skirtingus „pačius" ir nuolat „pačiam" keisti savo „paties" vaizdą savo sąmoningumo ekrane. Angliškasis „self" yra subjektyvus, izoliuotas, į savo vidinį stovį žvelgiantis veikėjas. Lietuvių kalboje užfiksuotas „pats" yra objektyvus, gamtoje pasinėręs reiškinys, kurio subjektyvumas yra identiškas jo aktyvumui (arba jo aktyvumo prisiminimui).[5]

Angliškasis „person" gali būti suvoktas kaip *kultūrinė forma, reikalinga tam, kad natūralioji „self" substancija būtų apsaugota ir galėtų komunikuoti su kitais.* (Plg. Emersono: „souls never touch their objects".)

[5] Lietuvių kalboje apie subjektyvųjį „save" galima kalbėti tik kalbant apie gamtą arba išsiverčiant savo žodžius iš svetimų kalbų.

Pagrindinės „person" sąvokoje telpančios reikšmės yra šios: (1) Dirbtinė konstrukcija, išlaikanti savo pastovumą kitimo aplinkoje — kaukė, charakteris dramoje, gramatiška forma, korporacijos „dirbtinis asmuo". (2) Išorinė metafizinės ar psichofizinės būtybės forma, suteikianti tai būtybei suprantamą reikšmę — trys Trejybės asmenys, „nusikaltimas prieš asmenį" (t.y. prieš žmogaus kūną, įgijusį teisę būti nepaliečiamu). (3) Pajėgumas pasirinkti savo tikslus ir racionaliai veikti jų siekiant — savybė, atskirianti „person" nuo daiktų, žemesnių gyvulių, vergų, vaikų ir bepročių. Šis pajėgumas, atrodo, nėra natūrali žmogaus savybė, bet „dirbtinė konstrukcija", įgijama išsimokslinimu. (4) Viešai pripažįstamas gerbtinumas — asmuo, kaip tikslas pats sau, turįs teisių, kurių visuomenė iš jo negali atimti. Tik Dievas gali būti „no respecter of persons", nes jis pro šią dirbtinę kultūrinę formą įžiūri natūralinę substanciją, „sielą", vertingesnę už jos apsauginį-komunikacinį kiautą. Bet „siela" nėra tiesiogiai prieinama žmonėms, — išskyrus tik pačius kompetentingiausius mistikus, — ir jie visi, bent nuo vėlesniųjų Viduramžių, vakarų Europoje privalo būti „asmens gerbėjai". Rytų Europoje ši mintis atėjo vėliau ir tebėra kur kas paviršutiniškiau įsišaknijusi.

Iracionalus angliškasis „self", izoliuotas nuo kitų, reikalaute reikalauja kažko panašaus į racionalųjį „person", kuris individo „esmes" suvienytų ir jas išverstų kitam individui. Lietuviškasis „pats" „asmens" taip smarkiai nereikalauja: „pats" nėra nei izoliuotas („pačiu" pilnutinai netampama be „pačios", tad santykis su kitu žmogumi yra „paties" egzistencijos sąlyga), nei iracionalus („šeimininkiškasis pats" turi būti pajėgus racionaliam elgesiui papročio definuotose ribose, kad galėtų savo ūkyje šeimininkauti). Skirtingo šių individo reikšmės

kategorijų turinio dėka „person" angliškajame patirtiniame universe *turi būti* svarbesniu elementu, negu „asmuo" lietuviškajame.[6] Bet „pats yra žymiai substancialesnis, neabejotinesnis elementas žmoguje, negu angliškasis „self", linkęs išsitirpdyti ne išliekančioje gamtoje, bet vis neapčiuopiamesnės „savianalizės" sraute.

Angliškųjų „self" ir „person" reikšmių analizė sugestionuoja sekančias prielaidas apie gamtos-kultūros santykį. Jeigu „self" atstovauja „gamtos" kategorijai, tai galima laukti, kad, kaip „self", taip ir „gamta" anglų kalbos kategorizuotame universe būtų skaldoma į „sielą" ir į „mechanizmą". Tiek misticizmo ir romantizmo, iš vienos pusės, tiek moderniųjų gamtos mokslų, iš kitos, stiprus išsivystymas istorinėje Anglijoje ir šiandieninėje Amerikoje patvirtintų prielaidą apie tendenciją šitaip „suskaldyti" gamtą. Gamtos skaldymo procese, be abejo, ypatingą reikšmę turėjo Puritonų Revoliucija (ir jos įtakų formuotas mistikas-mechanistas Newtonas).

Jei „person" atitinka „kultūros" kategorijai, tai „kultūra" anglų kalbos apipavidalintame universe suvoktina „dirbtiniu dalyku", gamtoje neegzistuojančių formų manufaktūra. Tačiau kultūros „dirbtinybės" (ne taip, kaip, sakykim, Indijoje) yra vertingi, gerbtini dalykai: tik šios dirbtinos formos įgalina apčiuopti tiesiogiai nepasiekiamas „natūraliąsias" substancijas, jas apsaugoti, su jomis komunikuoti. *„Kultūra" yra „gamtos", kuriai žmogus savaime nebepriklauso, apsauga, įgalinanti jo racionalų santykį su tuo, kas joje neracionalu. Kultūra yra substancialiai skirtinga nuo gamtos, bet reikalinga*

[6] „Asmens teisės" kaip kaliošai: normaliomis aplinkybėmis nebūtinos.

tam, kad gamta, palikta pati sau, netaptų beprotybe. Šios dvi formulės nusako ir „person" santykį su „self", tiek skirtingą nuo „asmens" santykio su „pačiu", kad angliškai kalbančiame pasaulyje suvoktos politinės ar psichiatrinės teorijos beveik neišverčiamos lietuviškon praktikon.

Čia nagrinėtieji gamtos-kultūros skirtingi supratimai galėtų būti dviem skirtingais būdais įtalpinti istorijos sampraton. Angliškasis variantas galėtų būti suvoktas kaip vėlesnės (krikščioniškos-miestiškos) evoliucinės fazės išraiška, kuriai skirta ilgainiui nustelbti archaiškesnes gamtos-kultūros santykio formas. Bet galima šiuos skirtumus suvokti ir išliekančiais regionaliniais variantais, anglogermanišku iš vienos pusės, rytų europietišku iš kitos. Neatrodo, kad evoliucija regionalinius variantus galėtų visiškai represuoti. Šiandien jie yra tapę universaliomis žmogiškomis galimybėmis, užrekorduotomis skirtinguose kalbėjimo būduose. Bent teorinį šių galimybių supratimą reikia atrakinti ir „skirtinga kalba kalbantiems", kad niekas žmogiška neliktų niekam svetima ir kad žmogaus, gamtos ir kultūros teorija galėtų remtis visa žmogiškosios patirties skale.

(Skaityta 1975 m. Santaros-Šviesos suvažiavime)

PĖDOS

KAZYS ALMENAS

Anais laikais Vieverių parapijoj, Raudonės kaime, gyveno žmogus vardu Serapinas Valavičius. Ūkininkas iš jo buvo menkas, nes darbo ar nedarbo metu jam medininkystė labiau magėjos negu būtiniausi ūkės darbai. Nuo to jį žmonės buvo Lapiniu praminę, o kadangi jaunesnysis, prie ūkės likęs sūnus buvo atsigimęs į tėvą, tą vadino Lapiniu Jaunuoju. Valdė jis visą valaką geros žemės, bet taip blogai ją tedirbo, jog ta daugmaž usnimis ne javu žaliavo. Lažo dienas Salaparaugės dvare tik iš dalies teatidirbdavo, o apie pyliavas nebuvo ką ir kalbėt. Išeidavo atvirkščiai. Pritrūkęs duonos, Lapinis dvaran eidavo, ir ten būdavo jo mylistos Jaks-Tyrio būtinai sušelpiamas. Ir vis tai dėlei to, jog medžioklėje Lapinis būdavo nepamainomas. Pažinojo jis girią kaip savo kišenę, žinojo kame, kokiu laiku ir kokį žvėrį užtikt buvo galima, bet labiausiai tai mokėjo atsekti pėdas. Rodės, ir voverė nesugebėtų užsliuogt pušies kamienu nepalikdama žymės, kurios Lapinis nepastebėtų. Ir ne tik pastebėtų, bet išskaitytų kiek seniai čia voverės sliuogta, ir kokio ilgio jos uodega buvus.

Bent šitaip kalbėjo žmonės, — ir kalbėjo ne be reikalo. Neapsieidavo be Lapinio jokia didesnė ponų medžioklė. Jo mylista Jaks-Tyris šiaipjaus· visuomenės privengė, o gal ir ana privengė jojo. Jis buvo ponas tylus, kiek pasinešęs į puikybę, mėgstąs tvarką ir visados jautrus įžiūrėti kokį įžeidimą. Tad su apylinkės ponais, išskyrus medžioklės laikus, per daug ir nesibičiuliavo. Medžiot tai jis mėgo, ir progos po girią pajodinėt jokiu geru nepraleisdavo. Kviesdavo jį ponai medžioklėn, nes Jaks-Tyris pats didelius girių plotus valdė ir aniems tuo pačiu atsilygint gebėjo. Kviesdavo be to ir užtai, kad Jaks-Tyris visuomet būtinai atvykdavo su savo baudžiauninku Lapiniu, o Lapinio dalyvavimas tai medžioklei iš kalno sėkmę lėmė.

Atsekdavo tas Lapinis pėdas geriau už grynakraujį skaliką. Ne tik kad pastebėdavo iš mažiausio ženklelio, iš palenktos smilgos, atversto akmenėlio, nubrauktos rasos nuo paparčio lapo, kur gyvulio prabėgta, bet gebėjo jis išskaityti kokio žvėries tai būta, kiek seniai praeita, o kas nuostabiausia, net tai kame tas žvėris šiuo laiku bus nusidanginęs. Pakėlus žvėrį netekdavo paskui jį brautis į tankiausius kimsynus, kaip kad neišvengiamai klojas kai vien su skalikais medžioji. Lapinis pauostys vėją, pasiklausys kaip traška šuoliaujančio briedžio laužomi krūmai, pasilenkęs patyrinės jo pėdą, ir tars: „Išbėgs tas briedis, va, ten ir ten, ir jei kirsim kampu į mišką, užeisim jam už akių. . ."

Beveik visada taip ir gaudavos!

Nestebėtina tad, jog nors menkai dirbo savo žemę Lapinis, nors lažan retai tenueidavo ir pyliavų nepylė, gyveno jis neblogiau už savo darbštesnius ir baudžiauninko vargą daug kantriau velkančius kaimynus. Ko bėdai spaudžiant nepridurdavo pats ponas, tą Lapinis

pats karališkuose ir pačių ponų miškuose susimedžiodavo. Numanė tai visi. Ponai pro pirštus žiūrėjo, ir, tiesą sakant, niekas jo pagavęs nebuvo. Veikiau jau dūmą čiukure, šešėlį ant sienos pagausi negu Lapinį girioj...

° ° °

Vieną kart, lapkričiui vos prasidėjus, išsiruošė ponas Jaks-Tyris pas tolimesnį kaimyną, jo mylistą Jonušą Kmitą, stirnų pamedžiot. Šiaipjaus Jaks-Tyris su Kmita artimų santykių neprilaikė, nes buvo tai ponas grubokas, linkęs į apkalbas ir seimelių vaidystes. Bet, geros medžioklės labui, Jaks-Tyris perdėm nesibrangindavo, o medžioklė pas Kmitą žadėjo būt gera. Turėjo anas, mat, pelkėtą, alksniais ir krūmais apžėlusį šilą, iš visų pusių apsuptą pievom ir dirbama žeme. Kaip sykis tokį, kokiame geriausiai laikosi ir veisiasi stirnos.

Ankstyvą tad rytą jo mylista Jaks-Tyris, lydimas senojo ir jaunojo Lapinio, prisistatė Rūgalių dvaran. Manė, jog ko gero Kmitą reikės ragint keltis, nes anas ankstyvom medžioklėm nebuvo paslankus. Bet išpuolė ne taip. Kmitą jie rado ne tik pakilusį, bet sukėlusį ant kojų ir visą dvarą. Stovėjo anas pačiame kiemo viduryje; stovėjo išsižergęs, viena ranka suspaudęs didelės, iki pat žemės nukarusios šoblės rankeną, kita grūmodamas kiemo pakraščiuose suspitusiems dvariškiams ir kaimiečiams. Visi buvo išskirtinai susijaudinę. Kmitos balsas tiesiog springo pykčiu, o pabalę dvariškių veidai ir susigūžus laikysena liudijo jų persigandimą. Bijoti buvo ko. Ne be reikalo Kmita garsėjo apylinkėje kaipo vienas iš žiauriausių ponų, ir jo grasinimai nelikdavo tušti. Pamatęs atjojantį Jaks-Tyrį, Kmita puolėsi prie jo.

— Mostrodzieju! Kad žinotumei, kas čia dedas! Kad žinotumei!.. — sušuko jis. Jo ilgi, bajoriški ūsai draikėsi be tvarkos apie smakrą, praplikęs pakaušis buvo aprasojęs, nors rytas pasitaikė vėsokas.

— Kas gi taip? — ramiai paklausė Jaks-Tyris, be tarnų pagalbos pats nusliuogdamas nuo arklio. Jaks-Tyris buvo perkopęs šešiasdešimtmetį, bet buvo dar lieknas ir vikrus, ir šitai labai aukštai vertino.

— Matiažas, mostrodzieju! Maištas baisiausias! Užmušė tie chamai mano prievaizdą! Užmušė negyvai! Mano prievaizdą! — Apikaklę perkopęs Kmitos sprandas plieskė raudoniu, o jo šiaip stiprus balsas švokštė iš susijaudinimo.

— Ar Rubikį?

— Taigis, kad Rubikį! Koks vyras buvo!.. Kaip ugnis! Pilvais šliaužiodavo tie mužikai... Kur aš dabar rasiu tokį?! Tai matiažas, mostrodzieju! — Kmita apsidairė po tvartų pusę, kur stovėjo susigūžę dvare tarnaujantys kaimiečiai ir panaktiniai. Jis pasilenkė arčiau ir pritildė savo balsą. — Prie ko tai prives, mostrodzieju!.. Pakart juos visus reikia, kol nevėlu. Matiažas, sakau!

— Rubikį... Teko girdėt apie jo smarkumą... — atsainiai tarė Jaks-Tyris. — Kas užmušė?

Balso atsainumas pabrėžė aplinkybę, jog Rubikio asmeniui Jaks-Tyris, kaip ir daugumas apylinkės ponų, iš esmės nepritarė. Buvo tai be saiko atšiaurus jaunas vyras. Prievaizdo galia jis švaistėsi be jokių pažabojimų. Kmitos būdui šitai, matyt, tiko, nors apylinkei toks nesusivaldymas per daug atsidavė praeitin nuslinkusiom švedkarių ir karalių Saksų gadynėm.

Jaks-Tyrio atsargumas Kmitos nenuramino. Anaiptol!

— Kas užmušė, dar klausiat! Sakau, kad tie chamai! — sušvokštė jis mostelėdamas baimės sustingdytų kaimiečių link. — Ar susidėję daiktan, ar viens kuris iš pasalų, tai nežinau. Bet nesvarbu. Pakarsiu kelis ir bus sutvarkyta! Užgniaužt reikia šitai! Užgniaužt tuojaus pat!

— Nežinot kuris? . . — pakėlė antakius Jaks-Tyris. — Kaip įvyko? Ištirt reikėtų. . .

Kmita nekantriai krestelėjo savo pliką galvą.

— Jie susidėję vistiek! . . — sušnibždėjo jis, ir be pykčio girdėjosi ir baimės gaida jo balse. — Visi išvien, ir reikia tai tuoj pat pakirst! Ne ant tokio pataikė! Atvykot Jūs, parjos dar sūnus, ir bus komisija! Minėkit mano žodį, neveiktumėm dabartės, tai nežinia kieno būtų eilė. . .

— Bet kada užmušė? Kaip? — jau trečią kart, ir pats kiek nekantraudamas, paklausė Jaks-Tyris. Jei žinios tikros, tai padėtis iš tiesų buvo neeilinė, o gal net ir pavojinga. Valstiečių maišto pavojus reikalavo kuo griežčiausių malšinimo pastangų, bet pirma turėjo būt ištirta padėtis. — Jei mylista norit, jogei dalyvaučiau komisijoj, — pabrėžė jis, — turėsiu žinot, kaip tai klojosi. Ne tik kas įvyko, bet kodėlei, ir kieno ranka. . .

° ° °

Žinomos įvykio aplinkybės pasirodė esančios paprastos.

Pusvalandį prieš Jaks-Tyriui atjojant, Rūgalių dvaran atbėgo iš baimės mikčiodamas piemenukas. Jis ėjęs takeliu, kuris kirsdamas per šilo kampą sutrumpina kelią į Vieverius, ir beveik pačiam šilo viduryje užtikęs Rubikio kūną. Rubikis gulįs ten aukštielninkas, perskel-

ta galva ir paplūdęs kraujais. Toks baisus, kad piemenukas ir dabar dar mikčiot nenustojo.

Tada buvo nubėgęs ir kerdžius patikrinti, bet tik iš tolo. Bijojo jis Rubikio gyvo, nesumažėjo ta baimė jį kelelio vidury betįsantį pamačius.

Nebuvo pratęs Rubikis pasakotis, kur ir kodėlei jis naktimis trankosi, tad ir mirtis užklupo jį neradus reikalo pasiaiškinti.

— Atvykom pačiu laiku... — pats šio įvykio sujaudintas tarė Jaks-Tyris. — Turiu, štai, Lapinį su savim. Nujosim visi pažiūrėtų.

— Ak, medžioklė!.. Na taip, betgis... — Kmita sumirksėjo. Jis pagaliau truputį apsiramino, ir tik dabar prisiminė, kodėlei čia buvo kviestas Jaks-Tyris. — Bet pirmiaus, mostrodzieju, šitą reikalą! Reik spaust tuojaus! Paliepsiu nuplakdint keletą iš tų chamų. Kolei sūnus pargrįš, bus ir prisipažinę. O po to, jau ir medžioklė.

Jaks-Tyris papurtė galvą.

— Medžiot išties suspėsim. Bet jei kūnas dar nejudintas, tai mano Lapinis gal iš pėdų išskaitys, kas ten klojosi.

— Kas klojosi?! Mano vyrą chamai užmušė! Štai kas, mostrodzieju... — Kmitos būdas ir galvosenos eiga jam sunkiai leido nukrypti nuo vieną kart užsibrėžto kelio. — Nuplakdinsim, kolei prisipažins, ir baigtas kriukis!..

— O jei nebūtų to žudiko jų tarpe?..

— Prisipažins viens vistiek... Mūsų tvarkos čia nepažįstat, mostrodzieju... — Kmita suglaistė savo išsidraikiusius ūsus į bajorui labiau pritinkančią tvarką. Pats pykčio įkarštis jį buvo apleidęs, ir jis suraukė kaktą tarsi sekančius sakinius giliai apgalvotų. — Kalti jie vis-

vien, ir svarbu dabartės įbaugint, — tarė jis pusbalsiu. — Įbaugint, ir išmušim jiems visus matiažus iš galvos. Minėkit mano žodį, pradėsim, ir vienas prisipažins!

— Gal ir taip... — šaltai sutiko Jaks-Tyris. Pažvelgus į aplinkui stovinčius ir iš baimės bijančius net pajudėti valstiečius, buvo iš tiesų galima tikėti tais žodžiais. Įsišaknijus, nuolat sustiprinama baimė sukiuždo žmogaus pasipriešinimo išteklius. — Bet vistiek, manau, nekenktų žvilgterėti... Gal išskaitys Lapinis, ar didelio ar mažo vyro būta, ar vieno ar kelių...

— Lapinis... — Kmita truktelėjo pečiais. Ar pritariančiai norėjo apie Lapinį atsiliept ar ne, liko neaišku, nes tuo metu pasigirdo artėjančio arklio kanopų dunksėjimas, ir visų akys nukrypo vartų pusėn. — A va! Ksaveras prisitrankęs grįžta! Štai, bus ir trys, ir komisija, mostrodzieju! — užbaigė Kmita.

Iš tiesų. Pro vartus, ant apsiputojusio obuolmušio žirgo prijojo jaunasis jo mylista Ksaveras Kmita. Tai buvo neką per dvidešimtį metų perkopęs jaunuolis, bet atsigimęs į tėvo storumą, užtat atrodė kur kas vyresnis. Įspūdį gilino jo išpurtęs, nuvargęs veidas ir suglamžyta, nors prabangi, apranga. Ūpą, matyt, irgi buvo paveldėjęs iš tėvo, nes pripuolusiam kilpinį palaikyti tarnui jis, nusliuogęs nuo obuolmušio, niuktelėjo į sprandą, o bernui, laikančiam arklio kamanas, uždrožė gražia sidabruota lazda per strėnas.

— Nusiplukau, ponas tėtė... — tarė jis, artėdamas, iš tiesų nuvargusiu balsu. — Ką tik grįžtu iš Gelažių... O, pagarba, mylista Jaks-Tyri! Tai va, sakau, ponui tėtei... Gelažiuos buvau... Gražios ten bajoraitės...

— Trankais, kur nevisai reikia... — sumurmėjo tėvas. Gelažiai buvo beveik išimtinai tik smulkių bajorų apgyventa akalicija, kokias tris valandas nuotolio į prie-

šingą pusę kaip kad Vieverių miestelis. — Bet ne tai dabar svarbu. Pats laikas, kad atvyktum. Mums trijų komisijai reikia matiažninkams pakarti. Rubikį man užmušė!

Pyktis vėl grįžo į senojo Kmitos balsą, kai jis antru kart dėstė šio ryto įvykius savo sūnui. Jaunesnysis Kmita klausėsi šių naujienų palyginus abejingai, bet tėvui baigus, *artimas giminystės ryšys buvo pabrėžtas dar kartą.*

— Pakarti reikia kelis jų, ir viskas! — tarė jis, išpūsdamas savo pilnas lūpas. — Girdėjau nekartą, kaip Rubikiui grasino!

— Manęs nemokyk! Štai pats žinau! Jau gal būtumėm sutvarkę, tik tavęs laukėm... suniurzgė Kmita senasis.

— Atleiskit, — įsiterpė Jaks-Tyris. Sakėt, kad grasino. Galėtumėt parodyt kuris?

Ksaveras pažvelgė į tvartų pusę, kur dar vis nepajudėję stovėjo susispietę dvaro bernai. Jis truktelėjo pečiais.

— Kur čia atskirsi mužiką... — tarė jis. — Visi panašūs atrodo. Nuplaksit, ir prisipažins.

— Tai mes pirma žadėjom nujoti patikrinti kūno, — pertraukė besižiojantį vyresnįjį Kmitą Jaks-Tyris. — Gal prisidėsit...

Ksaveras atsiduso, tarsi per sunkios naštos jo jauniems pečiams slegiamas.

— Rubikis geras vyras, bet ką ten matysit? Aš pavargau, ir pats laikas pusryčiams. Rasit mane grįžę...

— Pusryčiams laikas, mostrodzieju! Štai kur tiesą sako vaikinas! — pritarė Jonušas Kmita. — Bajoras nevalgęs, tai piktas, sakau aš. Pirma pavalgom, tada ir josim...

— Rasa nudžius, mylista. Sunkiau bus pėdas išskaityti Lapiniui, — nesutiko Jaks-Tyris. — Jei aš būsiu ant komisijos, tai joju dabar. Ir taip laiko pragaišom.

Jonušas Kmita suniurzgė kažkokį keiksmą, bet vis dėlto liepė pabalnoti arklį.

° ° °

Buvo praėjęs pusvalandis po Jaks-Tyrio atvykimo į Rūgalių dvarą, kai būrys žmonių pajudėjo link takelio, kuris kirto per pievas ir šilo kampą į Vieverių miestelį. Be abiejų raitų mylistų, abiejų Lapinių, kartu sekė ir keletas iš patikimesnių dvariokų, įskaitant ir piemenuką, kuris pirmasis užtiko Rubikio kūną. Senojo Lapinio patarimu jie aplenkė į ganomą pievą išsišovusį šilą ir pasiekė takelį iš priešingos dvarui pusės. Pačioj pievoj, išskyrus žemesnes vietas, rasa jau buvo spėjus pradžiūti, bet medžių pavėsyje bevinguriuojančio takelio pašlaitėse dar blizgėjo rasos lašeliai. Abu Lapiniai išėjo į priekį, ir senasis pasilenkęs tyrinėjo takelį.

— Nesakau nieko, mostrodzieju, — prie stirnų tas Tavo Lapinis tai tinka... — niurzgė dar vis šia iškyla nepatenkintas mylista Kmita. — Bet čionais tai gryna pragaištis laiko. Ką tas mužikas ten įžvelgs?..

— Pabandyt reikia, — pasistiebdamas kilpinėse atsakė Jaks-Tyris. — Ar įmatai ten ką, Lapini?

Senis atsitiesė, atvirkščia ranka nubraukė savo tankiai sužėlusius ūsus. — Diktai čia eita... Atskirt reik, kas kame, — tarė jis. — A tu, Vladuk, pametei savo botagą? — kreipėsi jis į kartu atsivestą, dar vis iš baimės išbalusį piemenuką.

— Pa... pamečiau, dėdė, bo... bo... botagą... — sumikčiojo tas, tarsi būtų pagautas bevagiant obuolius.

— Aha... — palingavo galvą Lapinis. — Bet vytelę turėjai?

— Turėjau, dė...dėduli...

Kmita atsikrenkštė, ir pavaręs arklį į priekį pats persisvėręs per balną spoksojo į takelį. Matyt tikrai nebuvo ko. Takelis vingiavo tarp miško augmenijos nepaliestas, ir nepritvrusiai akiai visuotinai nebylys.

— Vaikiščias bėgdamas usnis čaižiojo, — tarsi atsakydamas į klausimą, ir rodydamas žolėn paaiškino Lapinis. — Su botagu būtų toliaus pasiekęs.

Kmita atsitiesė balne, nes, pirma, dėlei storo stuomens nelengva buvo ir lenktis, antra, jis vistiek nieko neįžvelgė.

— Ne piemenų o Rubikio pėdų ieškok... — sumurmėjo jis.

Abu Lapiniai pasilenkė ir neskubėdami žengė takeliu tolyn. Senis sustojo, pritūpė, patyrinėjo žolę pirma vienoje, paskui kitoje takelio pusėje. — Atsekt paeiliui reik, pone dauggalis [illegible] ne tiek teisinosi, kiek aiškino jis. — Prieš tą Rubikį čia dar bobos eita. Dikta boba... Taip. Ėjo į Vievcrius ir nešėsi pintinę...

Įsižiūrėjo į kelią ir sūnus, ir pritariančiai palingavo galvą.

— Taip... Pintinę... Regis, kiaušinius nešė... — ramiai, tarsi porintų apie orą ar kitus ne per daug svarbius reikalus, tęsė Lapinis.

— Ką ten sapalioji?! — supurkštė Kmita.

— Sakau, pone dauggalis, jogei kiaušinius nešė, — pagarbiu, bet savim tikru balsu atsakė Lapinis.

— Ar durnių volioja tas Tavo mužikas?! — užsiplieskė Kmita. — Nuplakt tokį, mostrodzieju! Atsivedei mane čia, ir dabar durninamas būsiu?..

Jaks-Tyris truktelėjo pečiais. Nors buvo pratęs prie Lapinio sugebėjimų, šitai ir jam atrodė sunkiai įtikėtina. — Nejaugi tikrai įmatai, kad būtent kiaušinius, Lapini? — paklausė jis.

— Taip, pone dauggalis, — nepajudinamu tikrumu atsakė Lapinis.

Kmita išsižiojo, tarsi jam trūktų oro.

— Bet leiskit tart, jūsų mylista... — pasigirdo nedrąsus moteriškas balsas. Buvo tai Rūgalių dvaro raktininkė, Elvyra Černiauskaitė. Iš kilmės bajoraitė, senmergė, ir taip pamaldi, jog prieš ją net ir Kmita retai balsą tekeldavo. — Matyt, tai bus Kanaukienė...

— Ką sapalioji? Kokia Kanaukienė? — priimdamas tai nelyg asmenišką įžeidimą, užsipuolė ją Kmita.

— Padiene dabar dvare dirba. Išsiunčiau ją šį rytą su kiaušiniais turgun... — nedrąsiai tarė raktininkė. — Į turgų šiuo takeliu eina...

Kmita sušnirpštė taip garsiai, kad jo ūsai pašiurpo. Stojosi minutė tylos.

— Lapinis pėdas geriaus už maldaknygę skaito! — su menkai nuslėptu pasitenkinimu tarė Jaks-Tyris. Kmita, murmėdamas visą virtinę keiksmų, pavarė arklį į priekį.

— Parodyk! Kodėl būtent boba su kiaušiniais? — tarė jis, vėl taip persisvėręs balne, kad atrodė, jog tuojau iškris.

— Ana, va, matot, ponuli... — pagarbiai nuleidęs akis, rodydamas takelin tarė Lapinis. — Pėda dėta taip, kaip kiaušinius neštų...

Matyti Kmita tai nematė nieko. Tik takelyje prispaustą pavytusią žolę, kelis pageltusius klevo lapus, ir viskas. — Ne bobų, o Rubikio žiūrėk... — suniurzgė jis.

— Po to tai jau Rubikis... — pasilenkęs ir eidamas lėtai priekin, pasakojo Lapinis. — Nežinau, kas kits

tokius batus turi. Eita dvaran, o šalia jo jota raitelio. Užtatai taip plačiai žengta. Kad suskubtų su arkliu...

— Naktigonį kokį sutiko! — atsitiesdamas balne, ir jau, matyt, pats įsitikinęs Lapinio sugebėjimais, pareiškė Kmita. — Dabar jau sučiupom tuos chamus! Nuplakt visus naktigonius, ir žinosim!

— Pažvelkim toliaus dar... — sumurmėjo Jaks-Tyris. Ne tik pareiga, bet ir susidomėjimas įvykių eiga skambėjo jo balse.

Lapiniai, už jų abu raiti mylistos, o dar toliau, likę dvariokai pastoviu žingsniu sekė takelio vingius. Anot Lapinio, neką daugiau čia buvo galima pridurti. Plačiais žingsniais praėjo šiuo takeliu Rubikis, ir šalia jo jojo raitelis. Kulno žymė žvyre, apverstas akmenėlis, prispaustas lapas liko nebyliais liudininkais kiekvieno jo pėdos prisilytėjimo. Žengė Rubikis plačiais sveiko, tvirto vyro žingsniais švelniai vingiuojančiu šilo takeliu. Rasotos smilgos braukė jo kojas, smėlis šiugždėjo po batais, šilas mirgėjo pradėjusiais gelst klevų lapais ir raustančiom šermukšnių uogom.

Kilo rūkas, ir jie jau buvo beveik pasiekę pievą...

Prie sekančio takelio pasisukimo Lapinis sustojo. Sustojo ir visi jį sekusieji, tik Kmita, paspyręs savo arklį pentinais, prasiskverbė į priekį.

— Matiažas! Iškarsiu juos! Iškarsiu visus!.. — sušvokštė jis žvilgterėjęs ir tuoj pat stvėrėsi už balno rago, nes kraujo kvapą pajutęs arklys stojosi piestu. — Noo, bestija! — užgriaudė Kmita, ir du jį sekusių ūkvedžių pripuolė laikyti arklio.

Už pasisukimo vingiuojantis miško takelis, bent Rubikiui, garsiajam savo smarkumu Rūgalių dvaro kotui, buvo pasiekęs galą. Gulėjo jis aukštielninkas, atmetęs kairę ranką ir dešinę sulenktą koją prispaudęs po kūnu.

Galva buvo pasukta, tarsi jis pridėjęs ausį prie takelio klausytųsi tolimų raitelių jojimo. Bet Rubikis nebegirdėjo nieko, ir niekad nieko daugiau jam nebuvo lemta girdėti. Kiūžtančios kaukolės tratėjimas buvo paskutinis garsas, pasiekęs jo sąmonę, ir plačiai atvertos akys dar tarsi klausė, kaip visa tai galėjo taip staigiai įvykti.

— Čionais sustojo... Raitelis ir Rubikis... Tada raitelis jam tvojo pakaušin. Tvojo smarkiai. Diktai tvojo! — linguodamas galvą pusbalsiu tarė Lapinis, nors šį kartą jo paaiškinimas buvo nereikalingas. Tvota buvo iš tiesų smarkiai, nes dešinio smilkinio pusėje kaukolė buvo sukiužus ir platus sukrešusio kraujo klanas, tarsi kokia raudona pagalvė supo Rubikio galvą.

— Pakarsiu juos! Pakarsiu!.. — kaip kokią priesaiką kartojo sau Kmita. Staigus ir nuogas susitikimas su prievaizdo mirtim buvo jį akivaizdžiai vėl sukrėtęs.

— Tada arklys pasibaidė, — tęsė Lapinis. — Kad šoks takeliu! Bet raitelis jį suturėjo ir pagręžė pievon. Ten! — Lapinis ištiesė ranką, ir dabar net neprityrusi akis galėjo aukštoje žolėje įžiūrėti brydę, kurią buvo palikęs iš takelio į pievą metesis arklys.

— Ar didelis arklys? Seniai kaustytas? — dalykišku balsu klausė Jaks-Tyris. — Gal gali ką iš pėdų išskaityt...

— Naktigonis buvo! Jau žinom. Ko daugiau reik? — vėl atsikvošėjęs, bet suimtas nekantrumo tarė Jonušas Kmita. — Nuplaksim visus, kolei prisipažins. O tą ant šakos! Šitokį vyrą mano, niostrodzieju!..

— Išskaitysiu, pone dauggalis, — pagarbiai tarė Lapinis. — Manau, gerai išskaitysiu. Bet ne čionais. Ten pievoj, kur žemė minkštesnė.

— Po paibeliais, tai jojam nesiderėję! — Kmita vėl sutramdė savo nerimstantį arklį ir įvarė jį į krūmus,

kad apjotų ant takelio tįsantį lavoną.

Lapinis, sulaikydamas kitus, pakėlė ranką. — Bus geriaus, jei mudu vienu su dauggaliu ponu... Pėdų neužminsit... — tarė jis.

Sulaikė arklį prieš lavoną Jaks-Tyris, ir visi kiti sustojo kaip sustingę. Rankos mostu senis Lapinis davė ženklą pasilikti ir sūnui, tada greitu žingsniu nuėjo takeliu iki arklio paliktos brydės, nusileido ja į griovį ir vėl pasirodė jau pievos žemumoje. Jo mylista Jonušas Kmita spustelėjo savo arklį ir nusekė įkandin. Pievos platumoje abu šie žmonės atrodė tarsi kokie artistai nebylioje dramoje. Pilka sermėga apsivilkęs gunktelėjęs mužikas ir pasidabruota vengrine blizgąs, ant stambaus arklio sėdintis jo mylista. Kurį laiką Lapinis tūnojo pasilenkęs prie pat nuganytos žolės. Persisvėręs per balną žvelgė žemėn ir ponas. Tada Lapinis atsitiesė. Jo balso nesigirdėjo, bet iš pagarbios laikysenos ir santūrių žemėn rodančių rankų mostų buvo akivaizdu, jog jis kažką tai aiškina. Kmita pasistiebė balne, jo nustebusio, gal net supykusio balso dundesys pasiekė prie takelio pasilikusius stebėtojus. Lapinis tvirtai lingavo galva. Jis ištiesė ranką šiaurėn, tada mostelėjo ja lanku. Kmita apsuko arklį, graibėsi apie balno ragą, ir, matyt, šaukė, kad būtų padėta jam nulipt. Lapinis abiem rankom palaikė balno kilpinį ir ponas nusikabarojo nuo arklio. Stovėjo jie abu šalia vienas kito. Abu to pačio ūgio, tik jo mylista bent du kart storesnis už pilkąjį mužiką. Neaišku kas vyko, nes dabar nesigirdėjo net Kmitos balso dundėjimo. Vyko įtemptas, bet tylus pokalbis. Lapinis patvirtindamas pritarimą linkčiojo galva. Gal penkias minutes tai tęsėsi. Tada Lapinis vėl prilaikydamas kilpinį padėjo jo mylistai įsėst į balną, ir Kmita neskubėdamas grįžo prie laukiančiųjų. Jis atrodė kiek

pablyškęs ir keistai nurimęs.

— Sako, nevietinis arklys... — tarė jis prijojęs. — Ne mūsiškio kalvio kaustytas...

— Ne mūsų apylinkės?..

— Visai ne iš čia.

— Iš kur tad? — nepilnai suprasdamas žodžių reikšmę paklausė Jaks-Tyris.

— Paibelis juos žino!.. Bet ne iš čionais. Koks prakeliaujantis. Čigonas koks... Ar maža tokių?.. irzlumas skambėjo Kmitos balse, nors dabar tai buvo daugiau pasiteisinantis negu piktas irzlumas.

— Tai reiškia, ne jūsiškio mužiko! — susumavo pats tos žinios maloniai nustebintas Jaks-Tyris. — Joks maištas tada... Tik...

— Ne mūsiškis arklys, ne mūsiškis ir... Et!.. Suvaikysi vėją laukuose!..

Jaks-Tyris klausiančiai pažvelgė dabar priartėjusio Lapinio link. Tas palingavo galvą ir patvirtino. — Kaustymas kitokis to arklio. Ne čionykštis...

Stojosi trumpa tyla. Akys vėl sugrįžo prie takelio vidurį besaugančio aukštielninko Rubikio.

— Pašarvot jį mažojoj menėj... — tarė jo mylista Kmita kreipdamasis į Elvyrą. — Ir kad būtų pataisyta gražiai. Toks vyras!.. Na, o mums pusryčiai, mostrodzieju! Pusryčiai, medžioklė ir šermenys! Daug liko daryt šią dieną!..

Daug liko daryt, bet egzekucijos nebejėjo į tą darbų skaičių, ir šitai supratę susibūrę dvariokai nebodami tįsančio lavono pirmą kartą tą rytą laisvai tarpusavy suklego.

o o o

Buvo jau po medžioklės, per kurią jo mylista Jaks-Tyris nušovė du gerus ožius, o Kmita sužeidė stirnaitę, kurią jaunajam Lapiniui po tam teko per pusantro varsto krūmais sekti, kolei pagavo ir pribaigė. Buvo išgerta už medžioklės sėkmę ir už mažojoje menėje pašarvotą Rubikį. Jo mylista Jaks-Tyris davė dešimtį grašių Lapiniui senajam už stirnų pakėlimą; ir, visų nustebimui, jo mylista Kmita paklojo visą auksiną. Užbaigti gert ponai dar neskubėjo, tad abu Lapiniai prieš palydėdami jo mylistą Jaks-Tyrį Salaparaugėn turėjo progos dar pailsėti. Jie buvo įsitaisę ant grįstų virš arklidžių. Iš čia galėjai prižiūrėti, kad arkliai būtų tinkamai pašerti, čia galėjai ir atsikvošėti nuo žingeidžių dvariokų žvilgsnių. Žmonių, ypač didesniais būriais, nei vienas Lapinių nemėgo, tad pasiėmė iš virtuvės, kas buvo skirta jų vakarienei ir pasitraukė į čia, teisindamiesi, kad pono liepta arklius saugoti.

— Bet tie ten kiaušiniai, tėve? . . — kai jie liko vieni pusbalsiu klausė Paulius tėvą. — Negi matei iš pėdų, kad boba kiaušinius nešė?. .

Šiaip senis savo pėdsekystės paslaptis tausojo ir mėgo jas net įsupt į paslaptingumo skraistę. Parankiau buvo stebinti žmones ir sudaryti nuomonę, kad jo įžvalgumas prilygo kažkokiai tiesiog raganiškai aiškiaregystei. Labiau gerbė tada jį kaimynai, labiau vertino ir ponai. Bet su jauniausiuoju sūnum buvo kitaip. Šitas, vienintelis jam likęs iš trijų, privalėjo perimti, ką jis pats per tiek laiko ir pastangų buvo išmokęs.

— Nemačiau. . . — ramiai tarė tėvas. — Kur tai įmatysi? Bet kad kažką nešė, — tą regėjai?

— Lyg taip. Pakaitom dešine ir kaire ranka. Mačiau, kur keisdama rankas buvo pastačius.

— Na va! Vadinasi, nešė pintinę! O kuri nedėlios diena šiandie?

— Ogi ketvirtadienis!

— Ne tiek, kad ketvirtadienis, bet kad turgaus diena! Ko eis taip anksti boba miestelin, kad ne parduot? Nupirkt visada spėsi!

— Na, taip... — sutiko vaikis. — Bet gal sviestą nešė... Gal grietinę...

Senis Lapinis papurtė galvą.

— Iš tokio dvaro naščiais būt nešus... Uogų dabartės nėr. Prisigrybaut nebūtų spėjus... Vištyčiai kokio šūdo ar plunksną būt palikę... Je. Jeigut jau pintinę nešė, tai kiaušinius!

Abu trumpam nutilo. Senis nudilusiu peiliu gramdė mėsą nuo jiems paskirto seno avino mentikaulio. Stirniena mužikams skaitėsi esąs per geras patiekalas.

— Aha... — apgalvojęs, ką aiškino tėvas, prabilo Paulius. — Bet dabartės tos arklio pėdos?.. Lyg įsižiūrėjau. Kaustymas kaip visų čionykščių. Nieku neskyriau.

Senis pritariančiai palingavo galvą.

— Gerai, Pauliau, gerai... Taip yr. Vosyliaus kaustyta. Ir ne per seniausiai.

Vaikis nustojo kramtęs.

— Bet... Betgis tai kodėl sakei Kmitai, kad svetimo arklio?!

— Nesakiau. Tai anas man liepė sakyti. Jam sakiau, kad obuolmušio žirgo.

— Obuolmušio!.. — išsprūdo per garsiai vaikiui, ir jis tuoj susigriebęs beveik pašnibždom tarė: — Betgis čia apylinkėj tik mylista Ksaveras obuolmušį teturi!..

— Aha... Ksaveras turi...

— Bet... Kaip iš pėdų išskaityt, kad obuolmušio?..

Senis Lapinis kiek nekantraudamas pamojo knebinėjamu kaulu.

— Turėk razumo! Negi manai, kad iš pėdos arklio plauką išskaitysi? Mačiau, kad arklys apysunkus, smarkokas, kad neseniai kaustytas. Ir viskas.

Vaikis nesakė nieko, nes žinojo, kad, kartą pradėjęs, tėvas paaiškins. Kurį laiką abu tylėdami kramtė atkakliai kietą avieną.

— Su galva reik, — pagaliau lėtai tarė tėvas. — Ten, kur jį nutrenkė. Matei, kad abu buvo sustoję?

— Taigis... Rubikis atsisuko arklio pusėn...

— Na va! O ko atsistos taip prie raitelio pėsčiasis? — klausė pats savęs Lapinis, ir po trumpos tylos atsakė: — Palaikyti kilpinį! Padėt nulipt raiteliui! Štai ko! O kam Rubikis padėtų nulipt nuo arklio?..

Jaunojo Lapinio akys išsiplėtė supratimu.

— Tik kokiam ponui... Niekam kitam!..

Senis giliai atsiduso.

— O kiek ponų ten galėjo būt?.. Kmituks su Rubikiu kortų mušt ir prie mergų jodavo...

— Ahe... — Paulius atsilošė ir prisimerkė. Tarsi koks šydas nuslinko nuo jo akių ir pėdų žymės rasotoj žolėj, ranką atmetęs lavonas takelio vidury ir nuvargintas obuolmušis žirgas susirišo į vieną, suprantamą vaizdą.

„Padėk nulipt!" įsakmiu balsu pareiškia jo mylista Ksaveras...

Rubikis paklusniai atsisuka arklio pusėn. Jis pasilenkia, paima dešine už balno kilpinio, ir kaire siekia arklio kamanų. Bet Kmitukas nelipa. Jis dešinėje rankoje jau laiko suspaudęs sidabruotą metalinę lazdą, iškelia ją, ir pilna jėga smogia į palenktą Rubikio galvą...

Arklys pasibaido...

Rubikis žegteli žemėn ir griūva...

Kraujas tyška purslais, raudonesniais už šermukšnio uogas...

Tik po kelių šuolių Ksaveras suvaldo arklį. Žiauriai pasuka kamanas į dešinę, ir įmynęs pentinais į šonus varo arklį į šiaurės pusėn nusitiesusią pievą...

— Bet... Bet už ką, tėve? — beveik verksmingu balsu paklausė Paulius.

Senis Lapinis sušnirpštė. Jis nusišluostė peilį į kelnių kišką ir įkišo jį nudilusios odos makštin. — Supaisysi tu ponus... — tarė jis. — Iš dykumo juos siutas ima. Kiba per riebiai ėda... Anie du merginėjosi kartu... Kortom mušė... Kmituks nepaslankus, o Rubikis smarkus ir guvesnis. Kmitukui, matyt, užvirė zlastis. Ar daug tokiem reikia?!..

— Tai... Tai sakei taip jo mylistai?

— Ne!.. — papurtė galvą Lapinis. — Ne! Reikia su galva. Sakiau tik, kad pėdos obuolmušio ir, kad jas lengvai nusekt galėčiau.

— O ką ponas?

— Putojosi pirmiaus. Kad būt įmanęs, nukirtęs mane būtų. Akys anam išsprogo iš pykčio. Bet kad jūs ten visi veizėjot. Tai anas sako man: „Žiūrėk, Lapini, gi ne mūsiškio kaustymo čia pėdos!..“

— O tu ką?

— Aš pažiūrėjau, ir sakau jam: „Taip, dauggalis pone. Ne mūsiškio kalvio čia...“

Liko vėl tyla. Vyresnysis Lapinis savo graužtą kaulą jau buvo nusviedęs į pernykščių sutrūnijusių šiaudų krūvą. Dabar ir savąjį Paulius nusviedė.

— Užmušė žmogų... — tarė lėtai Paulius. — Ir tu, tėve, tylėsi?..

— Ne žmogų! Prievaizdą! Rubikį! — Senis Lapinis atsitiesė, bet tuoj vėl atsilošė į šieno kūgį, tarsi pradingt

jame norėtų. — Klausyk, Pauliau... — tarė jis jau pakitusiu, betoniu balsu. — Anie sutrintų mus kaip musę kokią... Tai ponai! Supranti... Laikyk tad liežuvį už dantų! Girdi? Jei ir kalbėt norėtum, ką reikštų tavo žodis prieš jųjų? Ką?! Pasakyk man!..

— Nieko... — sušnibždėjo sūnus.

— Tai matai... Gyvent reikia. Va, dabarties tik avino užkrimtom, bet numušim stirnukę Kmitos šile, ir jei per daug akin nekrisim, nieks nieko nesakys. Matei gi pats. Šiandien visą auksiną gavau. Gyvent reikia, Pauliau...

Sūnus taip pat įkniubo į šieną. Įkniubo giliai, idant nereikėtų matyti, idant nereikėtų pritarti tėvui.

Pėdas jis sekė jau neblogai, bet daug dar jam buvo likę išmokti...

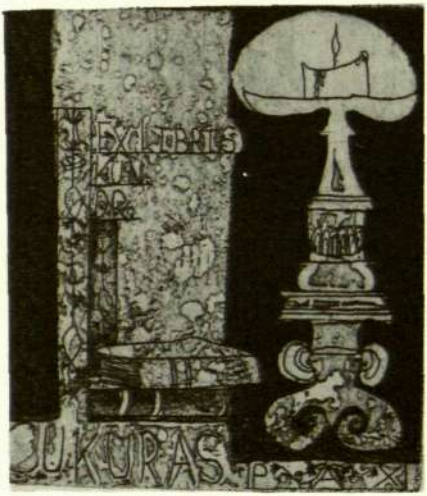

PO VELYKINĖS

MARIUS KATILIŠKIS

Nori nenori, o šeimininkė ėmė ir išvarė velykinės. Nemanykit, tai gudri boba, kad negaištumei darbo dieną, tai parinko šventą Juozapą. Iš vakaro prisakė nei trupinio, nei lašo į burną neimti, ba kitaip neprieisiąs prie Dievo stalo. Ir kaip laikytis bažnyčioj, viską, viską ką nedoro esi padaręs, nuolankiai šventam kūnigėliui pasisakyti. Muštis į krūtinę, prižadėti pasitaisyti ir eiti keliais prie altoriaus, ir atlikti užduotą pakūtą. Nugis žiūrėkit, šneka be sustojimo kaip kokiam piemengaliui ar mažam vaikui, dar nei kartą nebuvusiam išpažinties. Išleisdama vienok įbruko geroką sūrio gabalą, kad išėjęs iš bažnyčios pasistiprinčiau. Rūpi jai, nebijokit, kad neapsilptų geras darbininkas.

Traškumas gavėnios ryto neišpasakytas. Dienoja pamažu, vis labiau įsiliepsnojanti rytų padangė, įsidega trobų languose, nelyginant tai būtų liepsna iš vidaus. Traška sausledis, gruodas sukina kojas, tartum eitumei per nevaleikos kaimiečio dirvose žiemoti paliktas akėčias, būtinai virbalais į viršų. Žiurmiškis, čia pat, netolymais, aidi ir dunda tetervinais, jie vestuves kelia, didžiausiais būriais ir visi iš karto, kad neapsiklausysi.

Kur tu apsiklausysi, kai tavo kasdieninė giesmė. Nuo aušros, apliuobęs gyvulius, pasitrinu galąstuvu kirvio ašmenis ir stoju prie kaladės kapoti žabų. Nesunkus tai būtų darbas, tik prakeiktai nuobodus ir įkyrus. O tų žabų privežta jei ne šimtai tai dešimtys vežimų. Nuo aušros iki sutemų. Viskas, viskas, kaip į ausį įstatyta, ne tiek matai, kiek girdi. Žvirblių vestuves ir nenutrūkstamas peštynes žabuose, katinų klastas, pirmojo vieversio čivirenimą ir pirmojo varnėno švilpavimą prie naujai iškelto inkilo. O vieškeliu dunda ūkininkų vežimai. Jie į bažnyčią neina pėsti — kam gi būtų gavėnioje atsiganę arkliai.

O aš einu pėsčias ir man gerai.

Nu, dėl to, kad šeimininkė įspėjo nieko už danties neuždėti, tai irgi man žinoma. Buvau tik prakutęs, kai vieno vasarvydžio ankstyvą rytmetį traukiau atlikti šventos užduoties. Bridau vešliai sužėlusia ir pažlugusia rasom ežia. Barkūnai, arnikai ir kitos prinokusios ežių ir pagriovių žolės plovė mano kojas, o labiausiai kmynai. Jie jau nunokę, kad tik paliesk pirštu, ir nubirs. Pabraukiau sauja kmynų galvelę ir subėriau į burną. Ir ūmai supratau, ką aš padariau. Juk einu išpažinties ir prie komunijos. Kas bus dabar? Grįžti atgal — tai namie negyvai užės. Kas bus — tas bus, pasisakysiu kunigėliui, gal susimylės. Ir ko nesusimylės? Pasakiau, kad pusmergę Barbę kiaule pavadinau, kad netyčia užkliudžiau koja žąsiukams atsigerti padėtą lovelį ir išverčiau vandenį, kad, nu, tą ir tą... Jau nebeatsimenu... O ant galo pats baisiausias. Su tais kmynais... Ar galėsiu prieiti prie šventos komunijos? Klebonas senas, žilas ir gerokai nuplikęs, kaip man pasigirdo, lyg ir sukikeno ir dėdamas kryžių, sakė: — tai davatkų išmislas. Eik tiesiai prie grotelių, panie dobradziejau.

Nuėjau ir parėjau. Ir po šiai dienai niekas nežino mano kmynų istorijos. Kiek tai jau metų praėjo ir vis nepamirštu!

Jau čia pat ir bažnyčia. Ir kaip tyčia, sakytumei mane sutinkant, suskamba varpai. Vienas didelis, o kitas mažesnis — tili dan, tili dan. Pasieniai nugulti žmonių ir apie piliorius būriai suklupusių ir belaukiančių kunigo su klapčiukais, išeinančio iš zakristijos tiesiai prie didžiojo altoriaus. Nepraėjo nei gera valanda, o aš jau išlaisvintas nuo visų nusidėjimų. Gi už atgailą, nei žmogui negalėtum pasakyti — vieni juokai. Dvi Sveikamarijos ir Tėve mūsų. Be reikalo buvau pasiėmęs rožančių. Nesiskubinu — kur tu nubėgsi. Kalbu poterius, kokie tik užeina ant seilės. Kartą užėjus, juk reikia pasimelsti, kaip visi geri žmonės daro.

Ir atsimenu kailiniukų kišenėje sūrį. Va, ar tik nebus laikas užkąsti. Prie špitolės, po klevais ilgas suolas maldininkams, tokiems kaip aš, pailsėti. Trupinu sūrį kąsniais. Geras. Moka toji bestija bent sūrius su kmynais pagaminti. Kas teisybė tai teisybė. Ateina ir daugiau prisėsti ant to suolo, o kiti eina ir nueina. Kur jie eina? Paėjėsiu ir aš. Čia pat turgavietė. Krautuvių daugybė, tik jos uždarytos dar, mat šventa diena. Ir staiga žiūriu — arbatinė! Ir didžiausias riestainis nupieštas ant lango. Vaje, kad taip arbatos stiklinę, po tokio sprangaus sūrio. Mėginsiu, kas bus kas ne. Smulkių turiu užtenkamai. Žmonių nusėsti stalai, tik ūžia, klega. Dvi merginos suplukusios laksto. Vienos ir paklausiu:

— Ar negalėčiau stiklinės arbatos, panele?

— Nėra vietų, nėra vietų! — nei nepažiūrėjus atsakė panelė.

Apsieisim ir be arbatos, jeigu nėra... Ir patraukiau namų link.

Po tiesumais, ežiomis, papieviais. Jau gerokai įdienoję. Jau ir Švėtimų lankos ir upelis. Ne koks tai vanduo, visaip žmonių vadinamas, o kiti ir vardo nežino. Vasara beveik išdžiūsta, tik duburiuose gali pasimaudyti. Pereinu ledu. Vandens jau paviršiuje per gerą plaštaką. Bet su auliniais batais ką gi tai reiškia. Nespėjus paeiti nei ariamų varsnų, girdžiu užpakaly šaukia:

— Palauk, nenubėk!

Atsisuku, ogi kaimynas Uogela bestrapinėjąs antroj pusėj upelio ir moja ranka.

— Tai ką pasakysi? — klausiu sugrįžęs.

— Nugi brolalis, matai kas pasidarė. Apyaušriu ištraukiau velykinės, tai nei lašelio...

— Matyt, Žiurmiškyje lieknai prakiuro. Pavasaris, tai daug nereikia, — pritariu Uogelai.

— Ir išėjau kaip durnius su šliūbiniais čeverykais. Išmarkstysiu, tai pati neduos atgajaus. Patsai su auliniais, tai sakau...

— Aaa... — pagaliau atitokau. — Kabinkis ant kupros ir nesušlapinsi savo šliūbinių.

Įsikabino tvirtai, lyg pasmaugti norėdamas ir surietė kojas. Kas čia tie keli žingsniai... Tik staiga pačiame viduryje sutratėjo ir atsidūriau iki pažastų vandeny.

— Uch, uch... — unkščia užpakalyje mano našta, nenorėdama paleisti kaklo.

— Atsikabink po šimts! Vienas nepralaušiu ledo!

Išlaužėm ledą šiaip netaip ir užsikorėm ant kranto. Ir purtome kojas kaip katinai.

Uogela keikiasi kaip įmanydamas, užmiršęs, jog neseniai prie klausyklos langelio mušėsi į krūtinę ir prižadėjo nebesikeikti nei ant pačios, nei ant gyvulių. O čia dabar sumautas upelis.

— Taip jau išėjo, — raminu kaimyną. — Atlikome geras velykines ir gal tai buvo priskaityta prie pakūtos. Juk bene švento Juozapo diena. . .

— Nei velnio tas Juozapas, nei čia jį garbinti, nei ką. Tik aš kalaušas nesumečiau, kad ledas pavasarį trapus, po žiemos iškorėjęs. Ir neatlaikė dvigubo svorio. E . . .

— Taip jau sakydavo senieji, kad per Kazimierą atsigeria žvirblis, o per Juozapą jaučias.

— Tai mes tie jaučiai, atsigėrėm atsakančiai.

Uogelos vienkiemis čia pat ant kalnelio, man kiek atokiau. Spaudžiame kiek įkabindami. Ledinis vanduo smelkiasi iki kaulų. Kaimynas ir sakys, tarsi norėdamas atsipirkti:

— Negaišdami smunkame į vidų. Pati užvirs liepžiedžių arbatos, o aš turiu nukniaukęs puslitrinę.

Dėl puslitrinės tai nežinau, bet apšilti valandžiukei praverstų. Ir mes jau viduj. Iš kamaraitės išeina šeimininkė ir sustoja akis išplėtusi.

— Nu iš kur jūs? . . Ar iš linmarkos kas ištraukė?

— Ne iš linmarkos, mamyte, ne. Grįždami iš bažnyčios, mudu du broliukai, ir įsmukome upelyje. Žinai, pavasarį ledas iškorėjęs. Būk gerutė ir paruošk liepžiedžių arbatos. Nežinia, kas gali prisikabinti. . .

— Arbatos paruošiu, bet pirma eik persirengti sausais.

Mano nustebimui, šeimininkė nei barėsi, nei tyčiojosi. Uogela prašapo minutei ir grįžo su buteliu ir dviem stiklinėm.

— Dabar tai suvėtykim!

Išrovėm po vieną. Jis tuoj prikliukino po antrą. Nemėgau degtinės, bet dabar ji slūgte slūgo pakalniui.

— Tai pirmasis vaistas nuo peršalimo. Į sveikatą!

Po trečios stiklinaitės atsikėliau, padėkojau ir užsimaukšlinau kepuršę. Ir toji buvo tište ištižusi.

— Tai palaukite arbatos. Tuoj bus...

— Ačiū labai. Bėgsiu namo pasiieškoti kokį sausesnį drabužį.

O namie, žinau, nepraeis man taip gražiai, kaip čia praėjo Uogelai.

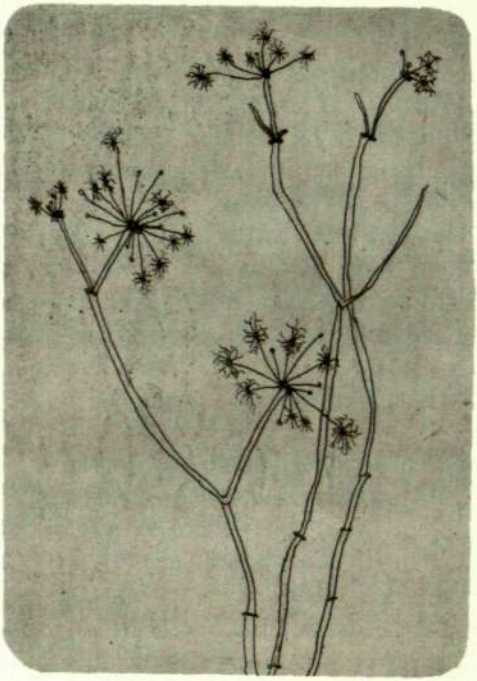

PULGIO ANDRIUŠIO METAMORFOZĖ

Per žurnalistiką į beletristiką

VINCAS RASTENIS

Foto Ged. Andriušio

Žurnalistas ir beletristas viename asmenyje niekur nebuvo retenybė ankstesniaisiais laikais, — tada, kai laikraštija dar nebuvo įsispecializavusi beveik vien tik į viešųjų aktualijų pranešinėjimus, atskleidinėjimus ir svarstymus; kai laikraščiuose dar būdavo palyginti daug vietos ir grožinės literatūros kūriniams. Vakaruose jau senokai beletristui laikraštyje maža kas beliko veikti. Ankstyvasis, beletristika paspalvintasis laikraštijos veido bruožas ilgiau išliko Rytų Europos kraštuose, ypač Lietuvoj, kur laikraštija jauniausia: gimusi XIX amžiaus gale, jaunystę ir brendimo amžių pergyvenusi jau šiame, XX-tajame šimtmetyje. Tas bruožas dar palyginti ryškus tebėra ir dabar lietuvių (kaip ir kitų „ryteuropiečių") išeivių laikraštijoj.

Daugumas ankstyvųjų lietuvių beletristikos žvaigždžių kartu buvo ryškios žvaigždės ir žurnalistikoje. Štai virtinė pavyzdžių: Vincas Kudirka - Kapsas, Juozas Tumas - Vaižgantas, Aleksandras Dambrauskas - Adomas Jakštas, Gabrielė Petkevičiūtė - Bitė, Gabrielius Landsbergis - Žemkalnis, Kazys Puida, Liūdas Gira, Sofija Kymantaitė - Čiurlionienė... Vėliau — Balys Sruoga, Vincas Mykolaitis - Putinas, Kazys Binkis, Ignas Jurkūnas - Šeinius, Antanas Rimydis, Faustas Kirša, Vytautas Jakševičius - Alantas, Augustinas Gricius - Pivoša, iš dalies net Vincas Mickevičius - Krėvė, etc. Nesvetimas tas reiškinys ir šiais laikais Lietuvoj, o išeivijoj irgi turim gerą tuziną tokių dvilypio talento individų, pasireiškusių ar dar ir tebesireiškiančių šiose abiejose raštijos rūšyse: Juozas Tysliava, Aloyzas Baronas, Kazys Bradūnas, Jurgis Gliaudys - Gliauda, Henrikas Nagys, Bernardas Brazdžionis, Antanas Gustaitis, Paulius Jurkus, Kazimieras Barauskas - Barėnas, Vincas Kazokas, jau minėtasis Vytautas Alantas, Stasys Santvaras, pagaliau ir Bronys Raila, anksti perbridęs iš beletristikos į žurnalistiką, betgi ne visiškai nuo pirmosios atitrūkęs.

Visiems minėtiesiems būdinga tai, kad jie visą laiką ar bent protarpiais reiškėsi abiejose kalbamosios raštijos rūšyse simultaniškai. Dažną jų, ypač ankstyvųjų, nelengva ir apčiuopti, kuo jie tapo pirma — beletristais ar žurnalistais. Priešnepriklausomybiniai visuomenininkai turėjo būti „devyndarbiai", turėjo daryti ne vien tik tai, ką geriausiai sugebėjo ir labiausiai mėgo, o viską, kas reikėjo. Taigi, kas turėjo ir norėjo ką visuomenei pasakyti ir sugebėjo mintis dėstyti raštu, negalėjo sau leisti prabangos — rašyti tik eilėraščius ar apysakas: turėjo rašyti ir straipsnius apie „kasdieninius" reikalus,

turėjo ir „redakcijose sėdėti". (Dėl panašių priežasčių ir dabar, išeivijoj, yra mūsų rašytojų - beletristų, veikliai besireiškiančių publicistikoj, arba ir „sėdinčių" ne tik prie redaktorinių stalų, o netgi prie linotipų). Betgi ne visi ir priešnepriklausomybiniais laikais buvo toki „dvilypiai". Pavyzdžiui, Maironis, ano metu lietuvių poezijos korifėjus, neįmerkė plunksnos rašyti „paprastiems straipsniams" apie kasdieniškus reikalus. O Antanas Smetona, chronologiškai imant, antrasis po Kudirkos mūsų publicistikos klasikas, visiškai nebandė beletristikos. Tačiau beletristikos ir žurnalistikos praktikavimo sutapimas tuose pačiuose asmenyse buvo toks reliatyviai dažnas reiškinys, netgi Lietuvos respublikos pirmajame dešimtmetyje, kad riba tarp žurnalistų ir beletristų vis dar nebuvo ryški, ir net iki 1929 metų Lietuvoj turėjom tik vieną, visiems savo mintis raštu skelbusiems bendrą *Lietuvos rašytojų ir žurnalistų sąjungą*. Tik 1929-taisiais laikraštininkai nuo rašytojų atsiskyrė, kadangi „grynų" žurnalistų, dirbančių toj srity jau profesiniais pagrindais, skaičius buvo paūgėjęs bent keleriopai, o rašytojų, dirbančių ir redakcijose ar pasireiškiančių publicistikoj tebebuvo maždaug tiek pat, kaip ir anksčiau. Rašytojų-žurnalistų nuošimtis „grynų" rašytojų ir „grynų" žurnalistų visumoje tapo jau nelabai žymus.

o o o

Pulgis Andriušis (oficialiai buvęs Fulgencijus Andrusevičius, o savo gimtajame kaime daugiausia buvęs žinomas Žemaičio pravarde) irgi buvo ir žurnalistas, ir beletristas, bet ne taip, kaip kiti: ne simultaniškai. Kol Lietuvoj gyveno (iki 1944 vidurio), rašė tik laikraš-

čiams, — rašė daug, gerai, iš to daugiausia ir gyveno, taigi buvo žurnalistas profesionalas be jokių abejonių. O beletristikos tik iš svetimų kalbų šiek tiek vertė. Vertimai, netgi Don Kichoto, nesudarė pagrindo įsirikiuoti į rašytojų gretas. Bet pasitraukęs iš Lietuvos, vokiečių žemėj prasidėjus „stovyklinei erai", Pulgis, pasiramsčiuodamas pluoštu stovyklinėj spaudoj paskelbtų naujų — vis daugiausia humoristinio pašaipinio pobūdžio — rašinių, ramiai, lyg nieko nedėtas, įžingsniavo išbėgėlių rašytojų draugėn, ir čia buvo draugiškai sutiktas, jei ir be trimitų, tai ir be egzaminų. O 1947 metais, maždaug pačiame stovyklinės eros zenite, netikėtai, kaip iš pasalų, Pulgis išniro į paviršių su lyrinių apysakų rinkiniu *Anoj pusėj ežero*, — su knyga, sudominusia anuomet dar godžiai skaičiusią mūsiškę šviežių išeivių visuomenę, literatūros žinovų gerai įvertinta ir premija apdovanota.

Stovyklų erai baigiantis, Pulgis išplaukė Australijon, bet į mūsų rankas atplaukė dar kelios knygos: *Sudiev, kvietkeli, Tipelis, Rojaus vartai, Daina iš kito galo, Purienos po vandeniu...* Andriušis — žurnalistas liko namie, Lietuvoj. Svetur išvykęs buvo tik Andriušis — beletristas.

° ° °

Net didelėse tautose nedažnas rašytojas pragyvena iš beletristinės kūrybos. Lietuvių tokių visiškai nebuvo. O iš žurnalizmo net ir neblogai pragyvenančių jau buvo. Dėl to tas ar kitas, kad ir jutęs savy rusenančią rašytojišką žarijėlę, apsispręsdavo verčiau žurnalistikos vandenyse nuleisti inkarą. Toki paskui skųsdavos, esą, žurnalizmas palaidoja rašytoją. Ir Andriušis tą nuomonę

buvo girdėjęs, tik nebuvo jos įtikintas. „Lieka tai dar įrodyti" — išsitarė jis apie tai autobiografijoj. (P. Andriušis, *Rinktiniai raštai*, I, 157 psl.) Faktas, — Andriušis, iš pat jaunystės svajojęs tapti rašytoju (ir bent kiek dailininku), keliolika pirmųjų savo savarankiškų gyvenimo metų prabraidžiojo žurnalizme. Betgi žurnalizmas nenužudė jame glūdėjusio rašytojo. Priešingai, jo žurnalistinis darbas iš tikrųjų buvo beveik ištisai lyg pasirengiamoji mankšta beletristikai.

Daugumas Lietuvos nepriklausomybinės kartos laikraštininkų — tur būt, ir rašytojų — tas savo karjeras pradėjo moksleivių laikraštėliuose, kurių, ypač pirmajame to periodo dešimtmetyje, buvo pridygę visose vidurinėse mokyklose-gimnazijose, moksleivinių (ateitininkų, vėliau skautų ar kitų) organizacijų rėmuose. Tie laikraštėliai buvo neblogi inkubatoriai laikraštininkiškiems ar rašytojiškiems polinkiams perėti. Kad ir nedidelis nuošimtis, bet vis dėlto „iš daugelio pašauktų" išėjo šiek tiek ir „išrinktų".

Iš pačių ankstyvųjų Utenos gimnazijos (1921 m.) laikinai sustojusios tik penkių klasių ūgyje) laikraštėlio „redaktorių" į tikrus laikraštininkus ar rašytojus išėjo trys: Vincas Rastenis — tik laikraštininkas, Teofilis Tilvytis — tik rašytojas, Pulgis Andriušis — ir laikraštininkas, ir rašytojas. Visų trijų kaimynystės, o dviejų dar ir giminystės ryšiai, jei ne lemiamai, tai bent reikšmingai prisidėjo prie Pulgio patekimo į tą „grandinėlę".

Toj katalikiškos Saulės draugijos laikytoj mokykloj (anot Andriušio — kunigo Butvilos gimnazijoj) ateitininkais būti buvo ne menkiau būtina, kaip dabar Lietuvoj komjaunuoliais. Tik visiškai apkiautėliai ir pirmokai buvo paliekami ramybėj. Kai kuriems ir to nebuvo gana: reikėjo ateitininkuose pirmininkauti, sekre-

toriauti arba ir redaktoriauti... 1919 vasaros gale susirinkom po bolševikų invazijos atsigavusion gimnazijon, dabar jau atidariusion ištisas keturias klases. Žinoma, buvo tuojau atgaivintas ir ateitininkų kuopos veikimas, formaliai buvęs pradėtas dar 1918 gruodyje, prieš pat bolševikų antplūdį. Lietuvių kalbos mokytoja kartą pasikvietė mane į savo butą, vaišino arbata ir saldumynais, ir paaiškino, kad ateitininkų kuopa turės leisti laikraštėlį, ir kad man teksią būti jo redaktorium. Ji, mokytoja, padėsianti, parodysianti, kaip tai daryti. Laikraštėliui vardas buvo parinktas taiklus: *Pirmieji žingsniai*. Antruoju redaktorium buvo pakviestas pora metų vyresnis bendraklasis Kazys Rimkus, pradžioj ėmęsis darbo entuziastingai, net eilėraštį į pirmąjį numerį parašęs, bet vėliau atvėsęs (tolesnėj ateity tapo ne rašytoju, ne laikraštininku, o inžinierium hidrologu).

Pulgis ėjo dviem klasėm už mus žemiau, taigi dar ką tik į antrą įžengęs, gal dar nė į ateitininkus nebuvo spėtas įtraukti, o apie jo kandidatūrą į „redaktorius" tada dar niekam nė į galvą negalėjo šauti. Bet likimas jo iš akių nepaleido. Apie mokslo metų vidurį iš Panevėžio pas mus į trečią klasę persikėlė Teofilis Tilvytis, poeto kunigo Jurgio Tilvyčio jauniausias brolis, Pulgio dėdė (nors tik trejais metais už Pulgį tevyresnis). Atsitiko mudviem su Tilvyčiu kurį laiką apsigyventi viename kambaryje. Tilvytis buvo ne tik žinomo poeto brolis, o ir pats pasišovęs Pegasu pajodinėti. Be to, jo rašysena buvo labai daili. O mūsų laikraštėlis gi ranka buvo rašomas (ir šapirografu, tokiu primityviu dauginimo įrankiu „spausdinamas"). Tai Tilvytis buvo puikiausias „redaktoriaus padėjėjas", stačiai kaip į sterblę įkritęs. Su Tilvyčiu mūsų *Pirmieji žingsniai* smarkiai pagražėjo ir praturtėjo turiniu. Bet mūsų gimnazija,

kitais metais išaugusi iki penkių klasių, tame lygyje laikinai sustingo, ir mums, penktokams, teko dairytis kur kitur išsikelti, tad artėjo laikas ir man nuo redaktorystės „nusiimti". Tilvytis, tada dar ketvirtokas, liko vyriausias. O čia kaip tik ir ištiko natūralus, nekaltas „nepotizmo" reiškinys: vyriausio redaktoriaus asistentu tapo jo brolvaikis — Pulgis, jau maždaug įpusėjęs trečiąją klasę. Tada jam „visa tai" ir prasidėjo!

Atrodo, kad Pulgis tenai daugiau telkėsi į laikraštuko apipavidalinimą, iliustravimą ir multiplikavimą, negu į turinį. Bet vistiek tai buvo jam, kaip ir mums kitiems, praktinis laikraštininkystės elementorius ir pirma proga paragauti laikraštininkystės skonio.

° ° °

Griežta ideologinė disciplina Utenos gimnazijoj jau ir mano laikais buvo užraugusi nepasitenkinimo bruzdesį, netgi „pogrindinį rezistencijos sąjūdį" pačiame ateitininkų kuopos „elite". Išeinam, būdavo, koki šeši ar aštuoni „pikti jauni vyrai" į laukus, sugulam kniūbšti dirvone ir liejam kartybes prieš direktorių kunigą Butvilą ir inspektorę Oną Dzvilaitę. Tilvytis mūsų tarpe buvo pats prašmatniausias, — mokinių ir mokytojų akyse gimnazijos pažiba: poetas, dailininkas, dainininkas solistas — aksominis baritonas, ir iš viso — garbanotas blondinas gražuolis (ne tik gimnazistės, o ir viena mokytoja buvo pastebėta smailokai į jį bežvilgčiojanti). Mūsų „pogrindyje" jis buvo daugiausia „svieto matęs", ne tik apie Panevėžį, o ir apie Kauną nemaža žinojo, tai greitu tempu darės pačiu akiplėšiškiausiu — nors tuo tarpu dar tik liežuviniu — maištininku. Mudviem su Rimkum iš tų „pogrindininkų" išsikėlus į Pa-

nevėžį (1921), Tilvytis jau ir atviriau pamaištavo (regis, kažkokį maištingą referatą klasėj ar ateitininkuose parašė), ir tapo be ceremonijų išvytas ir iš ateitininkų, ir iš gimnazijos, nė penktos klasės nebaigęs. (Po poros metų Kaune išplaukė į plačiuosius mūsiškės literatūros vandenis. Pradėjo su *Keturiais Vėjais*, baigė — komunistinio režimo išgirtas, apdovanotas ir globojamas „LTSR Liaudies poetas".)

Neaišku, ar ir kaip po to dar praktikavosi „žurnalizmo pradžiamokslyje" Pulgis Andriušis. Berods — taip. Būdamas kaimietiškas aplinkos stebėtojas rezonuotojas, jis niekad nebuvo linkęs aistringai angažuotis kieno nors pozicijų gynybon kontroversijose, ypač ideologinėse ar politinėse. Tai ir į dėdės Tilvyčio maištavimus neįsivėlė, dar pusantrų metų ten pat mokėsi, ligi baigė penkias klases, o paskui pėsčias iššygiavo Kaunan, garsiojon Aušros gimnazijon.

Čia nepraėjo nė pusantrų metų, ligi pasitvirtino, kad uteniškė pirmapradė patirtis visdėlto buvo įžiebusi Pulgyje žurnalisto kibirkštį. Kauno Aušroj jis vėl ėmė leisti „laikraštėlį". Tik čia jau be jokios organizacinės ar ideologinės globos ar priežiūros, o pats vienas, nepriklausomas, niekieno už rankutės nevedamas. Pats leidėjas, pats redaktorius, pats bendradarbis, pats administratorius, pats spausdintojas, pats ir platintojas. Turiny — nei informacijos, nei indoktrinacijos, nei agitacijos, nei idėjų ar svajonių deklaracijos, o tik linksmi arba ir kandūs, daugiausia eiliuoti ir paties redaktoriaus piešinėliais iliustruoti pasišaipymai iš savo gimnazijos kasdienybės reiškinių, ypač iš nemėgiamesniųjų mokytojų. Tai buvo *Šepšeliada* — leidinukas su pretenzija į pavidalą — žurnalinį, į turinį — beletristinį. Tik dar tolokai nuo vieno ir kito.

° ° °

Kai po keleto metų (apie 1932) Andriušis buvo jau įsipilietinęs žurnalisto darbe Kauno ar Klaipėdos dienraščiuose, jo žurnalistiniai raštai vistiek staipstėsi daugiausia beletristikos padaržėse, neretai ir į patį daržą įšokdami. Neminint negausių būtinybės atvejų Klaipėdoje, Andriušis niekad nebuvo žurnalistas - reporteris, neigi žurnalistas publicistas — vedamųjų ar šiaip visuomeniniams reikalams svarstyti skirtų straipsnių autorius. Jo raštai laikraštyje būdavo nei laikraščio duona, nei mėsa, retai ir daržovės, o daugiausia tik prieskoniai ir desertas.

Šalia informacijos, orientacijos ir indoktrinacijos, Lietuvos laikraščiai stengdavosi turėti (daugiau, negu dabartiniai) taip pat ir atvangos bei poilsio valandai parinktų skaitinių, kur pamirštami aktualieji rūpesčiai, o pasakojama apie įvairiausias savo arba ir tolimų kraštų gamtos ar žmonių gyvenimo įdomybes ar keistumus. Tokiai medžiagai redakcijose net ir tam tikras pavadinimas buvo prigijęs — *įvairenybės*. Kaip tik šioj srity Pulgis daugiausia ir specializavosi. Kaip tik ši žurnalistinio darbo šaka geriausiai ir tiko šlietis arčiau prie beletristikos.

Vokietmetyje (1941-44), prisiminęs savo kadaise (1926) neilgai trukusias gamtos mokslų studijas universitete ir pasitalkindamas populiariomis vokiškomis ir prancūziškomis botanikos ir entomologijos (vabzdžiamokslio) knygomis, Pulgis „agronomų laikraščiuose" prirašė ištisą virtinę maždaug mokslo populiarizacijos straipsnių — vaizdelių apie augalus ir vabalus. Informacija buvo teisinga, net tiksli, bet tie pasakojimai labiausiai domino ir traukė skaitytojus savo vaizdingu-

mu ir visokiomis „užpakalinėmis mintimis". Vabalai, geri ir blogi, Andriušio pasakojimuose gyveno ir elgėsi labai panašiai, kaip geri ir blogi žmonės. Kartais vieni vabalai pasitaikydavo sėslūs, nuo seno savo „sodybose" įsigyvenę, o kiti — atėjūnai, įsibrovėliai, gobšai, plėšrūs, tikri nevidonai, nuo kurių ramiesiems sėsliams tekdavo visokiausiomis gudrybėmis gintis... Asociacijos apie okupantus kaip musės sukdavosi skaitytojų mintyse, bet tai buvo papasakota taip nekaltai, taip beletristiškai, kad okupantų cenzoriams tos pasakaitės neužkliūdavo.

Gamtos mokslų studijas Andriušis savo žurnalistiniame darbe panaudojo labai negreit. Kitaip išėjo su studijomis humanitarinių mokslų fakultete, konkrečiai — teatro seminare. Iš tenai pats prof. Balys Sruoga Pulgį, seminarą dar tebelankantį, įstatė į, kad ir neplačią, bet rimtą ir orią žurnalizmo šaką: įtaisė jį dramos recenzentu, ir tai ne bet kur, o pačiame oficioze, *Lietuvos Aide*. Ir *P. Andriušiu* Sruoga jį, ligi tol Andrusevičių, pasirašinėti pamokė. Kad ir nevengdamas ironijos ar net kandaus sarkazmo savo neretai peikiamosiose nuomonėse apie recenzuojamus vaidinimus, aplamai P. Andriušis recenzijose buvo labai rimtas ir dalykiškas. Kurie jį buvom pažinoję tik iš *Šepšeliados*, net ne iškart patikėjom, kad tai tas pats Andrusevičėlis - Žemaitėlis rašo.

Pulgis net dviem atvejais buvo lankęs ir Kauno Meno (dailės) mokyklą. Bet žurnalistiniame darbe tuos savo mokslus irgi negreit tepanaudojo, — tik minėtuose vokietmečio augaliniuose - vabaliniuose pasakojimuose, o vėliau dar ir styvykliniame *Dievo Paukštelyje*, Vokietijoje. Ryškesnė išimtis buvo Klaipėdos dienraštyje *Vakarai*. To dienraščio iniciatoriaus ir pirmojo faktinio

vyriausio redaktoriaus - planuotojo Igno Šeiniaus (Klaipėdos gubernatoriaus patarėjo spaudos reikalais) paskatintas — tur būt, pagal švedų laikraščių pavyzdį, nes Šeinių viskas žavėjo, ką buvo šveduose matęs — Pulgis kurį laiką piešė tam laikraščiui „vedamuosius". Tai buvo *comic'ų* pobūdžio piešinėliai su dialogais prierašuose, tik ne šiaip sau juokeliai, o vis „iš linksmosios pusės" papiešta ir papasakota kokia politinė - visuomeninė tos dienos aktualija. Iš piešinėlių ir prierašinių dialogų būdavo aišku ne tik, apie ką kalbama, bet ir kokia nuomonė apie tai sakoma. Tai iš tiesų buvo laikraščio nuomonės pareiškimai, taigi — kaip ir vedamieji straipsniai, tik kitokiu pavidalu pateikiami. Tai buvo sėkminga atrakcija laikraštyje: daugumas skaitytojų *Vakarus* skaityti pradėdavo nuo „Pulgio vedamojo". Temas bei nuomones greičiausiai pateikdavo Šeinius, o Andriušio uždavinys buvo tik pasakyti visa tai dailininko ir beletristo priemonėmis.

Iš to, kad Andriušis tik svetur pasireiškė kaip rašytojas, galėtų atrodyti, kad, štai, apsigimęs rašytojas Lietuvoj ekonominių sąlygų buvo priverstas kapstytis žurnalistiniuose darbeliuose, ir tik svetur tepajėgė tapti tas, kas iš tikrųjų buvo. Bet tas išskirtinis pavyzdys nebūtų pakankamas įrodymas pagrįsti tokiai nuomonei apie Lietuvos kultūrinio gyvenimo sąlygas apskirtai. Andriušio atvejis savotiškas. Gal kiek ir dėl aplinkos, gal kiek ir dėl ekonominių sąlygų, bet, tur būt, daugiausia dėl savo paties dvasinės prigimties, Andriušis savo kelyje į rašytojus perėjo vabališką metamorfozę. Lietuvoj Andriušis — rašytojas buvo dar tik „vikšro" stadijoj. Traukimosi į Vakarus metas buvo jo „lėliukės" stadija. Tik po to, „stovyklinėj eroj" atėjo laikas rašytojo „plaštakei" sparnus išskleisti.

° ° °

Nereikia nė statistikos, gana vien prabėgom apžvelgti pastarųjų trijų dešimtmečių mūsų išeivinės literatūros panoramą, ir įsitikinsi, kad joje didžiai daug, gal net visų daugiausia esama tezinės beletristikos. Ryškiausias pradininkas buvo Vincas Ramonas su savo *Kryžių* (1947) teze — *Roma ar Maskva, trečio kelio nėra.* Ir po šiai dienai daugumas rašytojų, kas atvira burna, kas bent puse lūpų, kas tiesiog, kas užuolankom, bet vis skelbė ar bent rėmė savo puoselėjamas ideologines tezes — kas krikščioniškas, kas pagoniškas, kas laisvamaniškas, kas nacionalistines, patriotines, antikomunistines, liberalines, demokratines ir t.t. O Pulgis buvo, jei gal ir ne vienintelis, tai vienas iš tos rašytojų mažumos, stovinčios atokiai nuo ideologiškai srovinių tezių. Jis, koks buvo iš pradžios, toks ir liko visados — „nepartinis" ne tik politiniu, o ir pasaulėžiūriniu požiūriu.

Iš pradžios, tai yra, toj „vikšrinėj" laikraštininko stadijoj, išlikti „nepartiniu" nebuvo taip jau labai paprasta. Kone visi Lietuvos laikraščiai buvo daugiausia politinių ideologinių srovių arba atviri garsiakalbiai, ar šiek tiek užmaskuoti satelitai, ir žurnalistui nebūdavo natūralu įsitvirtinti laikraštyje, kurio ideologiniams interesams jis buvo drungnas ar visai neutralus.

Pirmuosius žingsnius į didžiuosius laikraščius Andriušis bandė liaudininkų (liberalinės kairės) dienraštyje *Lietuvos Žiniose.* Tai buvo visai natūralu, nes tos srovės veikėjų globojamame bendrabutyje tada gyveno. Bet laikraštininkystėj įsitvirtino tik „režiminiuose" laikraščiuose, tautininkų tiesiai ar per tarpininkus vairuojamuose. Ypač „palankūs vandenys" Pulgiui buvo

Klaipėdos dienraščiuose, kurie buvo valdžios remiami ir prižiūrimi — diriguojami, bet kuriuose buvo vengiama kauniškių tarppartinių kontroversijų. Čia Pulgis jautėsi geriausiai galįs išsilaikyti nepriklausomo stebėtojo ir samprotautojo pozicijoje.

Hitleriui mus išvijus iš Klaipėdos 1939 ankstyvą pavasarį, Pulgis Kaune nesvyruodamas prisišliejo prie paties tautininkų oficiozo *Lietuvos Aido*, ir jame — tarp ko kita — net ir savo individualinę „tribūną" įsitaisė. Tai buvo nedidukas, keleto dešimčių eilučių kampukas laikraštyje, pavadintas *Diena dienon*, pasirašomas lotynišku vardu — *Homo simplex*, paprastas žmogus. Čia Pulgis, tikrai iš „paprasto žmogaus" pozicijos, apžvalgydavo Kauno politinių ir kultūrinių vyksmų panoramą ir pašaipiškai „patraukdavo per dantį" pastebėtus paslydimus nuo nuoširdumo, nuoseklumo ar stačiai nuo paprasto žmogaus sveiko proto. Žinoma, tie krimstelėjimai ir bakstelėjimai dažniau būdavo nukreipti į opoziciją (ypač į katalikiškąją opoziciją), negu į oficiozo atstovaujamo režimo aplinką. O vistiek, net ir taip tautininkų dienraštyje bendradarbiaudamas, nesąlygotu tautininkų bendraminčiu Pulgis nepasidarė, o liko užkietėjęs „nepartinis".

Ar ne tuščiaviduris toks rašytojas ar žurnalistas, kurs nėra apsisprendęs dėl pasaulėžiūros ir politikos? Ar toks nėra lyg jūreivis be kompaso?

Vistiek, kaip kas į tokį klausimą atsakytų, Pulgio Andriušio tas atsakymas neliestų. Nes jis nebuvo „neapsisprendęs" ir nebuvo „be kompaso". Tik jo kompasas (ir apsisprendimas) nenuvedė jo į nė vieną tada egzistavusią pasaulėžiūrinę srovę ar politinę partiją.

1940 pavasarį Kaune, prie kavos puoduko Konrado kavinėje, vienas iš mūsų lyg rimtai, lyg juokais pa-

klausė Pulgį, kokios jis valstybės santvarkos norėtų Lietuvoj (santvarkos problemos tada buvo vis dažnėjančios pokalbių temos). Pulgis, šį kartą nė kiek nesišaipydamas, visiškai rimtai atskleidė savo politinį idealą šiais žodžiais: — *Tokios, kurioj nebūtų sarmata saugume tarnaut.*

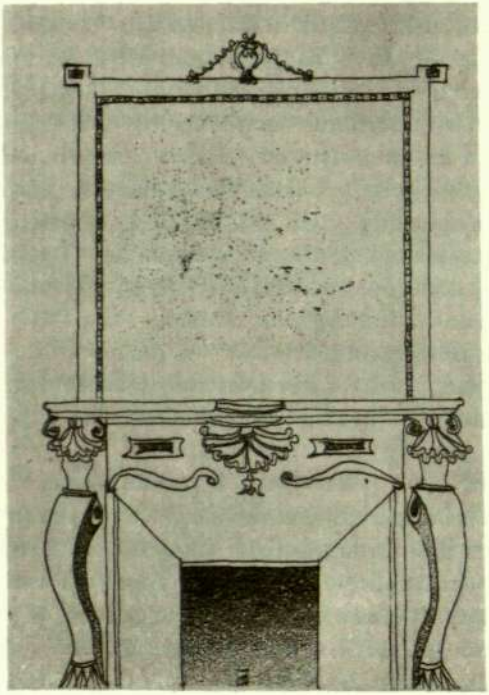

KARIMUJI

JURGIS JANAVIČIUS

Karimuji tauta gyvena Purari upės aukštupy, ant plokščiakalnio tarp kalno Karimuji ir centrinių Naujos Gvinėjos aukštumų. Plokščiakalnio rytuose, tarp Perijos ir Mėjo kaimų, baltieji įkūrė administracijos postą, kurį jie irgi pavadino Karimuji. Per paskutinį skaičiavimą visuose karimujų kaimuose ir gyvenvietėse buvo užregistruota šeši tūkstančiai penki šimtai žmonių.

° ° °

Dojobė papasakojo kad, pirmą kartą atėję į Periją, baltieji sušaukė visus vyresniuosius. Kai visi susirinko, jie atidarė auksinių dažų skardinę. Pamirkydami pirštus į auksinį dažą, visiems iškilesniems jie uždėjo apskritą ženklą ant kaktos. Paženklintiesiems jie tada paaiškino savo įstatymus: ką galima daryti ir ko ne. Su kitais jie nekalbėjo. Nors auksas nuo kaktų greitai nubyrėjo, visi paženklintieji vietinių tarpe lig šiolei išliko gerai žinomi. Jie yra vadinami tol-tol.

Dojobė nebe jaunas. Jam tikriausiai jau virš penkiasdešimt metų. Savo amžiaus jis nežino. Jeigu kas

jam sako: „Dojobe, jums jau penkiasdešimt metų", jis atsako: „Gal būt." Jei sako šešiasdešimt, jis vėl atsako tuo pačiu gal būt. Tačiau jis atsimena, kad, baltiesiems pasirodžius, jis, kartu su kitais Perijos gyventojais žiūrėjo į ateinančius, o jo sūnus Arema sėdėjo, apžergęs tėvo sprandą, ant pečių. Tai buvo 1959 metais.

° ° °

Toli vakaruose, čimbų genčių apgyventose aukštumose šiaurėj, Purari, Eravės ir kitų upių slėniuose baltųjų patruliai buvo pasirodę dar žymiai anksčiau. Iš jų gauti ar išmainyti vertingi daiktai, kaip, pavyzdžiui, plieniniai peiliai, kirviai, vinys ir pielyčios ėjo iš rankų į rankas. Žmonės negalėjo atsistebėti didžiuliu tų įrankių pranašumu, lyginant juos su akmeniniais kirvukais, adatom iš kaulo, bambukinėm strėlėm ar palmės medžio rakandais. Baltieji buvo neišpasakyto gudrumo ir įžvalgos. Jie žinojo, ką iš ko ir kaip padaryti ir kokiais būdais panaudoti tuos visokiausius išmįslus savo patogumui ir naudai. Neabejotinai jie turėjo savyje jėgų ir paslaptingų išteklių, kurių vietiniai, nors bandė ir ginklais ir burtais, niekaip neįstengė viršyti.

Iki baltųjų atėjimo, anot aštuoniolikmečio Aremos, visos karimujų gentys nieko nebuvo tikrai supratusios. „Mes", sako jis, „laiko ir to nežinojom. Pas mus nebuvo nei metų, nei savaičių, nei valandų, tiktai begalinė eilė pamainom pasikartojančių liūčių ir sausrų. Nežinojom nei iš kur atiteka nei kur nuteka mūsų upės, nei kas gyvena už kalnynų šiaurėje, nei kur baigiasi miškai vakaruose. Tarp atskirų genčių niekad nesibaigdavo karas. Kovos ėjo tai dėl moterų, tai dėl kiaulių, tai vėl dėl nakties tamsoje dingusių paukščių-kasavarių. Iš visų

pusių mes buvom apsupti piktų, pavojingų dvasių. Mano tėvas ir kiti seniai dažnai pasakoja, kaip žmonėms kartais nei iš šio nei iš to užtemdavo akys, drebulys apimdavo ar atsiverdavo negyjančios žaizdos ant pirštų, veido ir kojų. Dvasios mus kankindavo be paliovos. Mes nujautėm, kad mūsų tarpe buvo jų talkininkų ir talkininkių; gyvenom įtaringume, baimėje ir pyktyje".

Kūno eiklumas, jėga, ypatingi sugebėjimai ir iš to paties kraujo ryšių išplaukianti stiprybė iš mirusių būdavo perimama nuo seno nusistovėjusiu būdu. Mirusio kūnas būdavo paguldomas ant iš pagalių surėsto suolo, po kuriuo moterys sukraudavo saldžiabulvių, pitpit (švendrių šerdžių) ir kito žalio maisto. Užėjus lietui, nuo lavono ant daržovių lašantis vanduo persunkdavo jas visu tuo, kuomi mirusysis pasižymėjo prieš jam užgęstant. Daržoves tada valgydavo mirusio artimieji.

Apsigynimui nuo dvasių, ypačiai piktai puolančių jaunas mergaites ir moteris po tėvo, vyro ar vyresnio brolio mirties, labai efektingai padėdavo mirusiojo pirštas, ranka ar pėda, nešiojama ant virvelės po kaklu. (Tokių amuletų fotografijų 1962 m. yra padaręs dr. Dough Russell iš Port Moresby. Vėliau tas paprotys baltųjų buvo griežtai uždraustas.)

° ° °

Karimuji poste yra aerodromas, valstybinės administracijos įstaigos, radijo ryšys su pasauliu, traktorius, nuovada, kalėjimas. Čia pat prie aerodromo nuo seno stovi Perijos kaimas, o kitoje to paties aerodromo pusėje Mėjo ir Solidar. Temstant iš daržų į kaimus kasdien sugrįžta sunkiomis naštomis nešinos moterys. Jų naštos: talpūs, iš agavų gijų išausti maišai su keturiom ąsom,

surištom į dvi kilpas, kurias jos užsikabina sau ant viršugalvio. Kilpos įsispaudžia į smulkiai ir kietai susigarbanavusius plaukus ir nenusmunka. Maišai kupini daržovių, vaisių ir žemės riešutų. Jie kabo žemai — tarp juosmens ir užpakalio. Mamai ant pečių dažnai joja mažylis. Priedu ji kartais neša ir sausų šakų glėbį ugniai virimui. Moterys eina palinkusios. Po jų pasvirusiais torsais patetiškai tabaluoja nuogos krūtys. Naštos ant atkištų užpakalių jas tiesiog stumte stumia pirmyn; jų žingsniai sunkūs, bet tylūs ir greiti. Jom iš paskos tūpčiodami bėga paaugesni vaikai.

Du šimtus penkiasdešimt kinų (kina = australiškam doleriui), keturias kiaules ir du ar tris paukščius-kasavarius kaime kainuoja jauna žmona. Jeigu mergaitė stipri, darbšti, paklusni tėvams ir graži, už tą kainą jos negausi. Jaunikiui tada reikia dar atskirai mokėti motinos tėvams, tėvo kitoms žmonoms, broliams ir kitiems artimiesiems. Bet net ir tuomet, kai visa ar dalis sutartos kainos yra jau sumokėta, vedybos dar nėra galutinai nulemtos. Pasitaiko, kad po visų derybų ir susitarimų jaunoji ir jos tėvai ima vilkinti ir atidėlioti arba net netikėtai atšaukia anksčiau duotą sutikimą. Tada ima bręsti didelės įtampos. Ir jeigu staiga įvyksta kas baisaus, visas kaimas užverda riksmu, riaušėm ir mušty-nėm. Visi — nuo mažiausio iki vyriausio — žino, kas ir kodėl nutiko ir kurią pusę tam ar kitam privalu yra palaikyti. Tuomet tiktai svetimas baltasis — lietaus užlaikytas pilotas ar naujai atvykęs misionierius — yra priverstas klausti: „Sakykite, žmonės, kas čia šiandien dedasi pas jus?" Ir paskui: „Tai kodėl jis nudūrė motiną?" „O dėl to", atsako jam, „kad, vyrui iš kito kaimo atėjus atsiimti kiaulės, kurią jis jau seniai buvo jai davęs avansu už pažadėtą, bet apsigalvojusią dukterį, jinai

grąžino jam tiktai mažą paršiuką, ir tą patį nevisai sveiką".

Kol laikai nebuvo pasikeitę, merginos beveik be išimties noriai tekėdavo už senių, jau turinčių vieną, dvi, tris ar daugiau žmonų, didelius kiaulių būrius ir, tuo pat sykiu, aukštą prestižą kaime. Puotų metu bedančiai seniai nepajėgdavo suvalgyti kietesnių kiaulienos gabalų; vaikams ir žmonoms likdavo daugiau. Šiandien jau pasitaiko, kad viena kita, žiūrėk, ima ir išeina už jauno medžiotojo. Jaunasis Arema, štai, žvalgosi žmonos. Jam labai patinka Barza Nogaro — jauna (14 metų), viena iš gražiausių kaime. Ji brangiai kainuotų. Bet Arema dirba virėju pas baltus matininkus ir uždirba vieną kiną ir šešiasdešimt penkias tojas į dieną. Jis taupus. Laimė jam, atseit, jau šypsosi. Gal būt, vieną dieną jam nusišypsos ir Barza.

Dauguma merginų iš tolimesnių kaimų tačiau ir šiais neaiškiais laikais tebeteka už kiaulėm ir kasavariais turtingų senių. Dažniausiai jos būna jau iš anksto suderėtos arba parduotos dar kūdikystėje.

Į šiaurės vakarus nuo Karimuji posto, kitoj pusėj Tua upės, gyvena karimujams giminiška Bomai tautelė. Tai geri, taikingi žmonės. Jų žemė derlinga, jie kalba bomai kalba. Už kaimo yra aukštas kalnas. Jis iškyla iš slėnio dviem gražiai apvalainom viršūnėm, lyg krūtinė milžiniškos moters. Balti debesys per dieną kybo virš kalno krūtų. Į popietę jie nuslysta žemyn. Iš toli, iš Perijos ir iš Mėjo matyti, kaip į Bomai miškus įstrižom uždangom krinta lietus.

Kaimą valdo senas čimbas, vardu Kabilė (Rojaus Paukštis). Baltieji kadaise uždėjo jam auksinį ženklą ant kaktos. Jam priklauso kaimo daržai ir laukeliai, dviaukštis namas su skardiniu olandiško sukirpimo stogu

Moteris liūdi mirusio tėvo ar vyro.
(Foto: D. Russell)

Vyras su kepure iš kasavario plunksnų. Karimuji. 1975.
(Foto: J. Janavičiaus)

Moterys ir vaikai Vanajo (Jaso genties) kaime. Karimuji. 1975.
(Foto J. L. Janavičienė)

Kikimi, Kikiribai žmona. Karimuji. 1975. (Foto J. Janavičius)

Vyras su pypke prie seno namo Perijoj. 1975. (Foto: J. Janavičius)

Genties namas. 1960. (Foto D. Russell)

ir trisdešimt penkios žmonos — beveik visos Bomai moterys. Kabilė turtingas; ko jis užsinori, tą ir nuperka. Bet jis jau senas ir nelabai beišgali. Jo žmonos jau seniai nebesusilaukia. Girdisi kalbų, kad jis neišgalėdavo ir jaunesnis būdamas. Kaip ten bebūtų, vaikų Bomai kaime yra vos keletas. Jauni vyrai eina ieškoti sau žmonų kitur.

° ° °

Perijoj yra keletas senų namų, pastatytų tuoj po baltųjų atėjimo, kai statybos įrankiai ir būdas ir pats karimujų gyvenimas dar nebuvo svetimų įtakų paveiktas. Jie stovi ant medinių kojų, nuo pusantro iki dviejų metrų virš žemės. Stogai iš kjunai žolės, apvaliu kraigu; dažniausiai jie dengia ir sienas. Galai užtaisyti statmenai vienas šalia kito sustatytais ir lijanom surištais rąstukais. Pro rąstukų sieną skersai visą galą laukan išsikiša namo grindys, ant kurių, kaip ant aukšto gonkelio ar balkono, patogu sėdėti. Galo vidury — įėjimas, durys. Į vyrų galą lipama kopėčiomis, į moterų — rąstan įkirstais laipteliais. Pačiam namo vidury, ant moliu plūktos vietos, kūrenasi ugnis.

Dar netaip seniai karimujų miškuose vietomis stovėjo ypatingai dideli, kartais net dviejų aukštų, panašios struktūros pastatai. Jie būdavo dvidešimties ir daugiau metrų ilgumo, ir juose tilpdavo visa gentis. Vyrai gyvendavo viršuj, per vidurį moterys, apačioj po namu visi genties paukščiai-kasavariai ir kiaulės.

Dešimt, daugiausia penkiolika metų išstovėdavo toks namas. Ant stogo, kai jis imdavo varvėti, vyrai užmesdavo šviežios kjunai žolės. Bet luotai, gegnės ir

sąsparos likdavo netaisomos. Namas kirmydavo ir pūdavo ir palyginti labai greitai virsdavo žeme.

Baldų karimujai neturėjo. Daugumas neturi jų ir šiandien. Nebuvo pas juos nei puodų, nei įrankių virimui ir valgymui. Vandenį jie nešdavo ir neša žalio bambuko lazdose, kurių narių dugneliai, išskyrus paskutinį, yra pradurti. Skylė atviram lazdos gale užkimšta kamštuku. Karimujiškas kibiras būna maždaug dviejų metrų ilgio ir dvylikos centimetrų storio. Vandens jame telpa kiek mažiau negu mūsiškiam, bet nešti jis patogesnis. Žalio bambuko lazdose karimujai taip pat verda ryžius ar sago košę. Kol košė išverda, bambukas apsvyla, tačiau kiaurai nepradega. Skonis jame virto maisto, aišku, būna kitoks negu aliumininiam inde paruošto.

Karimujai miega ant grindų. Vaikai laksto nuogi, jauni medžiotojai šiais laikais jau dėvi trumpas kelnes, senesnio amžiaus vyrai vaikšto klyną ir subinę pridengę virvele prilaikomais žolės pluokštais. Moterys, bet, aišku, ne valdžios tarnautojų žmonos, dažniausiai būna apsigaubusios pigiom, pilkom antklodėm, ant viršugalvio surauktom panašiai į arabišką turbaną.

Kas iš karimujų ką turi — nešiojasi su savim, terbelėj ant krūtinės ar maiše, vadinamame bilum. Namuose medžiotojų lankai ir strėlės dažnai būna užkištos iš vidaus už gegnių ar stovi atremtos į sieną. Šiaip jau daiktai, jeigu jų iš viso yra, guli kur padėti.

Iš daržų moterys atneša daržovių, vyrai sugrįžta iš medžioklių su smulkia žvėriena: oposumais, šikšnosparniais, kartais parneša smauglį-pitoną. Čia pat palei upeliūkščius auga bambukas, nendrės, kjunai žolė stogams. Aplinkui, kiek užmato akis, vešlūs miškai — malkų, rąstų, sąsparų ir juodo palmės medžio medžiotojų lankams netrūko ir netrūks. Misijų lentpiūvė pripiauna net

lentų. Bet visi „geri" daiktai, viskas, ką sugalvojo baltieji, į Karimuji postą yra atskraidinama lėktuvais. (Balus — baltas paukštis. Balus — lėktuvas. Place balus — aerodromas.) Visi keliai ir takai prasideda prie aerodromo ir baigiasi Jaso ir Daribi genčių kaimuose ir gyvenvietėse. Kas nori eiti toliau, turi keltis per didžiąsias upes — per Pijo, Purarį ar Tuą. Skersai Tuą, tiesa, yra siauras, siūbuojantis lieptas. Juo perėjęs, nueini pas Kabilę į Bomai. Toli pietuose yra lieptas ir per Purarį. Tačiau iš ten niekas neparsineša nei druskos, nei konservuotos mėsos skardinių. Eiti į tuos tolimus, svetimus kraštus, pagaliau, nėra nei reikalo. Mėjo kaime gyvena baltas plantatorius. Jis augina kardamoną eksportui į Japoniją ir Arabiją. Jis taip pat turi krautuvę. Prekių kainos pas jį aukštesnės negu čimbų sostinėj Kundijavoj. „Kodėl?", vis klausia vietiniai. „Todėl, kad oro transportas yra nežmoniškai brangus", atsako plantatorius. „Beveik neįkandamas", priduria jis.

Krautuvėj parsiduoda tabakas, seni laikraščiai popieriui, cukrus, muilas mokytojams ir kai kuriems policininkams, spalvotos medžiagos mergaitėms, dažytas limonadas, kišeninės lemputės ir panašūs dalykai. Plantatorius rodo ir kino filmus. Garso juosteles agentūros atskraidina atskirose dėžutėse. Kartais jos susimaišo. Būna, kad ant ekrano joja tikri, Tunise filmuoti kazokai, o garsai priklauso meilės istorijai iš Meterlinko laikų Austrijos. Bilietas suaugusiems kainuoja dvidešimt tojų, paaugliams penkios, vaikai eina kartu su tėvais. Filmus ir skaidres retkarčiais rodo misijų ligoninės sesuo. Įėjimas tada visiems būna veltui.

Aerodromas yra apie aštuonis šimtus metrų ilgio ir šimtą pločio, nudrenuotas, nevisai horizontalus, į vakarų pusę kiek kryptelėjęs pakalniui. Žolė ant jo nu-

piauta. Visi Perijos, Mėjo, Solidar ir kitų artimesnių kaimų vyrai kas mėnesį atbūna dieną su vadinamuoju sarifu: ilga, plokščia ir lanksčia geležim. Staigiai užsimodami jie kerta ir kerta smilgas, kartais net pasisukdami aplink save ant nuogo kulno. Su kiekvienu kirčiu kartu su žoligaliais daug energijos išlekia į orą. Bet aerodromas užtat lygus kaip stalas. Kai lyja ir kai takai visur pažliunga purvais, eiti juomi būna vienas malonumas.

Visus viešuosius darbus prižiūri kijapas — valdžios atstovas, administratorius, teisėjas. Anksčiau juomi visuomet būdavo baltasis. Dabartinis yra vietinis, bet jis ne karimujis. Jis iš kito salos krašto — neturi čia nei giminių nei draugų. Kai jam gimė sūnus, kijapas iškėlė puotą. Buvo visko: alaus, biskvitų, likerio ir ko tik nori. Karimujai, aišku, visi dalyvavo. Kiek papuotavę, jie susirado pagalius, ėmė lakstyti, grasinti policininkams ir net sukti ratus aplink krautuvę ir plantaciją, o kijapas tiktai mojo ranka. „Jie yra O.K.", sakė jis, „jie tik kibirkščiuoja truputį". Vieno policininko žmona paskui pakėlė suknelę sau iki pat pečių ir, atidengus visą savo grožį, klykė: „Na, vyrai, kas iš jūsų pasiruošęs?" Jos pačios vyras tada nutempė ją skersai aerodromą kalėjimo link. Pakeliui jai dar pavyko išsprūsti iš jo nagų ir apmėtyti savo įtūžusį vyrą-policininką akmenimis. Bet nuo įstatymo, anot kijapo ir visų kitų policininkų (kurie, tarp kitko, irgi ne karimujai), iš Karimuji posto niekur nepabėgsi.

Kijapo, policininkų, mokytojų ir Kovos su Malarija atstovo dukterys eina į mokyklą. Jos, mat, svetimos, tai yra, ne karimujiškos genties. Visi kiti mokiniai yra berniukai, nes vietinėms mergaitėms mokslas yra uždraustas. Pagal mūsų papročius, sako karimujų vyresnieji,

mergaičių darbas yra padėti moterim daržuose.

Iš Kundijavos atskridę valdininkai bandė vietinius perkalbėti. Tėvai — visi prityrę medžiotojai — paniurę klausėsi tų kelnėtų ir marškiniuotų čimbų. Galų gale jie ištraukė iš už gegnių savo lankus ir strėles. Strėlių jie turi visokių: lengvų paukščiams, sunkesnių posumams, dar sunkesnių su plieno peiliu prieky laukinėm kiaulėm ir taip pat visai kitokių — liaunių ir tiesių su aštriu, skeltu kaulu, aplipusiu pūvančia mėsa. Pamatę lankus ir parinktas strėles, Kundijavos čimbai toliau nebeaiškino apie mergaičių švietimą.

Lankai ir strėlės, tačiau, yra tik antraeilis karimujų ginklas. Jų burtų ir magikos grėsmė yra neabejotinai daug didesnė. Čimbai, Morobės ir Sepiko gentys, žvejai iš Baimuru ir nuo Purari deltos ir net kovingi kukukukai žino, kad tikram karimujui nereikia ypatingų pasiruošimų, idant pasiversti nuodinga gyvate, skorpijonu, ar plėšriu, laukiniu šuniu. Sutemos ir naktys karimujų kaime yra baugios net iš pačios Naujos Gvinėjos sostinės (Port Moresby) retkarčiais atvykstantiems dignitoriams. Ir niekas iš jų už tai nesišaipo.

Sydney, 1975

MASKVOS LIETUVIŲ STUDENTŲ DRAUGIJOS IR „AUŠRINĖS“ SUSIRINKIMAI

(1910.IX.25 - 1911.I.22)

PETRAS KLIMAS

Šie užrašai iš studentavimo laikų (rankraštis pavadinimo neturi) rasti tarp P. Klimo popierių Prancūzijoje.

Perrašant, išlaikyta originalo rašyba. Sumodernintos tik pavardės — vietoj: Skipetis, Skipetys, Lastauckas, Herbačauckas, Čiurlianienė, Olšauckis, Šalkauckis, Šalkauckas rašoma: Skipitis, Lastauskas, Herbačiauskas, Čiurlionienė, Olšauskis, Šalkauskis. Suvienodinti įvairiai rašomi valandos ir rublio sutrumpinimai (į „val.“ ir „rub.“).

Kairėj teksto pusėje žymima rankraščio puslapių numeracija.

Papildymai redaguojant įdėti į laužtinius skliaustelius [ ].

Ž. Mikšys

P.S. P. Klimo pabraukti žodžiai renkami kursyvu.

1. 25-IX-10. Visuot.[inis] stud.[entų] susirinkimas universitete juristų aud.[itorijoje] № 4. Susirinko labai punktuališkai. Iš viso dr.[augijon] užrašyta į 45 sąn.[arių], jų tarpe ir nestudentai ir, rodos, kursistė, bet atvyko tik 35 žmonės, nes kitiems, pašaliniams, ir negalima į universitetą [įeiti]. Susir.[inkimą] atidarė senasis pirmin.[inkas] R. Skipitis (iš gamtininkų perėjęs į juristus). Padavė atskaitą iš veikimo 09 m.[etų]. Iš kalbų ir tarimos[i] paaiškėjo: ekonomiškus — šelpimo reikalus atlieka valdyba su

visuot.[ino] susir.[inkimo] pritarimu; dr.[augija] užsiima ypatingai lavinimusi, skaitant referatus iš visokių šakų, stengiantis liesti Lietuvos reikalus. (Gražiai kalbėjo Šilingas); susirinkimus nariai *turi* lankyti, kitaip už 2 kartu neatėjimo išeina iš dr.[augijos] (Liutkevičius iš Petrapilės, juristas, atvažiavęs Maskvon laikyti valstybinius egzaminus, ant tiek priešinosi tam §, kad galima būtų neateiti ant (susir.[inkimo]) *neįdomaus* referato... nieko nenutarta). Įnešta sumanymas sutaisyti senų rankvedžių knygyną (iš skolintų ar dovanotų), priimta. Draugijos knygyno knygos nelegališkosios paskirta „Aušrinei". Išrinkta valdyba dr.[augijos] ir „Aušrinės" komisija viena nuo kitos atskyrium (į „Aušrinę": aš, Šilingas, Papečkys, Skipitis ir Dovydaitis). Baigiant susir.[inkimą], Dovydaitis pranešė temą sekančio susir.[inkimo] referatui, būtent, išaiškinti nuomonę studentijos sulig krikščionybės ir tam dalykui perskaityti jo parašytą straipsnį „Problema apie Kristų" „Draugijoje" № 42-43, 1910 m. (Susir.[inkimas] tęsėsi nuo 8-10 val., užtraukėme lig 10 ½, daugiaus negalime. Rektorius tą susir.[inkimą] paskyrė mūsų *įstatų peržiūrėjimui*, kad paduoti užtvirtinimui, nes mūsų dr.[augija] nelegalizuota pakol, nes išdirbta nauji įstatai, todėl paduos senus, kurie jau buvo seniau užtvirtinti). Be to priimta nauji sąn.[ariai]: Papečkys, Brundza, Svilas, Liutkevičius ir aš; Pridotikas už Senapilės dalykus nepriimtas, nors apie jį ir nekalbėjo, ir jo čia nebuvo, o Aleks. Milčinskas (baisus tinginys) neatėjo, girdi, nieko ten įdomaus.

9-X-10. Stud.[entų] susir.[inkimas] universitete. Punktuališkai. Apsirengę studentiškai, atėjo ir pašalinių. Iš pradžių knygyno apsvarstymas, paskui pristojimas prie užsienio „Paramos" (Krokuvoje). Dauguma balsų —

prisidėti. Keli (Liutkevičius, Draugelis-Dovydaitis tylėjo) sakė, nereikią, pakol nesusidarys katalikų stud.[entų] dr.[augija] Fribourge ir Louvain'e. E. Draugelis net paklausė, ar negalima dr.[augijai] prie „P." prisidėjus, jam nemokėti nario įmokesnio (!!) dalies. Toliaus ėjo oponavimas Dovydaičio straipsnių. Bytautas darodinėjo, kad krikščionybė yra produktas tuolaikinių ir prieš Kris-
2. taus išsivysčiusių filosofijos sistemų. Dovydaitis vietoj atsakymo apvertė, kad jis ne tą norėjo paduoti oponavimui, nes apie tai jisai dar rašys, o tik apie istorišką Kristaus egzistavimą. Tuomet Šilingas prirodė, kad toks klausimas nėra mums išrišamas ir nepasiekiamas, tai istorikų ir mokslininkų darbas, ir ginčai neturės prasmės, nes ir pats Dovydaitis remiasi tik kitų raštais. Tuo užsibaigė. Pažymėtina naujo pirmininko Ad. Lastausko taktas ir mokėjimas pirmininkauti, nors dar nevisai tą priedermę dar pertyręs. Daugiausiai kalbėjo Liutkevičius ir tokioj prasmėj — „aš manau, kad šitaip, bet aš visai sutinku su tuom ir tuom". Tiesa, kalbėjo apie mėn.[esinį] mokestį ir pakeitė progresyvišką į procentinį nuo gaunamų pinigų mėnesiui (1%).

17-X-10. Antras „Aušrinės" susir.[inkimas] bendrabutyj 2-me pas Šilingą 3 val. po piet. Tarėmės apie „Aušrinės" № 6 turinį. Eilės Ad. Juodojo,[1]) Ąžuolo buvo su jausmu p. Šil.[ingo] perskaitytos ir tariama, ar tinka, bet man ir Juoz.[ui] P.[apečkiui] toks sprendimas pasirodė per prasta, nes tuomet mūsų raštijoje įsikaltų terminas „aušriniškumas" vietoj „žegotiškumo",[2]) ir

[1] Adomo Lastausko-Lasto.

[2] Žodžio reikšmės nepavyko atsekti. K. Žegota buvo rašytojo K. A. Puidos (1883-1945) slapyvardis — gal „žegotiškumas" reiškia „puidiškumą"?

todėl eiles paėmėme namon peržiūrėti. Dovyd.[aitis] sako jam eilės neturinčios jokios vertės. Šilin.[gas] — atbulai, didelę estetišką ir dailės lavinimo vertę. Skip.[itis] norėjo eilių skaičių sumažinti. Skaitėm Nemeikšos feljetoną „Vakaro pasaka" — geras dalykas. Apie lavinimąsi (Juozo ir mano rašiniai) kalbant, Dovyd.[aitis] sukėlė klausimą, ant ko remias to lavinimosi reikalingumas ir pripažino reikalingą doros problemos aiškinimą ir jos kriterijo nurodymą. (Žadėjo parūpinti tokį rašinį). Sumanymą apie „informacijinį kalendorių" atmetėme, nes ir taip daug darbo. Kalbėjome apie „Aušrinės" skaitytojų anketą ir vasaros ekskursijų organizavimą. Pažymėtina, kad maskviečiai raštais daugiausiai šelpia „Aušrinę". Išsiskirstėme 10 val. vakaro, pakalbėję šiek tiek apie „konspiraciją", bet nieko tikro, kaip išsigelbėjus iš žandarų, jei imtų sekti, nenutarėme.

22-X-10. Leonas iš Kauno rašo, kad „Daina" „Ūkanose"[3]) pirkti negalinti, nes pati pinigų neturi ir už butą užsimokėti, bet žada apie tai pasirūpinti.——[4]) Al. Milčinskas nepripažįsta reikalingumo prisidėti prie stud.[entų] kuopos, nes tik laiką prisidėjęs leistų, o namie jis gal[i] daugiau atlikti; antra, ne vien visuomeniškų veikėjų tereikia (nors draugijoje nei karto nebuvo ir nieko apie ją nežino). Man įdavė savo tur būt pirmą vertimą, iš laikraščio „Rieč" apie suomių jaunuomenę, kad indėčiau „Aušrinėj" (ištaisęs — bet kalba gera).——[4]) 16.X.10 pavogė man iš universiteto paltą ir paliko seną, bet šiltesnį — taktiškas vagis, anot Dovydaičio. Dabar užrakinu.

---

[3] P. Klimas taip pavadino savo išverstą Suchodolskio „Chmarą", kurią vaidino ano meto lietuvių scenos mėgėjai.

[4] Rankraštyje ilgas brūkšnys.

3. 23-X-10. Stud.[entų] dr. susirin.[kimas]; prasidėjo 8 val. lygiai — pribuvo 36 punktuališkai ir 3 svečiai (Milčinskas dėlei savo atsargumo dar atėjo tik paklausyti, o paskui mano gal ir prisidėti). a) Bytautas oponavo Dovydaitį — krikščionybė tai sintezis helenizmo, judaizmo ir abelnai tuolaikinių filosofijų, todėl nėr reikalo, kad Jėzus būtų Dievu. Priparodė atskirų krikščionybės dogmų analogiškumą su tuolaikinės filosofijos iškeltomis problemomis ir jų išrišimais. Žemai apvertino Dovydaičio kritikos būdus: a priori nusprendžiančio, kad ta nuomonė kvaila, fantastiška, ta wilde[5]) hipotezė ir t.t. — tas dėl to, kad Dov.[ydaitis] yra tikintis be logikos, o dėl įkvėpto iš jaunystės tikėjimo, ir daro taip, kaip viens švent.[ųjų] kad tiki quia absurdum est. Dov.[ydaitis] atsakinėjo, bet tiek, kad ta I dalis tai tik maža dalelė didelio veikalo, kuriame jis grįš ir prie helenizmo, ir prie visų tų išvadžiojimų, apie kuriuos kalbėjo Bytautas. Kas link jo kritikos metodo, tai jis remiasi autoritetais, kuriems reikia tikėti. Šilingas svarbiu skaito motyvus, paspyrusius Dovyd.[aitį] rašyti apie tą klausimą ir tie motyvai sulig jo yra sociališkas Lietuvos gyvenimas; bet dėl laiko stokos „Dovydaitis kaipo sociališkas apsireiškimas" palikta kitam susir.[inkimui]. b) Ar stipendijatai tur dukart tiek mokėti draugijos kason, neišrišta: daugelis balsavusių už lygų mokestį (1%) visiems. c) Apie rinkimus aukų Mokslo dr.[augijos] namams ir „Žiburėliui" susirinksime 31-X-10 pas pirmininką (Bendrab.I). d) Apie vasaros įspūdžius susirinksime pas Šilingą subatoj 30-X-10 katrie nori. e) Merginos iš dr.[augijos] tur išstoti, nes joms į universitetą įeit negalima (liko tik Šlabaševičiūtė). f) Urbšiui paminklą atidengti

5 Ekscentriška.

24-X-10 ant kapinių. g) Paskirta paskolos: Lastaus.[kui] — 25 rub., Linkai — 15 (šis tik, rodos, dėl pinigų ir atėjo), Sipavičiui — 10 rub. ir Svilui — 20 (bet šis tik 1 ½ m.[ėn]· draugijoje, o įstatai reikal.[auja] 2 mėn. [esius], todėl jam rūpinama iš Šelpiečių dr.[augijos], kur yra fondas stipendijoms, tik dar nesurinkta (vos 240 rub., o nori, 2000 rub. esant, skirti). Susir.[inkimas] pasib.[aigė] 11 val.

24-X-10. Į 13 žmonių nuvažiavome atidengti Povilo Urbšio paminklo ant "иновѣрческое кладб." .[6]) Paminklas taisytas stud.[entų] dr.[augijos] už 69 rub. ir kasmet skiriama 5 rub. kapo pataisymui; gražus su parašu „D-rui P. Urbšiui. Tešnabžda Tau to medelio lapų šlamesys gimtąją Lietuvos dainelę. Draugai ir pažįstamieji". Dr. Pietaris pasakė jo biografiją ir, žinoma, kaipo daktaras žymėjo ypač velionio ligas ir sveikatą. Šilingas jausmingai paminėjo draugą — ateities veikėją, jei būt nenumiręs; nes jis nebaigė pradėto, neperjautė jausmų, nedagalvojo ir t.t. Mums gi geriausia atminti jį — tęsiant jo pradėtus darbus, jausti jo sujudintus jausmus, galvoti jo nepabaigtas mintis ir t.t. Paminklas surinktas (pinigai) per laidotuves stud.[entų] draugijos, kuomet taip pat ir 40 rub. nusiųsta „Žiburėliui" jo (Urbšio) vardu.

4. 30-X-10. Vasaros įspūdžiams pasidalinti šeimyniškas susirinkimas bendrabutyj. Susir.[inko] 15 žm. [onių]. Pranešėjas Šilingas; turėjo būti Skipitis, bet šis neatėjo. Šilingas kalbėjo — reikia mesti savo oficiališką poziciją — pamąstyti kaip suruošti bendrą su visuomene ir

[6] „Kitatikių kapin."[ių]. (Su padėka p. Simonui Šišmanui, padėjusiam išskaityti rankraštį.)

liaudim atmosferą: sekti raštiją, sodžiuje nesislėpti kambariuose, bet jungties eiti prie liaudies — bendras idejas reik sutaikinti su praktika.

Jo apylinkėj (Boguslaviškis Vil.[niaus] g[ub].) yra elementai: lenkai ir baltgudžiai. Lenkų ūkio ratelis lenkiškos dvasios, kuomet lietuviai neguojami. Šil.[ingas] pirmas paprašė ten lietuviško žodžio ir tuo sudžiugino lietuvius (kas parodo, jog lietuvystė dar gyva). Sutvėrė „Blaivybės" dr.[augiją] (Kauno filiją) — ne tik prieš alkoholį, bet ir plečiama regratis — platinama knygelės, kiekviename kaime knygynėlis (10 knygų apie blaivybę, išleistų šv. Kazim.[iero] dr.[augijos]). Ypač gerai paskatina žmones dirbti, kuomet apie jau atliktus darbus tilpsta kokiame laikraštyje korespondencija ir to № exemp. [liorių] išplatinama. Po sparnu „Blaivybės" galima ir reikia dirbti — mūsų gi intel.[igentai] lyg bijo tų „katalik.[ų] dr.[augijų]" dėl to, kad jie nenori perlaužti savęs, veidmainiauti, nes nėra katalikais. Tam tikslui jisai mano sutaisyti tokį „blaivininkų" būrelį tarp studentų, kurie galėtų dirbti Lietuvoje „Blaivybėje" tik su sąlyga, jei katalikiškumas jų nevaržys — t.y. nusiųsti Kaunan „Blaivybės" valdybon pranešimą apie išbraukimą iš įstatų katalikiškų siekių, tuomet jie prie „Bl.[aivybės]" prisidėsią.

P. Klimas apipasakojo Kalvarijos lenkų ir lietuvių santykius, draugijų stovį; kad pirm viso ko mums reik ekonomiškoji (labiausiai suprantamoji) kultūra varyti tarp liaudies, o podraug su kooperacija ir apšvietimą. Kaip laikytis sulig klerikalizmo, kurs pastaruoju laiku išbujojo — neiti jų šalin ir klerikališkon dr.[augijon] („Blaivybėn", „Saulėn" etc.), kuomet šitos varo ir „bendrą" kultūros darbą (tik, žinoma, su klerikališk.[ais] siekiais), nes tuomet mes netenkame opozicijos šalininkų

ir naikiname pirmeivybės pozicijas = atiduodam Lietuvą klerikalizmui (gal nejučioms). Meilus (darbininkas) nor[i], kad nebūtų jokių partyviškumų. Ypač užinteresavo, kaip prie dabartinės kunigijos įtekmės į žmones inteligentams — netikintiems dažniausiai prieiti prie liaudies, kaip elgtis. — Rodyti paviršutiniai tikinčiais (lapės dora), kad neužtraukti nuo kunigų „prakeikimo", ir dirbti žmonių labui, kuomet šie, kiek pakilę ir apsipažinę, ir tikėjimo dalykuose galės būti tolerantiškesniais. Svarbiausia — neužgauti liaudies tikėjimiškų jausmų, kaip jie neapsireikštų. E. Draug.[elis] įsišoko, kodėl čia kalbama „prieš tikėjimą", ar tai jis blogas daiktas, kad krikščioniškas katalikų tikėjimas geriausias...

Apie 3 stud.[entai] buvo priešingi lapės dorai ir sakė geriau elgtis stačiai (be politikos) ir užsipelnyti liaudies simpatiją ir užsitikėjimą gerais darbais (kaip, pvz., Avižonis — nors jis ir niekad neina bažnyčion). Pasirodė, kad toli gražu ne visad ir ne visur taip galima daryti — įvairių lietuvių liaudies psichologijų. 4 val. pakalbėję išsiskirstėme, pasižadėję, laikui esant, rinktis tankiaus.

6-XI-10[7]) Susir.[inko] 24 sąn[arių]· Šilingas oponavo Dovydaičio straipsnį — aiškindamas jo „Problemos apie Kristų" pasirodymą — būtent, nepatenkintas realybe, ieško aukštesnių stimulų, apribojančių žmonių gyvenimą. Randa lyg panašumą Herbačiauskui ir Čiurlionienei (sulig pačios dvasios, bet ne filosofijos). Prieš tai nupiešė mūsų „partijų" veikimą po Revoliucijai: demokratų ir realistų, ir klerikalų: krikščioniškų ir katali-

[7] Rankraštyje klaida: 6-X-10.

kiškų. Prie pirmųjų „Liet.[uvos] Ūkin.[inkas]" ir „Liet. [uvos] Žin.[ios]" prie antrųjų „Viltis" ir iš dalies „Draugija", prie trečiųjų visi kiti laikraščiai. Klerikalai dabar stipriausi, nes koncentruoja visą tautos kapitalą (laikraščiai be kunigų negali gyvuoti /!/). /Nežinia kodėl p. Šil.[ingas] negavo[8]) „visuomeniečius"/. Visur matome tik krikščioniškos ideologijos knygeles ir literatūrą. /Dovydaitis nė neklausė ir išėjo kitan susirinkiman/ Pirmininк.[as] perskaitė „šiltą" „Paramos" laiškelį apie priėmimą į savo narius. Papasakojau apie „vasaros įspūdžius". Priėmė Kaulakį ir Paškevičių į narius. Iždo atskaita ir Sipavičiaus ironiška kritika (revizijos komisijos narys). Čion taip pat kilo klausimas, kaip priversti skolininkus atlyginti skolas (labai senas klausimas: ir šelbė jau per laikraščius pavardes; dabar įvesta „vekseliai"). Lenkų progresistų kuopa (studentų) prašo lietuvius, kad jie parūpintų jiems referatus apie Liet.[uvos] literatūrą,
6. kooperaciją ir t.t. Girdi, norį su lietuviais susipažinti... Čion pripažino reikalingu abelnai susiartinti su lenkais, idant derinti lietuv.[išką]-lenkišką klausimą. Pietaris pranešė, kad jau seniau toki susiartinimai buvę ir M. Biržiška dar buvo iš lietuvių dr.[augijos] išrinktas dalyvauti lenkų posėdžiuose (lenkų gi — mūsų posėdž.[iuose]) ir turėjęs gana didelę įtekmę; tokią, kad net kartą jį norėję išrinkti draugijos (lenkų) pirmininku. Lenkai gi atstovai net lietuviškai pradėję mokintis (bet iš to visko nieko neišėjo).

7-XI-10.[9]) Ant Urbšio kapo nusitraukėme fotografiją. Tą dieną dažinojom, jog Levas Tolstojus 6 val.

[8] Neigė, nepripažino.

[9] Rankraštyje klaida: 7-X-10.

ryto mirė.———[10])

Atvažiavęs Vacl.[ovas] Biržiška iš Kal[11]) su Šilin.[gu] sakė, jog „Aušrinės" netaktiškas žingsnis patalpinti jo straipsnį apie „tikėjimo elementą gyvenime". /Tą straipsnį dėdama redakcija šiaip samprotavo: padėsim prierašą, jog nesutinkam ir t.t., tuo ypač gi talpinam, kad Dovyd.[aitis], skaitomas kaipo krikščionybės šulas, tame straipsnyje pasirodė savo prirodymuose labai silpnu ir tuo tik mūsų klerikalams gali suteikti „medviežiju uslugu"/.[12])

8-XI-10.[13]) Visų studentų susirinkimas universitete dėl Tolstojaus mirties. Negali žmogus ir prasigrūsti: pilnos buvo 5 juristų auditorijos. Daug karštų ir „revoliucijoniškų" kalbų apie Tolstojų — jo filosofiją, jo veikimą, jo genijų etc. Išnešimas įvairių rezoliucijų, prisitaikant prie Tolst.[ojaus] mokslo. Pasirodė diduma studentijos giliai demokratiška (bent žodžiuose).

9-14.XI-10.[14]) Studentijos judėjimas dėl L. Tolstojaus mirties. Protestai prieš mirties bausmę ir prieš viską, kas dar yra Rusijoje biauraus. Streikas ir manifestacija ant gatvės. Pasirodė studentų nesolidariškumas, išsisklaidymas, per didelis individualinės nuomonės gerbimas ir užsispyrimas ją ginti, einant prieš kolektyvinę. Atsirado daug streikbrecherių[15]) — dešiniųjų ir oktiabristų; manifestacija ėjo tik dalimis, nes policija gerai

---

10 Rankraštyje ilgas brūkšnys.

11 Toliau neišskaitoma.

12 „Lokio patarnavimą".

13 Rankraštyje klaida: 8-X-10.

14 Rankraštyje klaida: 9-14.X-10.

15 Streiklaužių.

dabojo ir vaikė — daug areštuota, kiti sutrempti. Po tam vėl susirinkimai (visuotini) universitete! Didelė dezorganizacija, riksmas, ūžimas, plojimas ir švilpimas tiems pat žmonėms vienų ir tų pačių studentų ir t.t., ir t.t. Policija reikalauja išsiskirstyti — studentai išsiskirsto, o kitą dieną vėl taip... kaip paprastai...

7. Nusižudė Sozonovas už tai, kad jį kalėjime labai kankino — stud.[entų] susirinkimas — protestas, streikas, streikbrecheriai ir t.t., ir t.t., kaip paprastai visame kame. Ir taip tęsėsi ligi 10-XII-10, kuomet aš jau išvažiavau namon.

20-XI-10. Vasaros įspūdžių pasidalinimai. Skipitis apie Žaslius. Iškilo „dvarų klausimas" ir podraug apie „lietuvišką buržuaziją" naujosios formacijos ir jos reikšmę Lietuvoje žemės reikaluose. Šilingas giedojo jai himną ir geidė tos buržuazijos Lietuvoje kuo daugiausiai, nes žemė tautai tai būtinas pamatas. Lenkų ir rusų buržuazija negeistina, nes neturi tautiškos įtekmės į valstiečius ir negal užsiimti tokiu darbu kaip supirkimas žemių iš dvarų ir parceliavimas jos valstiečiams, ką tikisi Šilingas iš lietuvių buržujų kaip, pvz., Steikūnas, Grauženis ir t.t. „Naujoji formacija" tvyro tame, kad šie buržujai kilę iš valstiečių per savo darbštumą, vikrumą ir todėl kultūriškai veda ūkį — kuomi duoda gerą pavyzdį ir kaimynams — juos mokina; nes, kaip žinome, turčiai Lietuvoj tur didelę įtekmę, o tankiai ir laiko prigulmybėj nuo savęs valstiečius. Bendroji išvada — buržujai toki (nauja formacija), kaipo „idejininkai", būtinai mums reikalingi, kad žemė pereitų į didesnį skaičių lietuvių — valstiečių. Aš atkreipiau domą į tai, kad verčiaus operuoti su pastovesniu mūsų visuomenės elementu, būtent, pačiais valstiečiais. Tas klausimas atidėta kitam kartui.

27-XI-10. Romo Bytauto referatas studentų susirinkime universitete „Apie tautą ir tautinę idėją", bus spausdinamas prie „Aušrinės", sunkiai įgriebiamas ir daugelio buvo visiškai visame kame nesuprastas (nors tame daug kaltas referento tylus skaitymas). Kuomet Šiling.[as] pranešė apie „Aušrin.[ės]" stovį ir sakė dėti pinigus po 15 kap. mėnesiui, Draugelis „užvežė" —
8. „kas iš to, kad daugiau mokėsime, o nauda nesididins, nes kuo tolyn, tai „Aušrinėj" tilpsta tik *vanduo*, o nieko rimto" ir tiek. Pirmininkas Lastauskas jam atsakė, kad ta nuomonė gal prigulėti atskiram žmogui, nes kur vienam vanduo, kitam gal būti *ak*muo.

4-XII-10. Vasaros įspūdžiais pasidalinimas. Susirinkome apie 7-8 žmones. Protas buvo visų sujudintas bendru judėjimu universitete ir studentų dezorganizacija, streikbrecheryste ir t.t., atyda išsklaidyta, prie to dar maža žmonių, todėl pradėta tik juokauti ir juokauti. Pavyzdžiui, buvo kalbėta („rimtai") apie tai, ar reikalingi bus policmeisteriai autonom.[inėj] Lietuvoj, kaip reiks kovoti su streikais Vilniaus universitete, ar reikalingi provokatoriai, kas būtų, jei Šil.[ingas] nusilaužtų sprandą ir kam iš to būtų pragaištis (čion, mat, Šil.[ingas] pradėjo šokinėti ir verstis per lovą), ar reikalinga bus Lietuvai kariuomenė, ir t.t., ir t.t., ant kurių buvo duota visuomet sąmojingi, komiški atsakymai.

° ° °

„Aušrinėj" per šį pusmetį dirbo: oberredaktorius St. Šilingas, kiti redaktoriai — aš, J. Papečkys, Pr. Dovydaitis ir Skipitis; paskui apskelbimų rinkimui tame „specialistas" Sipavičius (bet kad iš to nieks neišėjo, tai ir

niekad susirinkimuose nesilankė) ir R. Bytautas, kaip kalbininkas ir rimtas žmogus. Ši redakcija išleido N° N° 6 ir 7, sudarė anketą studentų ir „Aušrinės" skaitytojams, organizavo jos įvykinimą ir rezultatų sutvarkymą pasiėmė ant savęs; lavinimos[i] programai[16]) buvo po keliolika kartų aptariami, bet galutinai nenuspręsta, koki jie privalo būti; R. Bytauto sumanymas vietoj projektuojamos enciklopedijos išleisti mokslo rankvedžius
9. arba knygas, arba rinkinius (сборники) apie Lietuvą. Enciklopedija tarnauja tik mažam žmonių skaičiui ir brangi — reik knygų inteligentams, kad jie galėtų savoj kalboj rasti tą, ką dar jie ieško svetimose, ir tokiu būdu pereina į svetimą kultūrą. O Olšauskio pinigus reik jo prašyti sunaudoti kaip tik šiam tikslui. Apie tai tilps „Aušr.[inės]" No. 7 jo (R. Bytauto) straipsnis. „Aušrinės" redakcija organizavo taip pat likvidaciją rinkimo aukų Tautos namams.

22-I-11. Maskva. Vakare 7,5 val. sutarta išleistuvės dviem draugam, baigiantiems šįmet universitetą juristams St. Šalkauskiui ir Liutkevičiui. Kalėdų laike buvo padarytas vienas šeimyniškas lietuvių vakarėlis pas farmaceutą Lapiną (vokališkai — muzikališkai — deklamatoriškai — šokiškai — flirtiškai — žaisliškas) ir visiems labai patiko. Pripažinta svarba jų, kaipo suartintojų lietuvių kolonijos Maskvoje. Todėl iš to gimė įtaisyti ir išleistuves, kurios be pasilinksminimo dar įtalpintų rimtesnius momentus, kuriuos tuo paregėsime. Pirm viso ko, ruošia studentai, ir dr.[augijos] valdyba ima visus rūpesčius ant savęs. Kviečia tik dr.[augijos] narius formališkai, kad nieks neturėtų pretenzijų ignoravime

16 Programos.

ar šiaip įžeidime, bet prie nelabai geistinųjų pridedama maža fikcija, būtent, pavojus iš policijos pusės. Šitai, mat, dėl to, kad butas gauta labai nedidelis ir įtalpinti visų studentų ir merginų (•šokiams, žaislams ir smagumui!) negalės. Taip kad susirinko tik 23 žmonės, kurie išlaidas apmokėjo kiekvienas dėdamas po 70-100 kap. (vakarienė). Liutkevičius tečiaus neatėjo, nes dar buvo neišdavęs vieno valstybinio egzamino. Iš pradžių būta lyg nedrąsu visiems. Vakarienė. A. Lastauskas sako prakalbą labai „gražbylingai", matyt, gerai išmokęs ją namie — apie įsteigimą filisterių instituto prie Maskvos stud.[entų] dr.[augijos]• kurio pirmuoju realizavimosi pavyzdžiu privalo būti St. Šalkauskis. Ragino būtinai grįžti Lietuvon, išrodydamas tai be visų kitų priežasčių ir paprastu gamtiškojo instinkto reikalavimu. St. Šal. [kauskis] ex promptu, bet gana vaizdingai ir aiškiai atsakė, maloniai sutikdamas su filisterių institutu ir džiaugias padarysiąs jo pradžią, bet čia jau nurodo dažnai atsitinkančias priežastis, kurios priverčia (ypatiškai jį patį) negrįžti tuokart Lietuvon, bet kitosna šalysna (kaip, pvz., gydytis — nes jisai, kaip sako žmonės ir jo draugai, sergąs džiova). Jonynas taip pat pridėjo savo samprotavimus apie „zoon-politikon", kad žmogus privalo visuomet turėti ryšius su visuomene, ypač gi pas mus dar Lietuvoje ir t.t. Lastas[17]) čia visai be reikalo ir nevykusiai (mat, neprisirengęs!) atsakė į St. Šalk.[auskio] atsakymą — kad yra žmonės, kurie serga, ir, žinoma, geriaus, kad jiems gyvenimą prailginus, kuomet jie, ilgiau gyvendami, ir daugiau padarytų gero tėvynei. (Užmiršau pridėti, kad Šal.[kauskis] nurodė, jog ir ne Lietuvoj būnant, bet turint ryšius su studentija ir visuo-

10.

17 A. Lastauskas.

mene dvasiškai, galima didelę naudą atnešti Lietuvai). Po to tam tikrai susiorganizavęs kvartetas sudainavo
11. gana gražiai ir iškilmingai „Valio, valio, lai gyvuoj sveiks!". Įspūdis labai geras. Vakarienė su juokais ir šiaip pasikalbėjimais gana patenkinto ūpo. Po vakar.[ienės] seka dėkojimai „suruošikams" ir dr. Pietario pageidavimas dankesnių tokių šeimyniškų vakarėlių, labai, kaip matome, naudingų, kur mes galėtume ne tik susipažinti, bet ir apie šį tą pasitarti. Eina repertuaro numeriai: šokiai, žaislai (labai patiko visiems), dainos ir t.t. Pažymėsiu, žinoma, jog vakarienė ir visas vakarėlis be jokių svaiginančių gėrimų!!! Pabaigėm dalijimu „fantų", kas užsibaigė, kaipo „teisėjų" nutarimas, kėlimu St. Šalk.[auskio] ir daina „Valio", ir tam tikrais iš asmenų gyvais paveikslais (nors ir ne visai nutikusiais). Išsiskirstėm 3,5 val. ryto. Nieko skandališko ir kvailo neišėjo, nes nebuvo degtinės.

JURGIS SAVICKIS IR JO LAIŠKAI JURGIUI ŠAULIUI

VINCAS MACIŪNAS

Jurgis Savickis (1890.V.2 - 1952.XII.22) — vienas iš to mūsų diplomatų būrelio, kuris, kaip ir Jurgis Baltrušaitis su Ignu Šeiniu, mums išlieka žinomas ne savo valstybine tarnyba, tegul ir labai reikalinga ir naudinga, bet grožinės literatūros veikalais: trimis novelių rinkiniais (*Šventadienio sonetai*, 1922; *Ties aukštu sostu*, 1928; *Raudoni batukai*, 1951), Rimošiaus slapyvardžiu paskelbtais kelionių aprašymais (*Atostogos*, 1928; *Truputis Afrikos*, 1934; *Kelionės*, 1938), vienu romanu (*Šventoji Lietuva*, 1952) ir jau po jo mirties išspausdintu Antrojo karo laikų dienoraščiu (*Žemė dega*, 1956).

Tais laikais, kada Savickis pateikė skaitytojų dėmesiui ir sprendimui savo rašto produkciją, mūsų besikonsoliduojančią literatūrą drebino naujoviški bruzdėjimai. Berniokiškai šūkavo nedrausmingi keturvėjininkai. Jų vadas K. Binkis savo nusmailinta plunksna vėjavaikiškai bakšnojo solidžiai išsirikiavusią literatūrinę senatvę. P. Tarulis visų keturių vėjų sujauktu stiliumi kažką nesuprantama eiliniam (o netgi ir ne visai eiliniam) skaitytojui postringavo savo apsakymuose, kuriuos sudėjo į *Mėlynas kelnes*. Tad ir naujoviškos Savickio no-

velės nesudarė kokios ypatingos literatūrinės sensacijos. „A, tai vėl naujas modernistas", nusprendė dažnas skaitytojas ir, tenkindamasis užlipdyta etikete, ramiai grįžo prie patikimų (ir juk gerai suprantamų!) Maironio, Žemaitės, Krėvės.

Tiktai budrusis senųjų literatūrinių ir kitokių gerbtinų tradicijų sargas A. Jakštas neišlaikė piktai nepasibaręs: „Dėl ko ‚Sonetai'? Dėl ko ‚Šventadienio'? Pats veikalas į tai neduoda atsako. Kur kas labiau pritiktų šie autoriaus rašiniai pavadinti ‚Dekadento sapaliojimais'. Kam yra tekę sirgti šiltine, tas be abejo žino, kaip galvoje viskas sukas, reginiai mainos, plaukia vienas po kito, jokiais logikos bei idėjų asociacijos dėsniais nesurišti. Panašaus įspūdžio daro ir autoriaus pseudo ‚Sonetai'. [. . .] Apskritai visas šis rinkinys dailės atžvilgiu yra nevykęs: jokio jame nėra grožio, jokios gilesnės minties, dėlei to jis nedaro jokio gilesnio įspūdžio" (*Mūsų naujoji literatūra*, 1924, II, psl. 134). Kietas ir jokių apeliacijų nepripažįstąs nuosprendis, bet ko gi daugiau galėjo laukti iš tvarką ir logiką tiek gyvenime tiek meno kūryboje garbinusio teisėjo anas naujasis mūsų literatūros ateivis, jei pats jo „talentas nedisciplinuotas, pasišiaušęs". Be to, jis neskelbė taurių visuomeninių ar moralinių idealų, o į vaizduojamąjį gyvenimą žvelgė lyg iš atokaus „aukšto sosto" su neslepiama (kad ir nepikta) ironija, netgi iš savęs paties pasišaipydamas. Ir apskritai buvo kažkoks nerimtas.

Toks jau buvo Savickis. 1930.XI.14 rašė Šauliui: „Juokų dėlei siunčiu brošiūrką: Atostogos. Nebark ir nepyk, nes ji labai nerimta (labai panaši į mane)." Toks liko Savickis ir visą gyvenimą: „. . .aš keistu gimęs, nenustoju svajojęs ir fantazavęs. Geruoju, žinoma, negali baigtis; reikia surimtėti ir tapti realistu, kai žmonės sako

ir kai prisibeldi prie 62, o nebe iškreipta eile: 26, kuo vis dar norėtum jaustis" (iš 1952.I.18 d. laiško A. Vaičiulaičiui). Tų pačių metų X.22 d. (taigi nė poros mėnesių nelikus ligi mirties) rašė prel. M. Krupavičiui: „Darbo daug: Kad tik tos dienos užtektų. Nes be humoro ir tie atsiminimai ir visas mano gyvenimas nieko kito nevertas" (*Tėvynės Sargas*, 1962, Nr. 2, psl. 35).

Jakšto užpultas, debiutantas Savickis susilaukė ir karšto užtarėjo. B. Sruoga, kuris neatlaidžiai ir su kandžiu sąmoju tebešturmavo aną senųjų literatūrinės kritikos pažiūrų bastioną, *Šventadienio sonetus* recenzuodamas ir gindamas nuo Jakšto (*Skaitymai*, XXIII, 1923), neabejojo, kad „Jurgis Savickis didis dailininkas, stiprus talentas" ir įsitikinusiai pranašavo, kad „apie Jurgio Savickio kūrinį ateitis dar tars savo skambų garsų žodį".

Neapsiriko Sruoga. Ateitis buvo Savickiui palanki. Štai A. Vaičiulaitis jį laikė „stambiausiu lietuvių beletristikos modernistu" (*Lietuvių Enciklopedija*, XXVIII, 1962, psl. 31). Panašiai teigė ir V. Vanagas (įvade prie 1967 m. Lietuvoje išleistų Savickio *Novelių*): „J. Savickis — žymiausias modernistas lietuvių literatūroje". Ypač aukštai kėlė Savickį L. Miškinas (slapyv.) savo straipsnyje „Raudoni batukai arba Jurgis Savickis" (*Aidai*, 1952, Nr. 1), be kitko tvirtindamas, kad „Jurgis Savickis yra kone vienintelis europietiško rašytojo tipas mūsų literatūroje". Straipsnį paskaitęs, Savickis, kuris niekada pats energingai alkūnėmis ar palankių idėjos bei partijos draugų parama nesigrūdo prie literatūros garbės stalo, kone krūptelėjo (na, kaip gi čia dabar!) ir savickiniu stilium užsiminė apie tai laiške Vaičiulaičiui: (1952.VI.4): „Nyka Niliūnas daug baimės man įvarė, juk tai žmogų įpareigoja! Dirbu išsijuosęs, griūda-

mas ir keldamas, ir vis atsimenu jį. Sveikinkite jį, nepažįstamąjį!"

Pirmoji spausdinta (Rimošiaus slapyvardžiu) jauno, nė 20 metų neturėjusio Savickio noveliukė „Dienos kančios" (*Lietuvos Žinios*, 1910, Nr. 31), gana banali ir net sentimentaloka jaunuolio nepasisekusios meilės istorijėlė (jos Savickis net ir neįsidėjo į savo vėlesnius rinkinius), dar nieko neleido spręsti apie būsimąjį Savickį rašytoją. Betgi savotiškai pranašingi tolimesniam Savickio gyvenimui yra du paskutiniai apsakymėlio sakiniai: „Tačiau einu vienui vienas. Ir kelias iš pušyno bėga toli, toli ties manimi į platų, platų pasaulį".

Savickis dar jaunas išklydo į platų pasaulį. 1911 m. išvyko Maskvon studijuoti teisės. Karo metu Lietuvių Centrinio Komiteto 1915 m. buvo pasiųstas Danijon. 1917 m. dalyvavo lietuvių konferencijoje Stockholme. Valstybei susiorganizavus, Savickis perėjo į diplomatinę tarnybą. 1919.I.1 - 1923.XII.6 buvo Lietuvos atstovas Danijai (nuo 1922.II.17 drauge dar ir Švedijai bei Norvegijai), 1923.XII.6 - 1927.VII.1 — Suomijai. Grįžęs Lietuvon, buvo Užsienio reikalų ministerijos Teisių-administracijos departamento direktorius, o nuo 1928.V.5 taip pat dar ir valstybinio teatro direktorius. Vėl išvyko užsienin, 1930.I paskirtas pasiuntiniu Skandinavijai (rezidavo Stockholme), o nuo 1937.XII - Latvijai. 1938.XII.1 -1940.VI.15 buvo Lietuvos nuolatinis delegatas prie Tautų Sąjungos Ženevoje.

Ilgai gyvenęs šiaurės kraštuose, daugiausia Skandinavijoje, Savickis ten neprigijo. Jį traukte traukė saulėti pietūs, ypač Italija. Ir ateina mintin Goethes „Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn" (Ar žinai tą kraštą, kur citrinos žydi) su nostalgišku šauksmu „Dahin, dahin!" (Tenai, tenai). Tasai Italijos ilgesys tolydžio

iškyla ir laiškuose Šauliui: „Už 2 savaičių rengiuos iškeliauti. [...] be atostogų jaučiuosi lyg pritrenktas. Ar pavyks taip trumpu laiku pasiekti Italiją ir pauostyti kiek saulės, kaip svajoju, vargu" (1929.XII.12); „...sugalvojau keliauti atostogų. [...] patark ir pranešk, ar šilta ten pas Jūsų Capri. Ką aš sakau, ar šilta. Ar karšta? Čia kiek buvo šią vasarą Šveduose saulės, ją visą sugėriau. Bet po Kauno šnapso jos man dar trūksta. Dar noriu! Atostogų laikas — rugsėjo mėnuo, spalio pirmoji pusė. Kaip Capri tuo laiku? Ar karšta? [...] Jei su Capri neįvyktų — antroji galimybė: Prancūzijos pietuose" (1930.VIII.11); „Capri — išsipildė mano svajonė. Jaučiuosi čia kaip rojuj. Gerai man čia! Aš nė svajoti negalėjau, kad taip gerai gali būti" (1930.IX.8); „Jei pats būsi pasiilgęs Italijos, tai ką jau sakyti apie mane, šiaurės gyventoją, kiek aš esu pasiilgęs tos Italijos. [...] Nors ir gražu čia [Švedijoje] vasarą, bet liekami 10 mėnesių — darganos, lietaus ir šiurpių vėtrų į beprotnamį gali regis, nuvaryti žmogų. O diplomatavimo išdarkyta, anot Tavęs, ‚mašina' jau neleidžia patempti ją būtinuoju šiom apystovom alkoholio kiekiu. Tai būtinas čia receptas, deja, šiaurėje" (1935.VII.4).

Ilgainiui kad ir ne pačioje Italijoje, betgi prie pat Italijos Prancūzijos pajūryje tarp Mentono ir Monte Carlo Savickis įsigijo nedidelį gabalą žemės: „Įsikūrę čia pietuose, mes pasijutome rojuje esą. Užtenka žemės sklypo! Šios saulės gi niekas iš mūsų negali paveržti" (*Žemė dega*, I, psl. 13).

Tačiau ir tame gražiame kampelyje, kur „jūra, kokia tik pietuose tegali būti", Savickiui, kaip kadaise Keturių Kantonų ežere irkluojančiam Maironiui dažnai prisiminė gimtasis kraštas: „Kvepia kaip Lietuvoje" (*Ž.d.*, I, psl. 285); „...rūpinamės rinkti ir surinkti alyvas, nelygu

kokius gintarų grūdelius pajūryje Lietuvoje" (Ž. *d.*, I, psl. 419), ir t.t.

Nebuvo tai tik senstančio žmogaus (beje, pasišaipė Savickis iš savęs: „į senatvę būsiu susentimentalėjęs" — Ž. *d.*, I, psl. 139) nostalgijos prasiveržimai. Jau ir 1934 m. išleistoje kelionių knygoje *Truputis Afrikos* netrūksta sugretinimų su Lietuva, tegul ir nebuvo jie maironiškai jausmingi: „Beveik kaip pas mus Kačerginėje"; „Mažutis nuo dviejų metrų kambariūkštis, toks kaip Kaune silkėms pardavinėti kromelis"; „Man atrodo Tunisas kaip mūsų Kaunas prieš karą"; „... .klykuojantieji vaikezai gatvėse, batų valytojai. Visi murzini, beveik kaip Slabodkėje ar Aleksoto geriausiuose gabaluose"; „... .pamačiau vieną arabą, savo gūnia užsitiesusį šaligatvyje, sakysime kokiame mūsų Aleksote prie naujo tilto, begulintį ir į dangų bežiūrintį, man staiga gera dūšioje pasidarė"; „O debesis čia pamatysi tik tokius, kokius tematydavai dvylikos metų vaikas būdamas skaisčiame Lietuvos sodžiuje" ir t.t. Svetimame krašte tebejautė Savickis Lietuvą, ją matė, jos nepamiršo. Ir savo sklypelį Prancūzijos pajūryje pavadino tėviškės vardu: „Pakrikštijau savo sklypą ir savo vilą skambiu vardu: Ariogala. Šiaip lengviau ir Prancūzams ištarti ir pagaliau teprimena pasauliui skaistųjį Lietuvos miestą Ariogalą". (Ž.*d.*, I, psl. 48).

Savickis savo veikaluose patriotiškai negražbyliavo ir būtų galėjęs drauge su H. Radausku sakyti „aš nevedu tautos". O vis dėlto buvo nemeluotai nuoširdus, kai jautriai (o tai jam neįprasta) pasisakė: „Dieną ir naktį vis viena ir ta pati mintis. Lietuva!" (Ž. *d.*, II, psl. 188).

„Ariogalos" sodas ir daržas padėjo Savickiui verstis sunkiais karo metais. „Tik viena meilė ir paskutinė

meilė — tai mano sodas" (*Ž. d.*, I, psl. 31). Ne, nevienintelė tai buvo Savickio meilė. Tebebuvo dar ir literatūra. Savickis, kuriam pagrindiniai literatūros griekai buvo nusibodęs stiliaus šablonas, tariamai gilių samprotavimų naivumas, o ypač įkyriai išpažintinis bei plepiai žodingas asmeninių jausmų išliejimas („Bet gana tos asmeniados" — *Ž. d.*, II, psl. 71) apie rašytojo darbą neįprastu nuoširdumu ir nesidangstydamas defenzyvine ironija pasisako laiške Šauliui, besvajodamas apie atostogas saulėtoje Italijoje: „Antroji svajonė: noriu visai pasprukti nuo žmonių. Savarankiškai, nepriklausomai nuo pansionatdamų, kurioje geresnėje karčiamėlėje gyventi. Supranti, noriu rašyti. Jei ir ne vienas būčiau, tai mano geriausioji draugė, mano. . . rašomoji mašinėlė. Ar romaną, ar dar novelų knygą turiu perleisti šiemet per ją — šiomis dienomis, tur būt, galutinai nusistatysiu, kurio dalyko imtis, nes vienas ir kitas dalykas užuomazgoje. Šios 6 savaitės — tai mano gyvenimas". (1930.VIII.11). Vėl kitą kartą (1935.VII.4): „Aš turiu prisikrovęs stalčius rankraščių. Tačiau tik vogtinai, kaip vagis, gali prie jų prieiti ir tęsti darbus. Mentone kaip suvarjavojęs mašinėlę plėšiau, nė nepastebėjau, kaip ir tos atostogos praėjo. Tik širdį dar daugiau nukankinau, kurios važiavau į šilimą taisyti". Taip pat ir po daugelio metų (1951.XII.30) prisipažino M. Krupavičiui: „Menui reikia pasiaukoti, kad ir paskutinėmis jėgomis. Kas nedaroma menui: ars arti. Per dvejetą mėnesių kankinau save (nuo 5 ryto iki vakaro), iškankindamas visą savo rašomąją mašinėlę ir jai dantis išmušdamas" (*Tėv. Sarg.*, psl. 28).

Štai kur buvo Savickiui tasai „mano gyvenimas". Savo literatūriniam idealui jis liko ištikimas visą gyvenimą. Mūsų literatūroje Jurgis Savickis yra ne tik vardas,

bet drauge ir reikšminga sąvoka.

Pateikiame 19 Savickio laiškų dr. Jurgiui Šauliui (1879-1948), Lietuvos nepriklausomybės akto signatarui ir Savickio kolegai diplomatui. Laiškai imti iš J. Šaulio archyvo, kurį 1952 m. įsigijo Pensilvanijos universiteto biblioteka. Gal koks laiškas ir liko nepastebėtas, nes archyvas nėra suindeksuotas. Paskutinis laiškas rašytas 1935 m. Neabejojame, kad Savickis ir vėliau koresponda vo su Šauliu, betgi šio archyvo korespondencijos rinkinys baigiasi 1935 m.

Su Šauliu Savickis susipažino dar valstybės kūrimo laikais, kai ir jam „teko vieną kitą plytą užvilkti ant kuriamojo pastato" (*Ž. d.*, I, psl. 95). Jaunesnis ir anksčiau su Šauliu nesibičiuliavęs Savickis iš pradžių (pirmasis laiškas 1919 m.) kreipėsi oficialiuoju „Didžiai Gerbiamasis Tamsta" ar paprastesniu „Gerbiamasis". Vėliau, santykiams intymėjant ir šylant, jau rašė „Brangusis Tamsta" ar tiesiog „Brangusai", o 1930.VIII.11 d. laiške netgi teiravosi ir drauge sugestijavo: „. . .šiandien rašau Tau (kaip vadinti: Sveikas, Tamsta, Tu? — ilgai rinkau žodžius, man šiuo atveju daugiausia patinka pastarasis. Jei nebus kitokio iš Romos [Šaulys tuo metu buvo Lietuvos pasiuntinys Vatikane] pusės nutarimo, laikysiuos kalbamosios terminologijos)". Iš Romos, matyti, atėjo pritarimas, ir sekantį (1930.IX.8 d.) laišką Savickis jau pasirašo: „Tavo Tau labai dėkingas Jurgis iš Ariogalos — dabar Capri", o laiškų kreipinius pakeitė į „Mielas (ar Brangus) Jurgi". Drauge įdomėja ir laiškai, nes juose daugėja intimesnių pasisakymų. Itin paminėtinas 1930.VIII.11 d. laiškas — tikra Savickio beletristikos skiautelė.

1. [1919]

Continental Hotel — L. Adlon H. Klicks — Berlin
Dr. Šaulys, Lietuvos Pasiuntinys Vokietijoj,
Kaune

Didžiai Gerbiamasis Tamsta,

Tamsta man dovanosi, tur būt, jog ant T. stalo esu prigriovęs štempelių ir virvių. Buvau gavęs blogas žinias; žmona serganti, tat ir buvau suskubęs tą pačią dieną išvažiuoti. Iki Berlyno per naktį davažiavau susirietęs, nemigęs, vokiečių suspaustas; (iki Karaliaučiaus važiavo irgi K. universitete istorijos per du metu studijuoti p. Jonas Yčas, vienas Prūsų lietuvis Brazaitis ir kt.). Užtai Berlyne toks buvo sutikimas ir pagelba, kokių amžių nesvajojau. O kaip čia gražu pas Jus, nuo biuro pradedant ir pačiu miestu baigiant!

Tamstos Jurgis Savickis

2. [1919.IX.20]

Légation de Lituanie, Copenhague 20.9.19
Dr. Šaulys, Pasiuntinys Šveicarijoj

Gerbiamasis,

Esu sužinojęs nuo p. K[azio] Šalkauskio, čionai atkeliavusio, kad T. esi atkeltas pasiuntiniu Bernan. Sveikinu T. tuo kartu širdingai, o daugiau sveikinu Tamstą Tamstai vedus — lai sekasi T. juo nogeriausiai!

Su pagarba Jurgis Savickis

3. [1924.X.8]

Adr. Fabriksgatan 4 H-fors
Helsinkis, 8.10.24

Didžiai Gerbiamas Tamsta,

Kart[u] su šiuo siunčiu Tamstai savo „Kovą", prašydamas ją patalpinti „Kl[aipėdos] Žiniose" [jas redagavo Šaulys], kiek ji tiks Tamstai savo stilium ir turiniu. Tamsta įkainok ją pačia aukščiausia taksa ir užrašyk mano konton, už ką tarsiu Tamstai iš anksto ačiū. Nuvėliau ir vieną korespondenciją apie suomių kariuomenę! Tikiu, vėliau išlyginsiu stilių ir tapsiu indomesniu korespondentu. Siunčiosiu panašius dalykus periodiniai. Už juos Tamsta, regis, esi taręsis mokėti po 20 ct. Tat ir gerai.

Kadangi vėliau, gal būt, atsiųsiu daugiau apysakaičių, tat norėčiau paklausti, ar aš jas galėsiu spausdinti kaipo savo nuosavybę atskira knyga, ar būsiu kokiu nors būdu nuo Tamstos prigulmingas.

Tamstą tikrai gerbiąs Jurgis Savickis

Gerb. Redaktoriui Dr. J. Šauliui, Klaipėdoje

4. [1925.II.26]

Helsinkis 26.2.25

Gerasai Tamsta!

Ačiū širdingai už Tamstos malonų laišką. Anksčiau nespėjau atsakyti. Vos tik šiomis dienomis grįžau iš Holandijos, kur atsisveikinau su vietos valdžia [Savickis, atstovaudamas Lietuvai Skandinavijoje ir vėliau Suomijoje, buvo 1923.VII-1925.II drauge ir Lietuvos chargé d'affaires Olandijai] ir šiaip jau atsidusau po Helsinkių. Visgi ten jaukiau!

Visgi malonumas, kad taip gerai sekasi su Tamstos žmona. Ar liks ilgesniam Karaliaučiuje? Butą, girdėjau, Tamsta esi likvidavęs. *Kuomet numatoma, Tamsta galėsi vykti Prahon?*

Mano reikalai pusėtini. Ministeriu žada skirti liepos mėnesiu; tuo metu suomiai savo akreditus [praleistas koks žodis]. Šiaip jau inventoriui nei cento neskiria. Girdi, reikia įsteigti atstovybę Berne ir remontuoti Paryžiuj. Viešpatauja sena [Prano] Dailidės sistema; nuo vienų nutraukti, kitur sulopyti!

Siunčiu Tamstai suomių-girtuoklių sanrašą. Jie dažnai T. prisimena.

Tamstos Jurgis Savickis

Dr. Šauliui, Kaune.

5. [1926.VII.26]

Petrapilis, 26.VII.26

Brangusis Tamsta!

Labai džiaugiuosi, atvykęs šiton senon rusų sostinėn. Tikrai miestas stilingas. Be to, yra kas pasižiūrėti bei pastudijuoti. Jei Tamstos laikas leistų, žygis tikrai apsimokėtų.

Dar kartą (atviruką iš Narvos, be abejo, būsi gavęs) prašau visus sveikinti nuo manęs. Ponios L. daiktus įteikiau sulig adresu, nors ir ilgai, kaip paprastai čia, norėjo nesileisti bei durų praverti. Pagalioj pavyko. Vyras tarnauja kariuomenėje (taip bent man buvo paaiškinta); ponia gi dirbo savo kontoroje (koki tai statybos sritis), iš ten turėjo važiuoti prieš šventadienį sodžiun, tat ir su ponia nepavyko sušnekti. Daiktai tvarkoje — juos priėmė koki tai senyva tarnaitė, visai patikėtinas asmuo. Taip pat susipažinau su visais mano žmonos giminėmis; jų toki daugybė čia, kad vos kojų datekau, visus lankydamas. Šiandien dar sprunku Ermitažan ir Tapybos Muziejun, 4-20 iškeliauju Helsinkin. Čia laikraščiuose pilna aliarmo dėl lenkų pastangų pulti Lietuvą.

Man tenka dar kartą padėkavoti už T[amstos] prielankumą dėl manęs ir palinkėti kaitrių saulingų atostogų.

Tamstos Jurgis Savickis

6. [1926.VII.29]

Helsinkis, 29.7.26

Brangus Tamsta,

Esu gerai pasiinformavęs ir valdžioje ir pas svetimus atstovus sutarties dėlei. Ji, matomai, bus negreit pradėta galutinai svarstyti. Šiuo tarpu suomiai yra suteikę atsakymo rusams (žiūrėk priedas), patsai gi suomių URMinistras Setala yra išvykęs visam mėnesiui atostogoms. Sutartyje minima prieruošiamoji komisija greičiau rusų nebus priimta. Taip pat jie, rusai, dabar griežtai nusistatę prieš kolektyviškumą, sutartį pasirašant. Yra ir daugiau pažiūrų skirtumo (ginčų sprendimo būdas), tat turiu pamato tvirtinti sutartis bus pribrandinama pasirašymui negreit, pribrandyta gi bus suomių veikiausiai pasirašoma atskirai.

Latviai buvo Kaune 26/VI (Ulmanis, Balodis ir Munteris); apie darbo išdavas žinių neturiu.

Gal teko Tamstai pastebėti „M. Dampfb." [Memeler Dampfboot] žinią (su d. 18/19-VII), kuria einant „sulig Kauno laikraščiais dabartinis atstovas ties T[autų] Sąjunga dr. [Dovas] Zaunius bus atšaukiamas. Jo vietą užims dabartinis Lietuvos pasiuntinys Francijoj dr. [Petras] Klimas. Vieton Klimo numatomas dabartinis Teisių Departamento URMjoje direktorius dr. [Jurgis] Šaulys". Kas tai turėtų reikšti? [Jonas] Aukštuolis kamuojasi su savo latviais, dar nėra atvykęs pas mane ir vargu ar atvyks.

Petrapilį verta pažiūrėti. Ypatingai tam, kas yra pažinęs Rusiją pirmiau. Tai absoliutė ruina, morališkai ir medžiaginiai žiūrint. Nors, žinoma, pastabas tegalima buvo padaryti vien turistiškai ir trumpu laiku. Tenka liktis juo pesimistiškiausiu dėl šios šalies ateities.

Ačiū širdingai už paskolą. Nors ir labai brangu Petrapilyje buvo gyventi, bet pinigų ypatingai nebuvo kur išleisti nei kas ypatingo pirktis. Tuo labiau, kad visi garsūs teatrai buvo uždaryti, eiti gi į „Sad otdicha" [Poilsio sodą], sauliažolių apspiaudytą, ar tvankų kino nesinorėjo. Siunčiu 40 dol. Tamstos ir p. Lange skolai grąžinti. (Nesu visiškai tikras, ar nebūsiu tik paėmęs nuo TT daugiau? Tuomet prašau dovanot — atsilyginsiu sekančiu laišku.

Prašau sveikinti p. Lange šeimyną ir kitus, o taip pat linkiu Tamstai gražiausios vasaros

Tamstos Jurgis Savickis

Čia dar karšta, nors šiaip jau viskas labai monotoniška.

7. [1927.III.5]

Helsinkis, 5.3.1927

Pone Daktare!

Atsiprašau už priklinimąsi ir trukdymą. Labai būčiau Tamstai dėkingas, jei Tamsta nors keliais žodžiais panorėtum atsakyti į šį laišką.

Esu girdėjęs, kad Atstovybės Stockholme ir Helsinkyje p. Užsienio Ministerio buvo projektuojamos uždaryti (taip bent pranešė man [Ignas] Šeinius) ir vėl, kad šis projektas nebevykdomas. Labai prašyčiau Tamstos pranešti, kiek teisingi šie gandai. Nieko neturėčiau prieš mano iškėlimą, priskyrimą ar sulikvidavimą, bet man matos, Helsinkį sulikviduoti (ar sulieti su Stockholmu, man matos, taip Š[einius] darbuojasi) būtų netikslu. Juk suomiai mūsų draugai.

Tamstos Jurgis Savickis

Žinoma, T. atsakymą svarstysiu visai privačiu ir niekur jį nepanaudosiu.

8. [1928.VII.5]

Kaunas, 5.7.28

Brangusai,

Telegramą gavau. Pinigai išsiųsti 3/VII, apie tai mušiau telegramą p. [Adalbertui] Staneikai. Pinigai anksčiau neišsiunčiami dėl tradicijų. Tradicijas reikia gerbti. Pinigai esti Fin. Ministerio

kumštyje, kurį jis atgniaužia maždaug mėnesio pradžioje 6-7 dieną. Techniškai tas vadinas negalįs atidaryti kreditus. Pasikalbėjus su Ministerija, visuomet gelbsti, pinigus gaunu, kelioms dienoms anksčiau. Kaip ir dabar*) su toms ampulkoms ar futelioriu Popiežiaus dovanai tikra bėda. [Pijus] Bielskus su Min. Kabineto vedėju yra supainioję visus rejestrus ir pradanginę sąskaitas. Pirmą skolą iškovojau; bet futelioras man nesiseka. Min. kabinetas l[abai] retai posėdžiauja, o posėdžiaudamas turi daug opių ir svarbių bylų. Kuomet pasieks futelioro eilė, nežinau!

[Veronika] Podėnaitė turėjo pasisekimo. Kviečiu į operą. Neva žadėjo nuo N. Metų, bet esu atsargus su ponių „žodžiais". Nors man būtų sveika ją pasikviesti. Kitos divos kiek nusileistų. Dabar nebesukalbamos. Tumą [Vaižgantą] reikia tumiškai įvertinti.

[Bronius K.] Balutis iškeliauja tikrai. Pirm iškeliaudamas, vieną mėnesį atostogaus Palangoje. Į jo vietą — [Dovas] Zaunius (gensekretorius - ekon. departamentas). Ryga, tikriausiai, liks kurį laiką be atstovo (o gal būt Br[onius] Dailidė, kurio kandidatūra iš naujo pasidarė aktuališka).

Linkiu gero pasisekimo ir sveikatos.

Jurgis

*) Dabar pavyko sutvarkyti — kreditai bus išsiunčiami iš anksto, tik atstovybės gaus pinigus pirm dešimt dienų, pirm naujo bertainio. 11.VII.28.

9. [1929.XII.12]

Kaunas, 12.12.29

Brangusai Tamsta,

Į Tamstos ir Pono [Stasio] Lozoraičio pareiškimus, laiškus ir telegramas atsakiau šiandien telegrama: butas leidžiamas samdyti 6 mėnesiams. Kol galėjau išsiųsti panašią telegramą, daug pavargau. Tas padaryta tiktai išimties keliu. Nes kaip kitur, taip ir pas mus, kaip T. žinai, butais naudojasi tik misijų (pas mus dar konsulatų) šefai. Išskyrus Maskvą, kur valstybės patalpa naudojasi visi. Bet tas suprantama. Aš gerai įsiskaičiau į Tams-

tos pareiškimą, bet pakeisti ligšiolinę tvarką nebegalima, tektų išjudinti visas Ministerijos biudžetas. Kodėl 6 mėn.? Tai reikia skaityti kaip savo rūšies vienlaikinę pašalpą p. Lozoraičiui. Šiam laikui išėjus, p. Lozoraičiui teks mokėti butas pačiam, bet iki šio laiko jis, tikriausiai, bus jau pinigiškai kiek gereliau susitvarkęs. Be to, kas žino, po visos pusės metų gal įvykti daug permainų jo karjeroj, ar ne taip? Užstatą, tikiu, T. pats galėsi parūpinti iš savo biudžeto, tuo labiau, kad užstatas ne toks jau didelis ir, be to, sekančių metų pirmo bertainio avansas jau išsiųstas. Šitas receptas, žinoma, mano siūlomas privačiai. Jei oficialiai tektų jį rūpinti, daug laiko praeitų ir daug kančių turėčiau. Bet tai menkas dalykas esmėje.

Komandiruotę viso mėnesio, formaliai imant, p. Lozoraitis neturėtų gauti, nes perkeliamas į naują vietą p. Lozoraitis turėtų imti Romos atlyginimą, suteikus tik kelimosi pašalpą ir kelių dienų dienpinigius. Mėnesio komandiruotė irgi buvo suteikta išimties keliu, užtai perdaug oficialiai pasistatyti dėl jo p. Lozoraičiui nederėjo. Aš ją norėjau pravesti anksčiau, dar jam bebūnant Berlyne (fiktyviai) ir tuo būdu pagreitinti jo išvykimą į Romą. Iš anksto numatyta 30 dienų ir iš anksto sutarta komandiruotė yra pašalpa. Prašau neišlojot manęs kai kokiu mecenatizmu, bet, prisipažinsiu, kitiems valdininkams niekuomet nebuvo taikomos tokios liberališkos normos, kitaip šiuo atveju tektų žymiai išjudinti biudžetas. Šiaipjau kabinetas nėra per daug linkęs didinti biudžetą. Yra dar bėdų, kaip Amerikos normos, (V) visai nepakenčiamos, kurias tektų pirmoje eilėje išlyginti.

Tur būt, su šitais įkyriais klausimais baigta. Daug geriausių linkėjimų Tamstai ir ponui Lozoraičiui bei jo Poniai (tur būt, jau Romoje)

Tamstos Jurgis Savickis

Už 2 savaičių rengiuos iškeliauti. Gal būt, prieš Skandinaviją pavyks gauti 10-14 dienų atostogų. Būčiau tikrai laimingiausias žmogus. Nes be atostogų jaučiuosi lyg pritrenktas. Ar pavyks taip trumpu laiku pasiekti Italiją ir pauostyti kiek saulės, kaip svajoju, vargu. Gal teks pakeleivingoje karčiamoje sustoti ir išsimiegoti. Bet už pakvietimą į Kapri — ačiū! Dar kartą spaudžiu draugiškai ranką J. S.

10. [1930.VIII.11]

Stockholmas - Saltsjöbaden, 11.8.30

Mielas Daktare,

Nepyk, mielas Daktare, kad rašau paišiuku... Sėdžiu sau vienas miške ir pavakario mintis galvoju. Ištrūkau iš miesto. Netoli Stockholmo — pusvalandis. Jau ruduo pas mus, ir jau vakaras. Dar netikras ruduo, bet jau kai kur beržo lapas įgeltęs, šermukšnės jau visai prinokusios... Čia gražu tam pastockholmės miške, tikriau — tose ščerose, pušynais bei pušynėliais apaugusiose. *Jei nori atsikratyti pasaulio tuštumo bei pasaulio susmulkėjimo*, tai reikia važiuoti čia (ar į Norvegijos fiordus) — čia yra dar horizontas ir žmonių ne tiek daug. Šiemet ėmė lankyti ir lietuvninkai Stockholmą, geri 300 šimtai per šią vasarą bus jų čia apsilankę. Truputį ir aš paagitavau iš pradžių, kai žmonės savo laužuose perdaug ilgai užsisėdi — nesveika; didvyriškumo manija ima sirgti, Na, tiek to... Jei sveikas būsi ir aš čia būsiu, atvažiuok čia, kitą vasarą apsižvalgyti. Ne vienas anglas ir amerikietis čia atsitranko, tai ko mes blogesni... Ne dėl fasono ir parlavimo tą sakau, bet — pažįsti mane. Kad mūsų veik dolerio šalyje gyvenimas neatrodytų toks biaurus, gali (visai drąsiai) apsistoti pas mane. Tuščią kambarį turiu. Tikėsime, kad iki to laiko [Augustinas] Voldemaras neištrūks iš Platelių, tuomet atstovybė bus uždaryta (4-tą kartą. „Ha-ha!" — anot [Juozapo Albino] Herbačiauskio). Čia dar atsirioglinęs gavau Sveiko laišką. Ačiū! Jei iki šiolei neatsiliepiau, tai nieko nereiškia — notūras toks biaurus. Truputį, žinoma, ne be to — turėjau ermiderio — susipažinti, įsisteigti, visus tris karalius aplankyti, jų rankas paspausti, apie sveikatą pasiklausinėti... Nieko sau — sveiki, tik švedų karalius nuliūdęs kiek, savo žmonos netekęs, mirusios, kaip žinoma, nuo biaurios ligos, kuri kiekvienam žmogui juk gali pasitaikyti. Danų karalius irgi nieko, tik nusigėręs ir pasenęs.

Dabar prie tikslo. Prie šio laiško tikslo. Sėdėdamas pastockholmės įrudenėjusiame pamiškyje (stilius: „*kaip malonu sėdėti po žaliuojančiu ąžuolu ir žiūrėti į tirpstančius ledus*"...) sugalvojau keliauti atostogų. Kadangi pas mane „sugalvojimas" rezul-

tuojasi paprastai staigumu, tai šiandien išsiunčiau Ministeriui prašymą ir šiandien rašau Tau (kaip vadinti: Sveikas, Tamsta, Tu? — ilgai rinkau žodžius, man šiuo atveju daugiausia patinka pastarasis. Jei nebus kitokio iš Romos pusės nutarimo, laikysiuos kalbamosios „terminologijos") — patark ir pranešk, ar šilta ten pas Jūsų Capri. Ką aš sakau, ar šilta. Ar — karšta? Čia kiek buvo šią vasarą Šveduose saulės, ją visą sugėriau. Bet po Kauno šnapso jos dar man trūksta. Dar noriu! Atostogų laikas — rugsėjo mėnuo, spalio pirmoji pusė. Kaip Kapri tuo laiku? Ar karšta? Antroji svajonė: noriu visai pasprukti nuo žmonių. Savarankiškai, nepriklausomai nuo pansionatdamų, kurioje geresnėje karčiamėlėje gyventi. Supranti, — noriu rašyti. Jei ir ne vienas būčiau, tai būtų mano geriausioji draugė, mano... rašomoji mašinėlė. Ar romaną, ar dar novelų knygą turiu perleisti šiemet per ją — šiomis dienomis, tur būt, galutinai nusistatysiu, kurio dalyko imtis, nes vienas ir kitas dalykas užuomazgoje. Šios 6 savaitės — tai mano gyvenimas. Kaune būdamas, kartą minėjai man: nunas [vienuoles]. Ar vienuolyną. Tegu jas! Aš jų bijau (suvaržymas žmogaus). Bet jei galėtum pranešti kiek greičiau apie karštį, poziciją (kas tai do per Kapri tokiam žmogui, kaip man) — be galo būčiau dėkingas. Kainų neklausiu, nes, pagaliau, visur yra vienodai pigu, ar brangu. Jei su Kapri neįvyktų — antroji galimybė: Prancūzijos pietuose (bet irgi nežinau, kaip jie atrodo kalbamuoju sezonu). Vienas tik pliusas man atrodo būtų Prancūzijoj tai, kad ten ausis kiek gautų pasimiklinti prancūziškai. Pranešk man, juk tas visas vietas taip pat pažįsti, kaip aš — Ariogalą.

Šiam kartui Jurgis.

11. [1930.IX.8]

Capri, 8.9.30

Brangusai,

Rašau žodį „Capri" ir skaitmenį „8/IX", nors iš tikrųjų nežinau, ar šiandien 8-to. Tas ir nebesvarbu. Capri — išsipildė mano svajonė. Jaučiuosi čia kaip rojuj. Gerai man čia! Aš nė

svajoti negalėjau, kad taip gerai gali būti. Sesutės — nepaprastos moterys. Vyresniajai atidaviau Tavo linkėjimus — matyti, buvo labai patenkinta. Neapolyje neteko nieko apžiūrėti: buvo sekmadienis, tėjo vienas laivas iš ryto (9 val.) — suskubau. Nesigailiu: čia taip gražu. O į Neapolį ir Vezuvijų šausiu kurią dieną, kaip čia būsiu apsidžiaugęs. Maudaus; šilta, gražu. Bet ir ne tiek karšta, kad negalima būtų išturėti. Saiku. Kokį puikų kambarį gavau, tiesiog į jūras, nuošaliai sodnelyje. Niekam aš nekliudau, ir niekas man nekliudo. Šiandien — privati korespondencija. Rytoj — pradedu rašyti, niekas manęs čia nesustabdys. Ačiū už Romą, ačiū už vaišes (barščiai), o ypač už nesustabdys. Ačiū už Romą, ačiū *vaišes (barščiai)*, o ypač už „Hellios'ą"! Gražiau negalėjau nė įsivaizduoti (• pigumas) - tik valgyti per daug duoda, bet tai ne bėda, jau dabar nuo kurių valgių (tortų, kepsnių atsisakiau) — vėliau visai į normą įeisiu. Vakar mačiau caprišką šventę — tai žmonės linksminas prieš Motinos Šv. šventę! Savo elgimosi čia, žinoma, Tau gėdos nepadarysiu.

Tavo Tau labai dėkingas Jurgis iš Ariogalos, dabar — Capri.

P.S. Šiandien bimtelėjau telefonu Romon, užklupau p. Lozoraitį. Žadėjo išsiųsti man adresuotą laišką. Kadangi savo Capri branginu nebelykam išduodu vietos adresą (veik niekam), kad nesudrumstų man čia ramybės, tai dar kartą ir kitą *via* pasiuntinybę ateis man laiškai ir gal siuntiniai. Būk geras, peradresuok man. Jei šiuo sudaryčiau daug medžiaginės skriaudos, rašyk mano konto. Atvykęs Romon, išlyginsiu. Jei dar atsiųstum man Capri literatūros ir mano pantaplius, ačiū!

12. [1930.XI.6]

Stockholmas 6.XI.30

Brangus Jurgi,

Nežinau, kiek kartų aš priklinsiuos Tau bedėkavodamas. Bet Capri tiek atrodo man ramus, saulėtas ir dabar man tiek artimas, kad vis turiu Tau sakyti ačiū ir ačiū. Kaune bebūdamas

pasibaisėjau, užtat tokiais galvotrūkčiais sprukau šįkart iš jo. Vienas kito neapkenčia (ryškiausiai man teko susidurti su pavyzdžiu: [Dovas] Zaunius — [Mikalojus] Lipčius, ir daug kitų). Jei būtų valia, tuoj vienas kitą paskandintų (ir skandina). Ir, be to, kažko visi laukia: katalikai (rankas sudėję, kaip kokie budos ant pilvų, į save įsitikinę) savo garantuotojo *rytojaus*, liaudininkai irgi nurimo: blogiau jiems, kaip dabar, nebus. Valdovai terliojasi ir tūpčioja vietoje, kulnus sau ir kitiems numynę. O to pafoso jiems dar užtenka. Reikia tik paskaityti dr. Zauniaus „promemorias" Kl[aipėdos] krašto reikalais, kurias dabar man ten[ka] skaityti — tiek ten pasigyrimo ir įsismaginimo (drąsumas name): mes neleisime, kad kiti šeimininkautų Klaipėdoje, etc etc. Nesmagu! Kodėl taip nepraktiškai viskas?

Bet ką gi aš kalbu niekus, tos politikos gana esi prisižiūrėjęs, pats būdamas Kaune. Bet, ar dar ką reikia daryti dėl Graikijos? Pinigų po 10 dienų atsiųsiu (gavau centre papildomųjų baldams, [Jonas] Aukštuolis žadėjo greitu laiku atsiųsti, tai bėdos nebus). Ar [Jurgiui] Baltrušaičiui pasiuntei savo foto (*via* [Petras] Klimas).

Tavo Jurgis

13. [1930.XI.14]

S-holmas, 14.XI.30

Brangusai ir Gerasai,

Pirmiausia pinigai — pradas visų pradų. Pasiuntinybės kasa pilna, kaip Lietuvoj mužikų aruodai rudenį. Žinau, kiek paėmiau liromis, bet, neužsirašęs tuomet, nežinau, kiek išeina doleriais. Parašyk, kiek dolerių skolingas. Tuojau atsilyginsiu.

Juokų dėlei siunčiu brošiūrką: Atostogos. Nebark ir nepyk, nes ji labai nerimta (labai panaši į mane). Kita mano literatūra (Šventadienio sonetai ir Ties aukštu sostu) nesiunčiu, nes seni dalykai. Kai suraizgiosiu naują tomą (šią žiemą), atsiųsiu.

Tavo Jurgis

14. [1931.I.29]

Stockholm, 29.1.31

Brangusai,

Jei ne ši foto [iškarpa iš vieno švedų laikraščio], — čia dedama, vargu prisiruoščiau greit parašyti, Na, ar nepanašus? O antras — beveik a.a. [Tomas] Naruševičius. Procesas — medalių dalinimas geležinkeliečiams... Ačiū už patarimą neskubėti, ar skubėti romėnų papročiais „lėtai" — bet, deja, ir šį kartą galiu pranešti „šumim!" [ūžiam; žodis įrašytas rusiškomis raidėmis]. Matyt, negreit pasitaisysiu.

Sakyk, ar gavai skolą (160$)? Iki šiol patvirtinimo negavau iš Tavęs. Brošiūrėlę (apie Hungerburgą [?]) tur būt, gavai, bet, matyti, panašios literatūros neįveiksi skaityti. Aš ir pats dabar tokios „kelionės" vargu jau perskaitysiu.

Daug labų dienų visiems. Jurgis

15. [1931.VIII.27]

Brangusai, 27/8/31

Kaip malonu kreiptis kaipo į šefą prašymu. Būk geras, įsakyk pervesti IV bertainio kreditus pasiuntinybei Stockholme dabar. Juk tas, tur būt, galima? Amžinai būsiu dėkingas.

Dovanok įkyrumą!

Kiek laiko Kaune liksi? Kur vėliau?

Jurgis

16. [1932.XII.3]

Kaunas, Paštas 3.XII.32

Mielas Jurgi,

Pirmiausia — ačiū už puikias vaišes ir prietelingumą. Su D. Z[aunium] kalbėjausi — įsakymą atvykti, tur būt, esi gavęs,

iš pradžių buvo manę tuojau, bet dabar, kaip paaiškinau, kad esi užimtas sekančią savaitę, — vėliau. Šiaip, manau, kad čia nėra centre taip pesimistiškai ar a priori nusistatę. Na, pasimatysime, pasikalbėsime.

Šiuo tarpu skubu, nors Tu, žinau, ir nemėgsti mano „skubėjimo". Bet ką aš padarysiu, kad čia Kaune turiu tiek giminių (pirmos eilės), tiek pažįstamų ir prietelių: vadinas — koldūnai ir šnapsai, nuo šios keminės formulės man, kad ir apedicentingam, neįmanoma atsisakyti. Be to, su savo sena močiute tuojau iškeliaujame pas mano brolį Daugpilyje (konsulą) apsilankyti — tad labai trumpai.

Jurgis

17. [1933.VIII.28]

Stockholmas, 28.8.33

Brangus Jurgi,

Man Tavo laiškas visą laiką rūpėjo ir te[be]rūpi, daug daugiau, nė galėtum pamanyti iš mano ilgo tylėjimo. Pats žinau, kas reiškia gyvenime ir išsiskyrimai ir vedybos. Tik bėda man, negaliu Kauną pats pasiekti. Pats jame turėčiau labai daug keblių reikalų. Vietoje būtinai aiškinčiau ir Tavo dalyką. P. [Dovui] Zauniui Tavo opiu reikalu esu pasiuntęs tris laiškus. Rašau: tris. Nė į vieną jų nesu gavęs atsakymo. Tai yra laiškų gauti būsiu gavęs, tik nė viename dr. Zauniaus laiške nebuvo paliestas mano iškeltas Tavo vedybų klausimas. Matyti, senatvėje ir aš darausi įkyrus žmogus. O gal būsi, dr. Zauniui pravažiuojant pro Berlyną, išsikalbėjęs pats su juo ir „išsikivirčijęs", kaip rašai? Tuomet mano rūpinimosi, gal būt, būtų pavėluota data. Kaip sekasi išsiskyrimas, kas nauja vedybų fronte?

Atsimenu dar pavasarį, būdamas Kaune, kalbėjausi su Zauniumi Tavo vedybų reikalu. Jis pasakė — pirmiausia — nesutiktų niekuomet p. Prezidentas. Prezidentas esąs gerai informuotas. Nors Zauniaus pareiškimu pats buvai gerai informuojamas apie Kauno nusistatymą, bet jis prašęs manęs, gerai būtų pranešti Pačiam dar kartą — jokių aliuzijų dėl Kauno atsileidimo šiuo

reikalu neturėtum. Liūdnos tai žinios buvo ir aš Patį ieškojau Kaune. Pats gi tuomet buvai Kaune. Buvau nuėjęs pas gen. vikarą [prel. Kazimierą Šaulį]. Tą dieną, ar kitą, turėjau išvažiuoti. Iš pasikalbėjimo su Zaunium man nekrito į atmintį, kad vedant būtinai turėtų būti lietuvaitė. Tik žmogus, kurį keti vesti, nepriimtinas Kaunui politiniu atžvilgiu. Neturėdamas smulkesnių žinių pats dėl sužieduotinės asmens, nenorėdamas savo iniciatyva per daug brautis į Tavo sielą, tik surinkau tuomet Kauno nuomonę. Dovanok, kad taip pesimistiniai man tenka rašyti Tau brangiu dalyku. Nėra gyvenime nieko nenugalimo. Net išsiskyrimai. Ar vedybos. Man dažnai prisimena [Kazys] Gineitis, be jokių leidimų ir atsiklausimų vedęs Londone savo anglę (kad vedęs ir anglę, painformavo savo laiku direktorius J[onas] Aukštuolis). Šiaip ir dabar nieko apie jį nežinau. Be pranešimo laikraščiuose, kad paskirtas gen. konsulu neseniai.

Sčirai Tavo Jurgis

18. [1935.I.24]

Narvavägen 32 Stockholm 24.I.35

Mielas ir Brangus Jurgi, Džiaugiuos gavęs Tavo simpatišką laišką. Visuomet juk būdavo malonūs Tavo laiškai, o ypač dabar, po tokios pauzos. Vieno dalyko aš nerandu Tavo laiške, tai Ponios. Visa sčyriausia širdim iš Kauno begrįždamas buvau nutaręs aplankyti Tave ir pasiklonioti Poniai. Kauniškis aeroplanas *mano biznį sugadino: laiko požvilgiu. Savo sentimentus norėjau* pareikšti, pasiųsdamas Poniai dvejetą gėlių. Ar bus gavusi? O svarbiausia, ar nebūtų dėl tokio mano frivoliškumo kuo įsižeidusi? Tat man parašyk. Juk Ponią aš pažįstu iš anksčiau, o gėlės yra gėlės. Būk geras, jei būčiau įnešęs kurio disonanso, nuramink mane. Tai svarbiausias paragrafas.

Ačiū už „Berlyną", tą šuns būdą. Suprantu malonumus. O gal nori į Stockholmą? Ramu. Daug čia visokių karalių. Aš irgi patenkintas. Ypač kaip naujieji Ponai (visi kilę iš mūsų kolegų) suteikė tokios gražios Kalėdų dovanos, ekspromtu nusiųsdami ca 30% algos savo nauja „V. Ž." [Vyriausybės Žiniose] paskelbta lentele. Tikrai, tai lenta! Gyvenu iš 400 kronų mėnesiui (kitą

suima žmona ir sūnus P. Vokietijoj). Greit skelbiu aukcijoną savo inventoriui ir knygoms (aukciono kopiją, žinoma, gausi). Būk geras, Jurgi, pasakyk man, kuo reikalu lankėsi Bizas [Kazimieras Bizauskas] pas patį, o vėliau, regis, pas Turą [Eduardą Turauską] Prahoje. „Žinios" sakė, kažkokio biudžeto reikalu.

Linkiu Tau visa gera. Daug labų dienų Poniai. Tavo Jurgis

19. [1935.VII.4]

4.VII.35

Mielas Jurgi,

Ačiū už Tavo prietelišką laišką. Jei pats būsi pasiilgęs Italijos, tai ką jau sakyti apie mane, šiaurės gyventoją, kiek aš esu pasiilgęs tos Italijos ir ją introdukavusio... Šaulio. Tikrai, ne senatvės sentimentai, bet kažkaip paties asmuo susijęs su Italija, į kurią lyg Pats pirmas būtum pravėręs duris ir parodęs man ją. Nors ir gražu čia vasarą, bet liekami 10 mėnesių — darganos, lietaus ir šiurpių vėtrų į beprotnamį gali, regis, nuvaryti žmogų. O diplomatavimo išdarkyta, anot Tavęs, „mašina" jau neleidžia patempti ją būtinuoju šiom apystovom alkoholio kiekiu. Tai būtinas čia receptas, deja, šiaurėje. Matau Patį Tavo puikioje bibliotekoje ir gerai įsivaizduoju, kas darosi dūšioje. Kokie gal būt darbai beatstovaujant. Aš turiu prisikrovęs stalčius rankraščių. Tačiau tik vogtinai, kaip vagis, gali prie jų prieiti ir tęsti darbus. Mentone [Pietų Prancūzijos kurorte] kaip suvarjavojęs mašinėlę plėšiau, nė nepastebėjau, kaip ir tos atostogos praėjo. Tik širdį dar daugiau nukankinau, kurios važiavau į šilimą taisyti. Ir iš karto: karališkos vestuvės, vasaros gana gyvas turistinis sezonas. Keistu supuolimu visi mano, iš viso, trys bendradarbiai apleido mane. Kaip per sankalbį kokį. Du lietuvninkai (sekr. dr. [Antanas] Trimakas ir dactilo. plė Šenbergaitė [?] atšaukti į Centrą; pirmas į Klaip. referentūrą, antroji — į plės [Magdalenos] Avietėnaitės bobinčių). Aštuonerius metus dirbusi atstovybėje švedė ištekėjo [ir] išsikėlė į provinciją.

Dirbu visai vienas jau savaitė. Smagu taip sau, vaikštai kaip ciklono išardytame name ir neką tesusigraibai. Nuo pirmo sutarta

buvo: [Adalbertas] Staneika. Nė žodžio nei iš jo, nei iš centro. Tvarka! Labiausiai ir norėjau paklausti Tave, juk pažįsti, regis, Staneiką: kaip jis atrodo, ar darbininkas? Mat čia atstovybėlė maža, visiems tenka techniško darbo paragauti. Šiaip jis man atrodo gana gyvenimą pažinęs. Tik bloga, kad terminus nedaboja.

Dabar tik sužinojau apie [Stasio] Lozoraičio sėjourą [buvimą] Berlyne. Gaila! Sandler [?] kuo nuo kėdės nenugriuvo. Iš viso kaip L-tis patenkintas, ar nepatenkintas savo pirmąja ofic. kelionę į šiaurę. Jam čia esant, tiek turėjau vozonės, nė šnektelėti negavau su juo. O dabar, skaitau, jau Šveicarijoj. Berlynui, man atrodo, tik vienas Tu ir tinki. Kas dar kitas? Vokiečiai visai tuomet nesiskaitytų. Nors, žinoma, šioj vietoje greit jumoro gali nustoti.

Viso Tau gero Tavo Jurgis

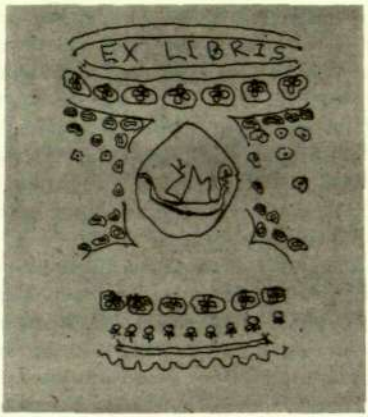

NEPALIETĘS NIEKO NESUŽINOSI

Vien Mindaugo Tomonio giminės bei artimi bičiuliai turi *teisę jį pristatyti kitiems*. Tik *jie sugebėtų nupiešti jo atvaizdą*. Ir užtat jų uždavinys su juo supažindinti kuo tiksliau, kuo artimiau į jo mintis palinkusių skaitytojų ratą. Deja, jų žodžių greit neišgirsime.

Šios eilutės laikinos. Jos neatstos žodžių tų, kurie jį tikrai pažino. Vis dėlto verta paminėti šį tą, kad ir pasirėmus tik trumpa pažintim, ypač kad vienintelių turinčių teisę apie jį rašyti teisės atimtos.

Lieka atmintyje tylaus, ramaus asmens įspūdis. Pirmu žvilgsniu jis atrodė savim nepasitikintis. Atrodė, kad norėjo save laikyti fone; savo aš, savo asmenybės priekin nestūmė. Akistatinių situacijų vengė. Užtat pirmu žvilgsniu atrodė pasyvus. Bet čia *tik paviršutinis įspūdis*.

Ilgiau pakalbėjus, truputį su juo susipažinus, aiškėjo, kad išorinis vaizdas klaidingas. Iš tikrųjų asmuo nugarkaulingas. Panašiai būna pažvelgus į stygą, kurios atsparumas bei įtempimo *laipsnis pirmu žvilgsniu neatspėjamas. Nepalietęs nieko nesužinosi*. Panašiai su Mindaugu Tomoniu.

Jo aistros stangriausios dvejų temų ribose: rūpestis savo kalbos gyvuoju žodžiu ir savo krašto paminklais. Jam buvo svarbu *stiprinti tęstinumą tarp kartų, tiek fizine, tiek dvasine* prasme. Jis stengėsi apsaugoti paminklus ne tik nuo jų natūralaus medžiaginio silpnėjimo, bet ir nuo trumparegiškų biurokratų sprendimų. Piktinosi jų siautėjimu, jų kompromisais, jų ne-

apgalvotais nutarimais. Jaudinosi savo krašto paminklų ateitim *ir šia tema kalbėdavo atvirai ir drąsiai.*

Panašiai kalbėdavo grožinės literatūros, ypač poezijos, tema. Pasigedo nemeluojančios literatūrinės kritikos, kurios prielaidos iš anksto nenustatytos, kurios kriterijai neįmūryti primestų dogmų rėmuosna. Nekantravo, kad trūksta netušuotų recenzijų, kurios įvertintų kiekvieną rašytoją jo specifiškume, jo unikalume, o ne priartėjimu ar atitolimu nuo užsakytos tematikos ir programuotų išvadų. Čia galim įžvelgti Tomonio asmeninį domesį, nes gi jis pats ką tik buvo pradėjęs kurti, vos pradėjęs tobulinti savo poetinius gabumus. Vis dėlto jam spėjo įkyrėti ideologinio fronto drausmės laikytojų sprendimai. Jis laukė aiškios, atviros literatūrinės kritikos ir norėjo matyti savo ir kitų kūrybos įvertinimus parašytus poetinių kriterijų ribose.

Mindaugo Tomonio eilėraščiai ramūs, lyriški. Jie primena jo sudarytą pirmutinį įspūdį. Gal būt, iš esmės jo būdas tikrai buvo švelnus, asmenybė rami, jei ne amžinas spaudimas būti vien santvarkai naudingu.

KOVOTI PRIEŠ VISKĄ, KAS KRAŠTE GYVA

Keletas neseniai iš Lietuvos ir apskritai Sovietų Sąjungos į Vakarus atvykusių rašto žmonių buvo *Metmenų* užklausti:

(1) *Amerikoje ima įsivyrauti mintis, kad per pastaruosius trejus ar ketverius metus, Vakarams ieškant „įtampų mažinimo", Sovietuose tik stiprėja minties kontrolė, taikoma rašytojams, menininkams ir mokslininkams, dirbantiems visuomeninėse ir humanitarinėse disciplinose. Ar tokia išvada būtų pagrįsta, ar reiktų ją apriboti, atkreipiant dėmesį į kitus, jos neapimtus, intelektualinio gyvenimo Sovietų Sąjungoje aspektus?*

(2) *Per eilę metų užjūriuose stebėjusiems literatūrinį gyvenimą Sovietinėje Lietuvoje ir apie jį nemaža rašiusiems susidaro įspūdis, kad šiuo metu spausdinama literatūrinė kūryba darosi mažiau įdomi, turinti mažiau kūrybinio veržlumo, mažiau gyvybės, negu ji prieš keletą metų atrodė turinti. Ar tokiai išvadai būtų*

pagrindo, ar ji laikytina stebėtojų iš šalies iliuzija? Kokia šiuo atžvilgiu padėtis Sovietų Sąjungos literatūroje už Lietuvos respublikos ribų?

Spausdiname gautuosius atsakymus.

1. Minties kontrolė yra, kaip žinoma, nuolatinis tarybinės tikrovės bruožas. Todėl tos kontrolės sustiprėjimas ar susilpnėjimas visada yra tik reliatyvūs reiškiniai, iš esmės nekeičiantieji bendros totalitarinės situacijos vadinamajame „ideologiniame fronte". Toks pat nuolatinis tarybinės tikrovės bruožas (bent po 1956 metų) yra ir intelektualinių visuomenės jėgų veržlumas, stengiantis per kontrolinių institucijų sudaromas kliūtis bei cenzūros užtvaras „pramušti" į spaudą, sceną, ekraną ir kitas oficialias masines komunikacijos priemones laisvesnę mintį, savarankesnę meninės išraiškos formą, knietimos problematikos bent dalinai nepriklausomo traktavimo galimybę.

Turbūt, pagal tai, kiek toks kūrybinis veržlumas save pateisina, kiek jis yra rezultatyvas, mes ir sprendžiame apie minties kontrolės krašte stiprėjimą ar dalinį silpnėjimą („liberalizaciją"). Ci tas rezultatyvumas priklauso, pirmoje eilėje, nuo to, kokiu laipsniu kontrolinės institucijos (kitaip sakant, visas ideologinis valdžios aparatas) „užveržia veržles", tuo ar kitu istoriniu momentu (juk ir patys autoriai stengiasi pritaikyti savo kūrinius prie šiuo metu priimtino „praeinamumo" kriterijaus).

Manau, kad iš gana ilgos istorinės patirties galima išvesti sekantį Tarybų valdžios politinio elgesio dėsnį: ideologinės veržlės užveržiamos šalies viduje tuo labiau, kuo tampriau vystomi TSRS oficialūs ryšiai su Vakarų pasauliu. Tuo, matyti, bandoma kompensuoti galimą vakarietiškų idėjų bei kontaktų „žalingą" įtaką tarybinių žmonių galvosenai bei nuotaikom. Todėl netenka stebėtis tuo, kad minties kontrolė TSRS iš karto pradėjo stiprėti visu frontu 1970 metais, kai buvo galutinai nutarta vystyti „įtampos mažinimo" su Vakarais (vadinamąją detentės) politiką (prasidėjo gi intensyvaus „veržlių" užveržimo politika dar 1968 metais ryšium su Čekoslovakijos pamokomis). Taigi, ne trejus-keturis metus, kaip kad sakoma anketoje, o jau visiškai akivaizdžioje formoje bent ištisus šešis metus Tarybų Sąjungoje (ir Lietuvoje, kaip jos sudėtinėje dalyje, žinoma, taip pat) vyksta

ir nesustoja iki šios dienos nuolatinis minties kontrolės stiprinimas, vis didesnio „veržlių užveržimo" procesas. Šis procesas, kuris, tur būt, šiandieną bus pasiekęs (su tam tikrom istorinio vystymosi etapo skirtingumo išlygomis) savo aukščiausio laipsnio visoje postalininėje TSRS istorijoje, tolygiai jaučiamas literatūroje, mene ir visuomeniniuose moksluose. Tik jeigu literatūros ir meno srityse šis „veržlių užveržimas" jaučiamas be išlygų, rezervų ar esmingesnių išimčių, tai visuomeniniuose moksluose vis dėlto liko dvi studijų sritys, kurios, nors ir tapo pastaraisiais metais ideologiškai daug stipriau suvaržytos, negu anksčiau, bet vis dėlto palieka šiokią tokią erdvę įdomesniam kūrybingam darbui. Tos sritys yra: ekonominiai-matematiniai metodai (iš jų laukiama konkrečių rezultatų, sprendžiant vis labiau neišsprendžiamas tarybinio ūkio problemas) ir užsienio valstybių bei visuomenių tyrimai (čia iš dalies laukiama tų pačių rezultatų, o iš dalies — didesnio tikslingumo galimybių, nustatant santykių su įvairiais užsienio kraštais tolimesnio vystymo gaires).

2. Manau, kad literatūrinio vertinimo ir skonio kriterijai yra maždaug universalūs ir todėl, jei vieniems skaitytojams atrodo, kad literatūriniai kūriniai tampa vis mažiau įdomūs, tai, greičiausiai, tokį pat įspūdį tie patys kūriniai padarys ir kitiems panašios kvalifikacijos skaitytojams, kur jie begyventų — krašte ar svetur. Taigi, apie iliuzijas čia kalbėti netenka — jų šiuo atveju tiesiog negali būti. Bendras gi atsakymas į šį klausimą pilnai sutelpa į atsakymo į pirmą klausimą rėmus, nes, kai „veržlės užveržiamos", tai į spaudą patenka tik patys „neutraliausieji", patys pilkiausieji literatūriniai kūriniai.

Rusų literatūroje vykstantieji procesai šiuo atveju gali, mano nuomone, tarnauti lyg savotišku modeliu, vertinant visų tarybinių nacionalinių literatūrų padėtį. Žinia, kad 1970 m. prasidėjo nekonformistinių rusų rašytojų „privedimas prie tvarkos" (preliudija šiam procesui galima laikyti Solženicino išmetimą iš Rašytojų Sąjungos 1969 m. lapkričio mėnesį). Buvo reikalaujama, kad jie viešai spaudoje atgailautų dėl savo „klaidų" ir smerktų Vakarus už tai, kad jų kūryba buvo ten panaudota „antitarybiniams tikslams". Kai kurie autoriai tuos reikalavimus priėmė (Šalamovas, broliai Strugackiai, Okudžava ir kai kurie kiti) ir buvo palikti ramybėje su sąlyga, kad daugiau kontroversijų nekurs. Kiti atsisakė eiti atgailos keliu ir buvo arba išmesti iš partijos (pvz., V.

Nekrasovas) ir netgi iš Rašytojų Sąjungos (pvz., A. Galičius, V. Maksimovas, V. Voinovičius ir kt.), arba gavo griežtus bei paprastus papeikimus, atimant teisę spausdintis „*iki pasitaisymo*" (pvz., Aksionovas, Kopelevas, Pinskis ir daug kitų). Dalis išmestų iš Rašytojų Sąjungos ar nespausdinamų rašytojų emigravo į Vakarus (jų pastangomis ir buvo sukurtas *Kontinento* žurnalas), o kiti tęsė (ar tik pradėjo) atvirai spausdinti savo kūrinius Samizdate ir Vakaruose (be minėtų — V. Kornilovas, G. Vladimovas, L. Čiukovskaja ir kt.). Tačiau visa tai lietė labiausiai socialiniai užangažuotus ir todėl akivaizdžiai nesutaikomus su tarybine tikrove rašytojus. Visa eilė kitų „ramesnių" pirmos klasės rašytojų, nors ir sunkesnėse sąlygose, nors ir stengdamiesi prisitaikyti prie jų, nenustojo kurti krašte, stengdamiesi ir toliau skelbti savo pilnaverčius (kad ir „neutralesnius") kūrinius Tarybų Sąjungoje oficialiais kanalais. Žinoma, tai kainavo jiems nemažai ryžto, pastangų, buvo lydima eilės nesėkmių ir kartais baigdavosi tragiškai (Sukšino ir Vampilovo mirtys, Špalikovo nusižudymas). Tačiau laikas nuo laiko vis dėlto pasirodo spaudoje gilios, nuostabia kalba parašytos V. Astafjevo knygos, o vertingi V. Abramovo romanai netgi nusipelno valstybinių premijų. Retkarčiais pavyksta „prastumti" savo kūrinius į spaudą ir tokiems neabejotinai talentingiems ir sąžiningiems rašytojams kaip B. Možajevas, V. Siominas, V. Rasputinas, V. Lichonosovas, V. Belovas, B. Achmadulina ir eilė kitų. Žodžiu, gerai pasiknisus oficialiai leidžiamoje tarybinėje rusų literatūroje, rasime nemažai kūrinių, neprasilenkiančių su tiesa ir atitinkančių aukščiausiems didelės literatūros reikalavimams.

Jeigu pažvelgsime į lietuvių literatūrą, tai pastebėsime, nors ir ne taip aiškiai išreikštus, bet visdėlto panašius reiškinius. Tiesa, mūsuose iš nieko nebuvo reikalaujama spektakuliarinių atgailų, nebuvo ir akivaizdžių represijų. Tiesiog spaudė varžtas ir tiek, o jei vanojo, tai aukštuose kabinetuose toli nuo žmonių ausų. Neturime mes kol kas dar ir autorių, kurie atvirai spausdintų savo kūrinius Vakaruose ar leistų juos į Samizdatą. Bet varžtai yra varžtai ir savo darbą jie atlieka. Galvoju (ir turiu tam visiškai realų pagrindą), kad neužilgo turėsime ir mes savo literatūrinį Samizdatą ir kad lietuviškom leidyklom Vakaruose atsiras papildomo darbo, spausdinant kūrinius „iš anapus". Jono Jurašo ir Tomo Venclovos fenomenas rodo, kad ir Lietuvoje yra kūrėjų,

kurie savo temperamentu ir užmoju fiziškai neišsitenka tarybinės tikrovės Prokrusto gulte ir siekia iš jo ištrukti. Tačiau svarbiausia, tur būt, tai, kad, kaip ir Rusijoje, Lietuvoje gyvena, kuria ir stengiasi skelbti per oficialius kanalus savo kūrinius ir tikri rašytojai, nepripažįstantieji kompromiso su savo sąžine ir talentu. Galvoju, kad mes galime didžiuotis, jog turime tokius rašytojus ir poetus kaip Romas Lankauskas, Juozas Aputis, Kazys Saja, Janina Degutytė (tikra poetė, nors ir paaukojanti vieną kitą eilėraštį specialiems poreikiams patenkinti), Vytautė Žilinskaitė, Sigitas Geda ir eilė kitų. Žinoma, ir jiems, matyti, nelengva, ir jų dabartiniu metu pasirodantieji kūriniai stokoja ankstyvesnio polėkio bei šmaikštumo. Geriausiai tai matyti gal produktyvesnio už kitus Kazio Sajos kūryboje: aštriai satyrinių ir realistiniai dramatinių pjesių, kuriomis jis išgarsėjo, iš po jo plunksnos senokai nebepasirodo. Knygos vaikams (netgi premijuotos), alegorinė apysaka „Kasparas", kalbanti apie vargingus lietuviškos senovės metus, — štai dabartinio meto jo literatūrinė produkcija. Tačiau tai vis dėlto tas pats, mums pažįstamas, žvalus ir gyvas, skaitančiosios Lietuvos publikos taip pamėgtas, — Kazys Saja.

Tuo, kas pasakyta, aš norėjau tik pabrėžti, kad nepaisant visos stiprėjančios minčių kontrolės, vis sunkėjančio ideologinio preso, mūsų krašto tikroji literatūra nenustoja egzistavusi. Gal ji dabar kiek apmirusi, kiek apsnūdusi, bet vis tiek gyva, vistiek besivystanti. Jokiu būdu negalima numoti į ją ranka, negalima jos ignoruoti ir neužtenkamai vertinti. Ją būtina atidžiai sekti ir nuolatos ieškoti joje deimantukų, kuriuos per visus varžtus, per visas kliūtis ji kartas nuo karto vis pagamina ir kuriems bus lemta ilgą laiką žvilgėti amžinoje mūsų literatūros karūnoje.

Mūsų krašto literatūrinis potencialas nuolatos auga ir stiprėja. Tai vyksta jau nepriklausomai nuo išorinio pasireiškimo sąlygų palankumo bei leidybinių galimybių aplamai. Ir todėl aš asmeniškai neabejoju, kad anksčiau ar vėliau tas potencialas turės prasiveržti pro visas jo kelyje pastatytas užtvaras. Ogi kur tas prasiveržimas realizuosis — *Pergalės* ar *Metmenų* žurnalų puslapiuose, Vagos leidyklos ar Algimanto Mackaus Knygų Leidimo Fondo leidiniuose — klausimas, mano supratimu, antraeilis.

A. Štromas

• • •

1. Nėra jokios abejonės, kad per pastaruosius metus sustiprėjo Sovietų Sąjungos gyventojų mąstysenos kontrolė. Tai nukreipta ne vien tik prieš rašytojus, menininkus ir mokslininkus-humanitarus, nors, žinoma, prieš juos tai pirmoj eilėj. Ir iš tiesų šis kontrolės sustiprinimas sutampa laiko atžvilgiu su vadinamąja „detente". Tačiau griežtąja prasme čia nebūtų teisinga kalbėti apie priežastingumo saryšį. Intelektualinė kontrolė ir priespauda mūsų šaly tęsiasi be pertraukos, nors jos intensyvumas ir kaitaliojasi pagal kokį tai visai neapibrėžtą dėsnį. Per visą sovietų valdžios laikotarpį mes patyrėme tik vieną tikrą priespaudos susilpnėjimą, būtent, tą keletą metų Chruščiovo vestos kovos prieš Stalino kultą. Bet ir tais metais turėjome Vengrijos įvykius, tais metais irgi daug kas Sovietų Sąjungoj atsidūrė vergų stovyklose už porą žodžių tiesos nors kiek peržengiančios Chruščiovo nustatytas ribas, ar net tik už pakartojimą to, ką Chruščiovas sau leido pasakyti, o kitiems — ne. Man geriau pažįstamas to laikotarpio gyvenimas Leningrade; iš ten aš ir paminėsiu keletą pavyzdžių.

Tai (pirmoji) Revolto Pimenovo ir jo draugų byla, tuoj po 20-tojo partijos kongreso, už paskleidimą Howard Fast straipsnio, paaiškinančio jo pasitraukimą iš JAV komunistų partijos, ir už uždaros Chruščiovo kalbos paskleidimą, nors ją tomis dienomis net ir skaitydavo susirinkimuose. Arba vėl, tai byla prieš Leningrado studentą Michailą Krasilnikovą ir kitus, už protestą prieš Vengrijos įvykius. Tuo pat metu teisė ir rašytojus (1958 metais leningradietį Kirilą Uspenskį, rašiusį Kirilo Koscinskio slapyvardžiu), betgi Vakaruose apie tai nebuvo kalbama, nebuvo noro apie tai girdėti. Tada prasidėjo ir ilgalaikis Josifo Brodskio persekiojimas (pirmą kartą jis buvo vienam mėnesiui areštuotas sausio mėn., 1961 metais), kuris baigėsi jo ištrėmimu 1972 metais. O visi gi žino, kas truputį vėliau buvo Maskvoj: garsioji meno paroda Maneže, ir Chruščiovo susitikimas su inteligentais, kurie ėjo jam talkon prieš stalinizmą, ir kuriuos jis po to pradėjo trypti žemėn, kad galėtų pats išsilaikyti viršūnėje.

Ideologai tik taip šneka, kad įtampų sumažėjimo metu sustiprėja ideologinė kova. Iš tiesų jiems privalu be perstojo kovoti prieš viską, kas krašte yra gyvo, kad tuo įrodytų savo reikalin-

gumą. O įtampos atoslūgis jiems dar net ir labiau reikalingas (ypač dabar), todėl, kad krašto ekonomija griūva be Vakarų pagalbos. Surišdami savo kovos sustiprinimą su „detente", jie Vakarams meluoja, stengdamiesi ant greitųjų sukurti reikalui pritaikytą teoriją, o Vakarai, ją rimtai svarstydami, pakliūva ant meškerės: jie įsivaizduoja, kad čia iš dalies eina kalba apie valdžią, ginančią savo valstybinį teisėtumą prieš svetimos ideologijos antplūdį. Iš tiesų gi nėra prieš ką gintis, nes nesustiprėjo jokie ryšiai su Vakarais — kaip ir anksčiau, tebesitęsia kieta cenzūra prieš Sovietų Sąjungoj parduodamą arba paštu atsiunčiamą Vakarų spaudą; ir toliau trukdomos radio „Svoboda" transliacijos, arba jei ne, tai praeina tokios, kurios nieko svarbaus neduoda sovietų valdomam žmogui, kad netrukdytų „detente".

Aš visų intelektualinio gyvenimo sferų nežinau, bet, pavyzdžiui, aktoriams arba muzikams nelengviau, negu rašytojams. Atrodo, kad techninės informacijos srovė šiek tiek padidėjo, bet tai tik sustiprina režimo karinį pajėgumą. Ir tai net nereiškia, kad sumažėtų prieš technologinę inteligentiją nukreipta priespauda; mokslininkai privalo, kaip ir anksčiau, besąlyginiai pildyti nurodymus iš viršaus, net ir savo profesiniuose dalykuose (o tie nurodymai dažnai būna nekompetentiški, arba apspręsti momento uždaviniais: sukelti efektą, pademonstruoti savo jėgą arba sovietinio gyvenimo pranašumus).

2. Tai, kas spausdinama sovietų žurnaluose ar knygų leidyklose niekados neapibūdino kūrybinės dvasios buvimą ar silpnėjimą krašte. Tokios didelės tautos literatūra, tautos, kuri be to dar gyvena varge, dvasinėj priespaudoj, visuomet gimdė ir gimdo įvairaus pobūdžio rašytojus, tarp jų ir pirmaeilius. Kas gi legaliai išplauks į paviršių — apsprendžia tik valdžia. Solženicinas, žinoma, teisus („Veršis su ąžuolu badėsi"): Chruščiovo atoslūgio metais laisvai sukurtų rankraščių srovė parėmė žurnalus iš apačios, nes daug kam atrodė, kad galima siųsti, kad galės būti atspausdinta. Dabar daug kas vėl grįžo į save ir paslėpė rankraščius kitai dienai, nes šiuo metu prasidėjo nauja persekiojimo forma — prieš tuos, kurie „rašo į dvi dėžes" (pagal partijos ir KGB apibrėžimą). Anksčiau dar buvo galima rašyti ką nors praleistino, o namuose, privačiai, niekam neduodant, rašyti savo. Dabar jau ir tokius žmones pradėta medžioti. Žurnalai pastebi-

mai sumenkėjo (nors kartkartėmis šis tas prasiveržia). Pablogėjo reikalai net ir su vaikų literatūra, o tai buvo sritis, kurion per dešimtmečius nueidavo tie rašytojai, kuriems buvo užkirstas kelias į suaugusį skaitytoją.

Bet visa tai nerodo „kūrybinės dvasios susilpnėjimo". Į rusų literatūrą reikia žiūrėti jos visumoj, įskaitant ir sovietinę ir laisvam pasauly kuriamą. Tada pamatysim, kad nėra jokio susilpnėjimo — gal net priešingai. Dabar išbujojo dar prieš dešimt metų negirdėtas reiškinys: daug kas iš Sovietų Sąjungoj gyvenančių rašytojų drąsiai, savo vardu, išleidžia veikalus Vakaruose. Bet ir paėmus kartu tai, kas išeina abejose pusėse, mes dar negausim pilnutinio literatūros vaizdo — kai kurie rašytojai nespausdinami nei namuose, nei užsieny ir nepasirodo nei „samizdate". Tikrąjį vaizdą tik laikas parodys. Atsiminkim, kad, tarp šiuo metu svarbiausių rusų literatūros kūrinių, vienas — Bulgakovo *Meisteris ir Margarita* — išėjo viešumon po 30 metų, kitas — Platonovo „Čevengur" — pasirodė tik 60-taisiais metais, po 40 metų; Vakaruose gi išleistas dar vėliau. Net ir apie Solženiciną mes sužinojom, kaip dabar paaiškėjo, beveik dešimt metų pavėluotai.

Vladimir Maramzin

LAIKO UPĖS DUGNE

Tėvynės praradimo širdgėla jau seniai atslūgo. Beveik visi dabar esame išeiviai, geriau ar blogiau įsitaisę naujame krašte, ir tik iš seno įpročio, ar iš principo, jo savuoju nevadiname. Mūsų rašytojai, dar vis daugiausia tremtiniai, jau pradeda suspėti su mūsų pasaulėjauta; gaila tik, kad mes jais vis mažiau besidomime. O Katiliškio *Apsakymų* naują knygą vertėtų visiems perskaityti, nes joje atpažinsime patys save, kokiais bebūtume, gražiai nusėdusius, kaip šiukšlės, ar margi akmenėliai, didžiosios laiko upės dugne.

Antrojo pasaulinio karo ateiviai, mes dar nepripratome prie minties, kad istorijos perspektyvoj jau esame iš esmės susilieję

su senosios emigrantų bangos likučiais, ir kad laikas neužilgo nutrins visus svarbesnius skirtumus, kuriais iš pradžių lyg ir didžiavomės. Katiliškis tai supranta ir išplečia savo vaizduojamo Amerikos lietuvių pasaulio rėmus, kad juose sutilptų kadaise nuo caro pabėgę žvalūs ūkininkaičiai, dabar karščiai seniai, kurių atminty gimtoji žemė net ir ne Lietuva, o tiktai „krajus". Toks yra Juozapas apysakoje „Paskutinė Juozapo Sudeikio", pamažu nuskendęs mirtin senelių prieglaudoj, alkoholio ir prisiminimų dūmuose, ir Vilimas Bočelis, kapinių direktorius, Metuzelio amžiaus, kuriam pasibaigė „Auksinės vasaros dienos", netyčia įkritus į kapo duobę. Žinojimas, kad mūsų gyvenimas šiame krašte nusitęsia iki jų mirties savo šešėliu užgula ir visas kitas rinkinio apysakas, kuriose jaunesni žmonės, buvę „dypukai", krauna pinigus, mylisi ir apgaudinėja vienas kitą.

Trumpi apsakymai, tarsi fotografijos, sustabdo žmogaus gyvenimą viename jo fragmente. Tas fragmentas išbaigtas savy, ir sunku skaitytojui perduoti nuovoką, kad prieš akis stovintis momentas logiškai kyla iš vaizduojamo žmogaus praeities ir iš dalies apsprendžia jo ateitį. Ką tik minėtuose apsakymuose Katiliškis savo uždavinį palengvino tuo, kad nei Sudeikis, nei Bočelis ateities nebeturi. Tačiau lieka ilga jų praeitis, netelpanti smulkaus žanro rėmuose. Sudeikio atveju Katiliškis išsprendė problemą tuo, kad sukūrė pasyvų lėtai mirtin grimstančio žmogaus sąmonės stovį, kuriame senos praeities atsiminimai susilieja su momento įspūdžiais į savotišką „sąmonės srautą", ir mes matome herojų kaip viso jo gyvenimo santrauką. Bet tada migloti Sudeikio mąstymai ir sudaro visą apysakos veiksmą. Mūsų dėmesys Bočeliui labai trumpas, nes jis nėra pagrindinis veikėjas. Jis tik atvažiuoja su juoda mašina, užpyksta, papurkštauja ir krinta duobėn. Šiam incidentui rėmus sudarančią praeities ir ateities įspūdžių pynę autorius persunkia per duobkasio Dzidoriaus sąmonę, kuris stovi apsakymo centre, nes per jį viską matome, nors visvien likdamas antraeiliu, pagalbiniu veikėju ta prasme, kad jis tik paruošia Bočelio mirtį.

Kituose apsakymuose Katiliškis tiesiog žengia per savo herojų gyvenimus su septynių mylių batais iš pasakų, kol nesustoja prie norimo taško. Apie Steponą („Gėlės žmonos gimtadieniui") autorius trumpai nusako, kad šisai krovė pinigus per visą amžių, atidėliodamas laimę, net ir tada, kai jau surado žmoną, kuri irgi

panašiai vergauja bendram jų turtui. Tada seka pirmas stabtelėjimas. Žmona sako: „mano nervai baigia visiškai pairti nuo tokio gyvenimo. Ne tam aš tekėjau, kad nusivalkiočiau bevaike..." Ir vėl pirmyn — žmona gauna geresnį darbą, pakyla į „imantresnę" naujų savo bendradarbių visuomenę. Iš ten ir ateina atomazga. Vieną dieną paaiškėja, kad ji nėščia. Steponas Vingilis apkabina žmonai kelius ir „badydamasis praplikusia kakta" unkščia iš džiaugsmo. Deja, kūdikio tėvas yra kas kitas, iš naujosios darbovietės, ir jis Steponui atima ir žmoną ir per ilgai atidėliotą laimę.

Apysakoj „Kaip surandamos žmonos" komiška veiksmo atomazga remiasi herojaus Prano ilgais ir vienišais metais praleistais bekertant Kanados miškus, kur jis iš nuobodumo išmoko stebuklingai gerai šaudyti. Skaitytojas tačiau to nežino iki pat to momento, kada Pranas ima šautuvą į rankas. Čia pasakojimui reikalinga praeities dimensija įspraudžiama paskubomis, veiksmo įtampoj, ir skaitytojas net nesuspėja ant Katiliškio supykti, priėmęs Prano stebuklingą sugebėjimą kaip duotą faktą. Apysakoj „Pirmadienis", beveik kaip pas Škėmą, matome herojų jau išdegusį, viską praradusį, kuriam ir praeitis ir ateitis vien pelenai. Praradimo slogutis taip užgula visą šio apsakymo dangų, kad mums vistiek nebeužtektų jokios iš asmeniško veikėjo charakterio išplaukiančios logikos jo pražūčiai suprasti. Jaučiamės bejėgiai, kaip ir pats herojus, akis akin susidūręs su nepermaldaujamu, neapibrėžtu likimu.

Taigi, daugumoj atvejų šiame rinkiny Katiliškio vartojamos priemonės gyvenimo pilnumos iliuzijai sudaryti rodo tai, kad nors jo kūrybinė vaizduotė yra iš esmės plati, tinkanti romanui, jis vieton to stengiasi užuominomis, nupasakojimais, prisiminimais ir užsimiršimais suteikti neilgai ir kartais nereikšmingai veiksmo eigai daugialypes dimensijas. Galutinis to rezultatas prieš mus iškyla gana netikėtai: mes pamatom, kad iš tiesų per visą knygą tęsiasi epinių išmatavimų panorama, ir kad ji vaizduoja mūsų, ateivių, atsitolinimą nuo tremties romantikos, atsistojant prieš paprastą tiesą: esame žmonės eiliniai ir nei didvyriais nei kankiniais daugiau nebebūsime.

Tačiau ir ši tiesa dar nepaskutinė. Pasižiūrėjus į Katiliškio herojus darosi aišku, kad jie pralaimėjo gyvenimo žaidimą, nors jo pradžioj, gal būt, ir stiprūs buvo, ir talentingi. Kai ku-

riuos nuskriaudė likimas: apsakyme „Seržantas X" Arvydas karo chaose Lietuvoj veda gražiąją Vilijà ir tuoj ją praranda, nes vokiečiai jį ten pat pagavę išsiveda savo kariuomenėn. Taikai atėjus jis belaisvis, ir išsivaduoti gali tik su sąlyga, kad Vokietijoj atsiradus jo žmona išpirks jį savo kūnu iš belaisvių sargybos viršininko amerikono. Per daugelį metų, jau Amerikoj, patogiai gyvenant, tas praeities įvykis išauga kaip kurti siena tarp žmonos ir vyro. Yra šeima, namai, turtas, bet, deja, tas amerikiečių seržantas Vokietijoj: „Jis buvo vyras, kurį pirmą kartą pažinau... Ir vyras, kurs pirmas mane mylėjo..." Tačiau dažniausiai žmonės pralaimi todėl, kad, praradę tremtinio tragiką, tapę amerikonais, jie pasilaikė pabėgėlio mentalitetą, labai naudingą, kada pasaulis buvo kaip vilkų ruja ir reikėjo suktis, kombinuoti, atidėti savo laimę, savo žmogiškus troškimus tam, kad išliktum gyvas. Pastumdėlio malonumai: butelis samagono, nugriebta mergina užėmė vietą ateity belaukiamos aukštos gyvenimo prasmės. Dabar gi, kada reikia priimti pasaulį kaip savo, reikia siekti prasmės ir laimės, Katiliškio žmonės ir toliau pasilieka tik sukti, kantrūs, trupiniais išgyvenantys dypukai. Vieni išsijungia iš gyvenimo kovos pasinerdami į visuomenės padugnes, sakydami sau, kaip hillbilly Tomas „Popietėj": „Puiku, Tomai, vieną dieną dar tu būsi žmogumi", o kiti visko atsižadėdami renka ir gniaužia delne pinigą tai dienai, kada ir jie „pradės gyventi". Ir visi jie skęsta alkoholyje, tame iliuzijų klane, kuris, kaip girtas veidrodis, blykčioja prieš akis, sakydamas, kad laimė jau čia.

Paprastai trumpi apsakymai reikalauja stiliaus vientisumo, bet Katiliškis, atrodo, nenori išsižadėti per visą savo kūrybinį gyvenimą išbandytų stilistinių priemonių. Pradžioje, kada rašė *Prasilenkimo valandas*, pas jį būdavo melodramatiškų ir sentimentalių vietų. Jas randame ir dabar. Pavyzdžiui, dialogas iš „Seržanto X":

> *— Sakyk, Vilija brangioji, kur mes keliausime atšvęsti savo valandas, paties Viešpaties skirtas tik mums?*
>
> *Ir ji atsakė, šventai tikėdama tuomi, ką sako:*
>
> *— Kur nors toli, kur nors ne čia... Kad saulė mūsų neišduotų... Ir nepavogtų vagys...* (116 psl.)

Gal būt, Vilija ir „šventai tikėjo" savo žodžiais, bet mums užtat ja kaip charakteriu nesinori tikėti. Skaitant tokias vietas

iškyla nevykęs įtarimas, kad, gal būt, Katiliškis visuomet slapta truputį pasvajodavo parašyti neblogiau už Grigaitytę ar Mazalaitę. Iš kitos pusės, matyti ir tai, kad mūsų autorius jau suaugęs vyras ir kad jis gali tą saldų lepenimą tyčia panaudoti ironiškam efektui. Cituotas pokalbis apsakyme vyksta tik išėjus iš bažnyčios, prieš pat jaunavedžių atskyrimą. Štai tas momentas:

— Tikrai?.. Tad nebegaiškime, brangusis, ir skubėkime. Mūsų valanda atėjo, ir mes nusikalsime nuvilkindami tą, kas tik mums tepriklauso.

— Eime!

— Mes jau einame. Ir neskubėdami, žinodami, kad su kiekviena užgaišta minute mūsų laukia vis daugiau ir daugiau... Bet kas dabar čia? Arvydai, brangusis? Girdi?

Turgaus aikštė staiga užvirė ir sukvyko išgąstingais balsais.

(psl. 117)

Ir taip toliau. Užgriuvo vyrus medžiodami vokiečiai.

Kas mėgsta turtingą, sodrią Katiliškio kalbą, išsikerojusią žalios gyvybės kupinais Lietuvos kaimo gamtovaizdžiais, ras ją ir čia, bet tik protarpiais, ir atliekančią kitokį vaidmenį, negu *Užuovėjoj* arba romane *Miškais ateina ruduo*. Tenai giliai, kvapniai alsavo tėviškės žemė, pilna knibždančios gyvybės. Šiame rinkiny irgi kartais padvelkia tas pats tėvynės vėjas, bet jau tik karšinčiaus senio atsidūsėjimuose, kur „ąžuolynas toks traškus, rodos tik vakar išsprogęs, pilnas rakūnų ir švirkštaujančių voverių. O genių kalenimu negali apsiklausyti". Ir šį stilių autorius vartoja kaip pamušalą ironijai. Duobkasys Dzidorius taip svajoja apie kapines:

Žmonės, aptikę tokią vietą ir prie jos sustoję, turėjo išmanyti ir jausti, kad ne tik gyviems, bet ir mirusiems reikia užuovėjos, kaip šitoji. Ir kaip čia neatvažiuosi, kur saulė žeme ridinėjasi, ir krūmų šakos lūžta ūglių traškume. Kur paukštės plyšta berykaudamos iš džiaugsmo vaikus išvedusios, ir voverės išdykusiai taikstosi tau po blakstienomis paberti tuščiai išaižytų pušies skujų žvynelių.

(psl. 44)

Beveik sakytum, kad ši ištrauka išreiškia ir visą knygos temą, būtent, kad ir mirusiems reikia užuovėjos.

Aplamai Katiliškio stilius čia daug taupesnis, ir „basa širdim" reikėtų per knygoje vaizduojamą gyvenimą eiti atsargiai, nes jis pilnas sausų ironijos dyglių. Kaip kadaise Baranausko „kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę", jis atspindi nualintą, išblėsusią buvusiųjų *tremtinių atmintį ir sąmonę*. Jau *tremties* pradžia knygoje *Išėjusiems negrįžti* dažnai užplūsdavo skaitytoją žiaurios, karčios ironijos tvaiku, kaip stipri naminė. Dabar ta karti šypsena slapčia dominuoja visus apsakymus, kartkartėmis ryškiai prasiveržd*a*ma į paviršių. Štai keturių dešimčių sulaukęs buvęs dypukas smuklėje kalbasi su Dievu:

> *Ir sakau Tau, kad čia visai nebloga ir baisiai panašu į Tavo garbei įrengtas šventyklas, kur viskas doleris ir auksas, auksas ir doleris, ir nieko kito.*
>
> (psl. 32)

Ironijos įspūdį dar sustiprina ir Katiliškio seniai jau žinomas palinkimas į humoristinį perdėjimą, kartais prieinantį prie groteskos ribos. Apsakyme „Pilis naktyje ir iš tolo" matome tokius be saiko išbujojusius nuogų moterų kūnus, kad visa scena pirtyje atrodo, tartum pamišusio Dantės parašyta. Iš kitos pusės, perkaršę senukai, Juozapo Sudeikio pakeleiviai myriop, dar vis iriasi pirmyn, skubėdami nuveikti neužbaigtus darbus:

> *Pro duris iškrapena Gaidelis. Kaire ranka grabinėja pasieniu, o kai pasibaigia siena, jis plaukia per kiemą, kaip vėjų įsiūbuotas laivelis. Kairioji jam turi nurodyti kelią, o dešinioji šokinėja aukštyn ir žemyn, lyg jis grotų gitara. Pirštais apgniaužęs raktą jis eina į savo dirbtuvę. Prie garažo yra patalpa, kur jis metų metais telkė viską, ką tik surasdavo šiukšlynuose, laužavietėse. Uodas snapo neįkištų į Gaidelio dirbtuvę. Darbavosi be perstojos, kol galėjo. . . Jam mažai betrūksta iki šimto, tik paskutinieji nieko nebereiškia. Gaidelis nebegirdi ir beveik nebemato. O taip dar nori tvarkytis savo dirbtuvėje, kur tiek visko sutelkta ir tiek daug nepadaryta. Tik kaip?*
>
> (psl. 15-16)

Ta senų aptriušusių rakandų prigrūsta pašiūrė savimi beveik pradeda simbolizuoti tam tikrą rūšį per eilę metų pas mus prisirinkusio „tremties kultūrinio lobio". Bet Katiliškis čia nieku dėtas, jei kai kas iš mūsų ir galvojame ir elgiamės, kaip Gaideliai. Katiliškis nesako, kad visų mūsų gyvenimas tiek tevertas; jis tik *parodo tai, ką matė ir suprato.* Kokia *nebūtų mūsų išeivijos* gyvenimo pilnutinė tiesa, jos daliniu veidrodžiu visvien pasiliks Katiliškio *Apsakymai.* Ir ne tik mūsų, ne tik išeivijos.

R. Šilbajoris

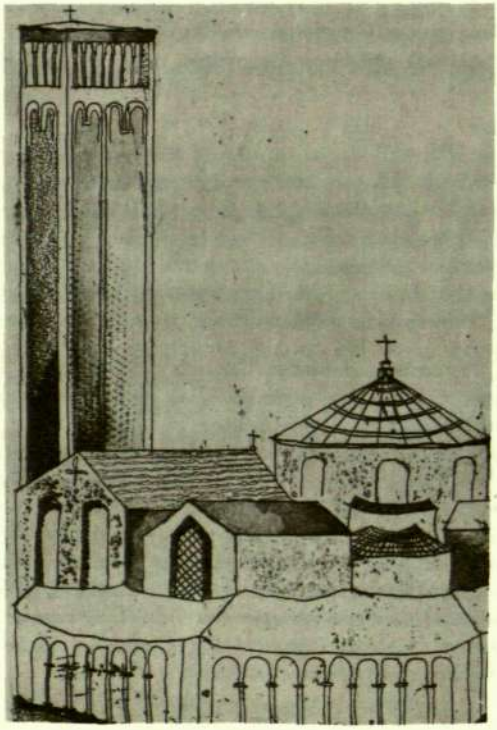

ATSIŲSTA PAMINĖTI

1) *Akiračiai*, 1975 Nr. 9, 10; 1976 Nr. 1.

2) American Revolution Bicentennial Administration, *Comprehensive Calendar of Bicentennial Events*, October, 1975.

3) *Books Abroad*, Autumn, 1975; Winter, 1976.

4) Vlade Butkienė-Čekonytė, *Išmarginta drobė*, Poezija (Cleveland: Vilties Draugijos Leidykla, 1975). Iliustravo V. Butkienė.

5) Liudas Dovydėnas, *The Brothers Domeika*, tr. by Milton Stark (So. Boston, Mass.: Lithuanian Encyclopedia Press, Inc., 1976), R. P. Šilbajorio įvadas.

6) *Evangelijos šviesa*, 1975 ruduo, žiema; 1976 pavasaris.

7) Povilas Gaučys, *Anglų novelė*, Anglų rašytojų novelių antologija (Buenos Aires: Spaudė „Laiko" Spaustuvė, 1974).

8) Vytautas Janavičius, *Nevykėlio užrašai* (Sydney, Australia: Apipavidalino ir išleido Henrikas Šalkauskas, 1975). Iliustravo Eva Kubbos.

9) *Jaunā gaita*, No. 106, 107.

10) Feliksas Jucevičius, *Menas spalvų ir formų žaisme* (Putnam, Conn.: Spaudė Immaculata Spaustuvė, 1975).

11) Anatolijus Kairys, *3 komedijos* (Chicago: Dialogas, 1975). Iliustravo Zita Sodeikienė.

12) Marius Katiliškis, *Apsakymai* (Chicago: Algimanto Mackaus Knygų Leidimo Fondas, 1975). Algirdo Kurausko aplankas.

13) Antanas Kučas, *Lithuanians in America* (Boston, Mass.: Encyclopedia Lituanica, 1975). Medžiaga istorijai, nuspalvinta katalikiškų pastangų egzaltacija.

14) *Lietuvių Katalikų Bažnyčios Kronika*, II t. Nr. 8-15 (1974-1975). Išleido L. K. Religinės Šalpos Rėmėjai. Seselės Mercedes viršelis.

15) *Lituanus*, 1975, No. 3, 4.

16) *Mitteilungen der deutsch-litauischen literarischen Gesellschaft*, 2/1975.

17) *Mūsų sparnai*, Nr. 39, 1975 gruodis.

18) Teresė Pautieniūtė, *Lyg nebūtų rytojaus*, Eilėraščiai (Chicago: Ateitis, 1975). Gedimino Kaulėno viršelis.

19) *Svečias*, Nr. 4, 1975.

20) *Tėviškės žiburiai*. Lietuvių savaitraštis.

21) *Treji vārti*, No. 45-46, 47-48.

22) V. E. Vengris, *Vytautas O. Virkau, 19 litografiske exlibris* (Exlibristen, 1975).

metmenys

Redaguoja: Vytautas Kavolis
Dickinson College
Carlisle, Pennsylvania

Redakcijos bendradarbiai: Algirdas Titus Antanaitis, Algimantas Banelis, dr. Vytautas Doniela, Karolis Drunga, Mykolas Drunga, dr. Marija Gimbutienė, dr. Algirdas Julius Greimas, Zina Katiliškienė, Algirdas Landsbergis, dr. Henrikas Nagys, dr. Kostas Ostrauskas, Vincas Rastenis, Alina Staknienė, Donatas Šatas, dr. Rimvydas Šilbajoris, dr. Julius Šmulkštys, Vincas Trumpa, dr. Bronius Vaškelis, Kęstutis Paulius Žygas

Dailės priežiūra: Vytautas O. Virkau

Techninė redaktorė: Henrieta Vepštienė

Šio numerio techniniai bendradarbiai: Jonas Dovydėnas, Aldona Kaminskienė, Birutė Lintakienė, Ina Liorentaitė, Lina Paškevičiūtė, Mindaugas Pleškys, Angelė Šimaitytė, Vytautas Vepštas, Lakštuonė Vėžienė, Rimas Vėžys, Irena Virkau, Eglė Žygaitė.

Administracija: Marytė Paškevičienė
3308 W. 62nd Pl.
Chicago, Illinois 60629

Kaina: Šio numerio — 3 dol., keturių numerių prenumerata — 10 dol., garbės prenumerata — 15 dol.

Leidžia: Metmenų Bendrovė
Laikydamiesi liberalios politikos, leidėjai ir redaktoriai iš bendradarbių nereikalauja vien tokių minčių, su kuriomis pirmieji visada sutiktų.

Spaudė: M. Morkūno spaustuvė, Chicago, Illinois

5,-

ALp(LKA)1742
1976, Nr.31

L.arch.

88.291.60